Dr. Nicolae NIȚU

Iulian NIȚU

DESTRĂMAREA IUGOSLAVIEI

GeoPolitica

DESTRĂMAREA IUGOSLAVIEI

Nicolae NIȚU, Iulian NIȚU

Editor: Cristina Simileanu
Prefața: prof. univ. dr. Teodor Meleşcanu
Coperta: Vasile Simileanu

NOTĂ

Autorul este responsabil atât de alegerea şi prezentarea datelor conținute în lucrare, formulările şi prezentarea materialelor, cât şi de opiniile exprimate, care nu sunt întotdeauna identice cu cele ale editorului.

Reproducerea integrală sau parțială a oricărui material scris sau ilustrativ din această publicație este interzisă în lipsa unui acord scris din partea editurii **TOP FORM**.

CIP nr. 13378 / 02.10.2006

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NIȚU, Nicolae;

Destrămarea Iugoslaviei / Nicolae Nițu, Iulian Nițu; pref.: prof. univ. dr. Teodor Meleşcanu; ed.: Cristina Simileanu. - Bucureşti: Top Form 2006

Bibliogr.

ISBN (10) 973-7626-12-5 ISBN (13) 978-973-7626-12-7

I. Nițu, Iulian
II. Meleşcanu, Teodor
III. Simileanu, Cristina (ed.)

94(497.1)

Editura **TOP FORM**
Bucureşti, str. Turda 104, sect. 1,
tel / fax 665 28 82; tel. 0722 207 617, 0722 704 176
simi@b.astral.ro, editura.topform@yahoo.com; geopolytyka@yahoo.com

Nicolae NIȚU, Iulian NIȚU

DESTRĂMAREA IUGOSLAVIEI

Bucureşti
2006

CUPRINS

De la destrămarea Iugoslaviei la un viitor nesigur al Serbiei în Balcanii de Vest (...în loc de prefață) ..... pag. 03
Introducere ..... pag. 07
Slavii de sud ..... pag. 10
Sârbii ..... pag. 11
Croații ..... pag. 13
Muntenegrenii ..... pag. 16
Slovenii ..... pag. 18
Macedonenii ..... pag. 20
Bosniacii ..... pag. 23
Regatul Sârbilor, Croaților şi Slovenilor ..... pag. 25
Iugoslavia în cel de-al Doilea Război Mondial ..... pag. 29
Iugoslavia postbelică ..... pag. 32
Procesul destrămării Iugoslaviei ..... pag. 34
Kosovo - "leagănul spiritualității sârbe" ..... pag. 36
Contradicțiile interrepublicane împiedică reforma ..... pag. 42
Încercări de soluționare paşnică ..... pag. 49
Strategia sârbă ..... pag. 52
Proiecte de restructurare a Iugoslaviei ..... pag. 57
Forțele motrice ale conflictelor ..... pag. 61
Rolul armatei iugoslave ..... pag. 63
Declanşarea conflictelor - intervenția în Slovenia ..... pag. 66

Evoluția evenimentelor din Croația..... pag. 68
Evenimentele din Bosnia-Herțegovina ..... pag. 73
Acordurile de pace în Bosnia - Herțegovina..... pag. 81
Evenimentele din Macedonia ..... pag. 84
Criza iugoslavă şi condițiile internaționale..... pag 88
Intervenția NATO în Iugoslavia ..... pag. 101
Declararea independenței Muntenegrului..... pag. 105
Răspundere juridică politică şi morală ..... pag. 109
Evoluții posibile ..... pag. 119
Alți factori de risc în zonă..... pag. 131
Anexe ..... pag. 138

Regatul Serbiei în 1918
Regatul Serbiei între 1918 - 1929
Fosta Iugoslavie în anul 2000
Spațiul ex-iugoslav în anul 2005
Compoziția etnică în Republica Federală Iugoslavia (1990)
Minoritățile din spațiul ex-iugoslav (1991)
Refugiații din fosta Iugoslavie (1991)
Migrațiile sârbilor bosniaci
Compoziția etnică în spațiul ex-iugoslav (2006)

DE LA DESTRĂMAREA IUGOSLAVIEI LA UN VIITOR NESIGUR AL SERBIEI ÎN BALCANII DE VEST

(...în loc de prefață)

Destrămarea Iugoslaviei este un subiect pe cât de dureros pe atât de prezent în agenda internațională, de aceea este de salutat când publicațiile pe această temă apar pentru a relansa dezbaterea şi a readuce noi puncte de vedere interesante şi inedite, sau măcar o readucere la zi a stadiului chestiunii iugoslave. Este şi meritul esențial al acestui volum al domnilor Nicolae şi Iulian Nițu, „Destrămarea Iugoslaviei", demers pe care îl apreciem ca o contribuție semnificativă la dezbaterile pe această temă.

Preocuparea cea mai mare astăzi este modul în care poate să mai fie oprită spirala fragmentării şi divizării, această cursă a separatismului pe toate dimensiunile, pe motivul „separării de imaginea omului bolnav" din Balcanii de Vest. După „Iugoslavia mică" a venit ruptura paşnică a Muntenegrului, iar fragmentarea Serbiei este imprevizibilă. Toată lumea se întreabă nu atât „de ce" şi „cui foloseşte" cât „până unde?".

România este preocupată de viitorul Serbiei actuale, dar şi de perspectiva stabilizării regiunii Balcanilor de Vest, ca țară NATO importantă din regiune, în care trebuie să se aglutineze brusc nu un vecin - năbădăios şi neascultător, cu frustrări şi probleme fundamentale - ci brusc 3-4-5 vecini, independenți sau autonomi, cu probleme în raport cu titularul de suveranitate - admițând că acesta va rămâne Serbia - şi cu un potențial ulterior de refragmentare şi mai mare. Până unde?

Evident că fiecare asemenea regiune autonomă sau independentă este nesustenabilă sau din ce în ce mai puțin controlabilă şi integrabilă în regulile europene. Şi cum nici Uniunea Europeană nu este foarte grăbită să prezinte un plan de perspectivă viabil, e de aşteptat ca perioada de instabilitate să se perpetueze pe o perioadă medie de timp.

În perioada 28-29 octombrie a avut loc un referendum pentru Constituția Serbiei. O nouă lege fundamentală care să înlocuiască Constituția lui Slobodan Miloşevici era aşteptată încă din octombrie 2000, când coaliția G17 Plus a preluat puterea detronându-l pe Slobodan Miloşevici. Rezultatul a fost previzibil, deşi obținut cu o majoritate fragilă, în contextul absenteismului

masiv al albanezilor kosovari, care nu au mai fost prezenți la scrutinurile din Serbia de mai bine de 8 ani.

Totuşi, noua Constituție notează chiar în preambul, acolo unde se referă la statutul Kosovo, faptul că „teritoriul provinciei este parte a statului sârb, beneficiind de o largă autonomie". Principiul „mai mult decât autonomie, mai puțin decât independență" se regăseşte în documentul ce a fost votat în parlament la 30 septembrie şi ratificat prin referendum la 29 octombrie. Acum, calea spre alegerile anticipate este deschisă.

Alegerile anticipate - atât parlamentare cât şi prezidențiale - au devenit un imperativ al actualei administrații din multiple motive. Mai întâi, majoritatea actuală este extrem de fragilă şi se bazează pe voturile (şi bunăvoința) Partidului Socialiştilor al lui Slobodan Milosevici. Apoi, atât Partidul Radical al lui Vojislav Seseli cât şi Partidul Socialiştilor sunt în scădere de formă după ultimele evoluții la nivel național, în special lansarea procesului de la Haga a liderului radical şi refuzul de a accepta în guvernul de la Belgrad - aşa cum o prevede noua constituție - a reprezentanților albanezilor kosovari, taxați de cele două partide drept „terorişti".

Pe acest context - evident vremelnic - partidele preşedintelui sârb Boris Tadici (Partidul Democrat) şi adepții premierului Vojslav Kostunița (întăriți de refuzul de a-l livra pe Ratko Mladici la Haga) au convenit că viitoarele alegeri anticipate sunt de aşteptat, ca şi cel de-al doilea partid guvernamental G17 Plus, tocmai evadat în opoziție ca reacție la tăierea posibilităților continuării negocierilor cu Uniunea Europeană, din motivul aceluiaşi gest al premierului în exercițiu.

Alegerile anticipate în contextul dat mai sunt determinate de o rațiune, respectiv prelungirea perioadei până când comunitatea internațională va propune - şi ulterior impune - proiectul de statut pentru Kosovo. Dacă există divergențe formale între componența Grupului de contact - cele 6 state care tutelează formal viitorul statut - între Rusia şi ceilalți membri, Marti Ahtisaari, autorul viitorului plan de statut pentru Kosovo a anunțat că va prelungi cu câteva luni termenul inițial dat de ONU - sfârşitul anului - tocmai pentru a permite ca acest fapt să nu influențeze eventualele alegeri anticipate. Scopul este de a nu permite radicalilor un motiv suplimentar şi „tare" de campanie electorală şi de a păstra forțelor democratice din Serbia şansele de a-şi atinge ținta privind guvernarea.

Statele Unite, Marea Britanie, Franța, Germania şi Italia par să-şi fi definit pozițiile privind viitoarea independență - condiționată sau nu, în etape sau direct - a provinciei Kosovo. Rusia în schimb pare să joace între dorința de a bloca prin veto statutul, în favoarea Serbiei, şi nevoia de a crea un precedent sau măcar o monedă de schimb în spațiul său de prim interes, respectiv direct

în legătură cu conflictele înghețate din Georgia-Abhazia şi Osetia de Sud.

Deşi avertiza privind utilizarea situației din Kosovo drept precedent, diferențele specifice nu recomandă o asemenea perspectivă ca şi miza pusă astăzi în Georgia - singura țară în care „revoluția colorată" mai produce efecte - fără a mai vorbi despre efectele secundare pe care un asemenea pas îl provoacă în chiar spațiul Federației Ruse, unde zona Caucazului de Nord pare să aştepte această recunoaştere a precedentului pentru a trece la fapte. Practic, Ramzan Kadârov are pe masă un plan al lui Şamil Basaev retuşat, care din califatul nord-caucazian va face un stat musulman sub conducere proprie, reunind Cecenia, Inguşeția şi partea esențială din Daghestan.

Apoi toată comunitatea internațională - şi chiar Serbia însăşi - realizează că avem de a face cu o simplă amânare a destinului implacabil ce transformă Kosovo într-un stat independent. Eforturile de negociere ar trebui îndreptate în primul rând către statutul părții din Metohia locuită de sârbi în cadrul viitorului stat kosovar, apoi pe garanțiile stabile privind blocarea unei fragmentări ulterioare a Serbiei. Căci aici şi Macedonia pare amenințată - în zona Kumanovo, locuită majoritar de sârbi - şi Muntenegrul independent, şi sudul Serbiei ce poate avea un nou focar de independență, dar şi zona Voivodinei. Blocarea unei fragmentări ulterioare pe baza unor garanții ferme şi perspective ulterioare pare a fi ținta realistă pentru autoritățile de la Belgrad, odată ce au acceptat să evite precedentul prin asumarea negociată a perspectivei independeței provinciei Kosovo.

Ținte reale ale partidelor democratice de la Belgrad, dar şi ale tuturor realiştilor din capitala Serbiei, ar fi, în ordine, să depăşească în scrutin pe radicali şi socialişti, să supraviețuiască perspectivei statutului de independență (eventual condiționată) a provinciei Kosovo, să determine arestarea şi predarea lui Radko Mladici către Haga şi să reia negocierile cu Uniunea Europeană pentru un statut cu perspective cât mai clare de acces în piața comună şi apoi în Uniunea Europeană. Fireşte însă, prima urgență ar fi ca aceste forțe să aibă puterea de a depăşi diferențele dintre ele şi de a gândi pragmatic şi realist la obiectivele fezabile ale politicii lor externe, pentru a evita noile dezamăgiri proprii şi ale populației şi pentru a putea oferi o perspectivă stabilă şi prosperă sârbilor din întreaga regiune. Iar dacă aceşti paşi de agendă vor putea fi parcurşi, fireşte că şi un obiectiv maximal al unei reuniri cu republica Sârpska din Bosnia Herzegovina ar putea apărea ca fezabilă pe termen lung.

Teodor MELEŞCANU
6 noiembrie 2006

INTRODUCERE

Republica Federală Iugoslavia şi sistemul iugoslav, puse la grele încercări în cei 45 de ani de existentă, atât din interior cât si din exterior, au rezistat în condițiile geopolitice şi geostrategice specifice de după cel de-al doilea război mondial, ale monolitismului ideologic şi politic intern, ale existenței personalității politice a lui Iosip Broz Tito.

După cum se cunoaşte, potrivit "înțelegerii" de la Ialta, în Iugoslavia s-a convenit o influență egală (50-50%) a URSS şi a aliaților occidentali. Această înțelegere, spre deosebire de evoluțiile ulterioare din alte țări, a fost, în general, respectată, datorită şi situației specifice din Iugoslavia. Orice încercare, de o parte sau de alta, a Rusiei ori a Occidentului, de a-şi extinde influența în Iugoslavia era privită cu suspiciune, ca tentativă de modificare a echilibrului geostrategic existent pe plan european şi chiar mondial dacă se are în vedere şi poziția Iugoslaviei de lider al mişcării de nealiniere.

Iugoslavia a rămas, cu toate acestea, ideologic, un stat comunist, cu trăsături totalitariste specifice, exercitate în cadrul sistemului de partidul comunist. În acest cadru, Iosip Broz Tito, care se bucura de o autoritate personală deosebită, nu a ezitat să recurgă, când a considerat necesar, la măsuri autoritare, la reprimarea oricăror tendințe şi mişcări cu caracter democratic şi specific național, manifestate periodic în special în Serbia şi Croația.

Procesul rapid al prăbuşirii comunismului în URSS, în statele Europei Centrale şi de Est, al demilitarizării spațiilor geografice şi politice, al liberalizării ideologice şi spirituale, precum şi evoluțiile interne în condițiile dispariției lui Iosip Broz Tito, au pus Iugoslavia în fața unei situații noi, cea mai serioasă din perioada postbelică. Nici ideologia, nici sferele de influență şi nici forța nu au mai putut menține structurile politice, economice, sociale şi chiar statale existente.

Spre deosebire de alte țări est-europene, în Iugoslavia prăbuşirea sistemului totalitar, cu tot specificul lui, a fost devansată de fenomene particulare, în special de accentuarea şi situarea în prim plan a intereselor naționale ale membrilor federației, care au generat ascensiunea naționalismului şi declanşarea conflictelor interetnice. Acestea au condus la destrămarea unui stat care, după al doilea război mondial, a ocupat un loc deosebit şi a

jucat un rol important în Balcani, în Europa, în mişcarea de nealiniere, în echilibrul general al celor două sisteme mondiale antagoniste postbelice. Mai mult, în Iugoslavia, procesul transformărilor democratice a degenerat în ură şi intoleranță, într-un război pustiitor, crud, greu de comparat în istoria zonei.

Consecințele politice, economice, sociale, morale şi de natură etnică ale evenimentelor din fostul spațiu iugoslav au avut efecte serioase în raporturile interbalcanice, europene şi chiar internaționale.

Criza iugoslavă, alte situații conflictuale locale au relevat existenta în sistemul actual de cooperare şi securitate general-european şi mondial a unor dificultăți serioase, a unor abordări parțial-geografice, a unei competiții între țările puternice de a ocupa poziții cât mai favorabile, care să le satisfacă, în prezent şi în viitor, cât mai bine propriile interese.

În pofida tendințelor de destindere şi colaborare, s-a dovedit că pe plan mondial persistă interese specifice naționale, zonale şi, în consecință, contradicții serioase între centrele de putere, între state şi grupări de state. Spațiul de influență pierdut de ideologie şi de forța militară tinde să fie preluat de factorul politic şi, îndeosebi, de cel economic, într-o lume în care asistăm la modificări în ponderea centrelor de putere.

Cauzele apariției şi evoluției crizei iugoslave sunt complexe. Ele sunt, în primul rând, de natură internă - istorice, etnice, politice, economice, religioase ş.a. În acelaşi timp, se poate afirma, fără rezerve, că modul cum a evoluat criza iugoslavă constituie şi o consecință a raporturilor de forțe pe plan internațional, a tendințelor de modificare a acestora, a fragilității sistemului Organizației pentru Securitate şi Cooperare în Europa, a sistemului de securitate mondial şi a imperfecțiunilor din activitatea Organizației Națiunilor Unite. Toate acestea au generat un anumit sentiment de insecuritate pentru statele mici şi mijlocii, în special din centrul şi sud-estul Europei, dar şi preocuparea pentru eventualitatea extinderii şi generalizării unor conflicte locale, cu costuri mari pentru Europa, pentru comunitatea internațională. Acestea sunt şi motivele care au determinat demararea unui proces de reexaminare a strategiilor, structurilor şi mecanismelor principalelor sisteme de securitate existente, care să permită acțiuni mai prompte şi eficiente pentru prevenirea şi stingerea unor focare de criză, să împiedice apariția unor conflicte, să asigure colaborarea, stabilitatea şi pacea, desfăşurarea proceselor de integrare existente. Reuşita procesului, generos în sine, depinde de mulți factori, printre care, determinanți sunt natura raporturilor dintre marile puteri, interesele acestora şi strategiile de realizare a obiectivelor propuse.

Desigur, descifrarea completă a cauzelor crizei iugoslave, a evenimentelor care au avut loc în acest spațiu, a consecințelor lor, necesită o analiză multilaterală, multidisciplinară, în timp, pe care o vor face politologii, istoricii, sociologii şi chiar psihologii.

Iugoslavia, aşa cum a fost cunoscută începând din anul 1918, de la crearea Regatului Sârbilor, Croaților şi Slovenilor, iar apoi, după cel de-al doilea război mondial, sub numele de Republica Socialistă Federativă Iugoslavia, nu mai există. Din fosta Iugoslavie au apărut şase state noi: Republica Bosnia-Herțegovina, Republica Croația, Republica Macedonia, Republica Muntenegru, Republica Serbia şi Republica Slovenia În unele dintre aceste noi state procesele clarificărilor naționale, interetnice nu sunt încheiate şi pot genera, în continuare, dacă nu sunt abordate preventiv, în spirit democratic, în conformitate cu normele dreptului internațional, noi situații de instabilitate, noi conflicte locale şi chiar regionale.

Materialul de față îşi propune să constituie numai o încercare de prezentare sintetică a evoluției crizei iugoslave, în special în baza surselor istorice iugoslave, a acțiunilor, actelor şi declarațiilor principalilor actori ai crizei, a convorbirilor directe cu unii dintre reprezentanții părților în conflict, să înfățişeze cititorului elemente care să-i permită să desprindă singur cauzele şi efectele unei tragedii care a făcut multe jertfe, a provocat pagube materiale enorme si răni adânci care cu greu vor putea fi complet vindecate.

SLAVII DE SUD

Evenimentele care au avut loc în fosta Iugoslavie nu pot fi pe deplin înțelese fără o prezentare, chiar şi sumară, a istoriei popoarelor iugoslave, urmaşe ale triburilor slave care, migrând din nord-estul Europei, dintr-o zonă situată, potrivit istoricilor iugoslavi, în actualele granițe ale Ucrainei şi Poloniei, între oraşele Varşovia şi Cracovia la vest şi Kiev-Cernigov la est, s-au instalat, în cursul secolelor VI -IX în Peninsula Balcanică.[1]

Unii istorici afirmă că migrarea slavilor în Peninsula Balcanică a avut loc în două etape, una timpurie, în care slavii au emigrat în masă, împreună cu avarii şi alta mai târzie, a triburilor sârbe şi croate, bine înarmate şi organizate.

Procesul stabilizării şi, mai ales, al diferențierii acestor triburi slave, al apariției primelor formațiuni statale, a fost relativ îndelungat şi însoțit în permanență de conflicte cu băştinaşii, cu alte popoare migratoare, cu Imperiul Bizantin.

Consolidarea, mai târziu, a statelor naționale ale slavilor de sud a fost frânată de marile imperii ale timpului - Habsburgic şi Otoman. în cadrul acestui proces istoric popoarele şi formațiunile statale nou apărute au cunoscut, alternativ, perioade de ascensiune şi de decădere, teritoriile pe care le-au stăpânit s-au modificat într-o etapă sau alta. Instabilitatea delimitărilor teritoriale şi îndeosebi, îndelungata stăpânire străină au întârziat formarea națiunilor, a statelor naționale, cu consecințe importante pentru aceste popoare în epoca modernă şi contemporană.

[1] În abordarea aspectelor privind istoria popoarelor slave din această zonă au fost folosite, cu prioritate, date din Enciclopedia Iugoslaviei, redactată şi publicată, începând cu anul 1962, de un grup de istorici cu autoritate din toate republicile R.F. Iugoslavia, tocmai pentru a fi asigurată o obiectivitate ştiințifică deplină

SÂRBII

Potrivit istoriografiei iugoslave, cea mai veche dovadă a prezenței sârbilor în Peninsula Balcanică se presupune a fi existența, încă în anul 680 e.n. a oraşului Gordoservona din Bizanț. Mai târziu, din scrierile împăratului bizantin Constantin Porfirogenetul, rezultă că sârbii ocupau teritoriile muntoase de o parte şi de alta a râului Lim, cursul superior al râurilor Drina, Ibar şi Morava de vest (teritorii denumite, mai târziu, Raşka), precum şi cursul superior al râului Bosna. Constantin Porfirogenetul mai vorbeşte, de asemenea, de unele regiuni vestice, până la Marea Adriatică, dar nu precizează natura triburilor slave existente pe aceste teritorii.

Procesul formării statului sârb s-a desfăşurat, în principal, în timpul regelui Stefan Nemania, în jurul anului ll83 în zonele Raşka şi Duklia (actualul Muntenegru) şi a condus, treptat, la crearea unei formațiuni politice relativ puternice. Sub regele Stefan Nemania a fost încheiat procesul de autodeterminare față de Bizanț şi a început extinderea Serbiei în teritoriile Imperiului Bizantin în destrămare. Acest proces a fost continuat în timpul domniei regelui Milutin (1283 -1321), când a început colonizarea sârbilor în zona Dunării şi prin aceasta s-au "creat condiții pentru mutarea, mai târziu, a ponderii statului sârb spre Nord". Atingând apogeul în perioada regelui Duşan, proclamat "regele sârbilor şi grecilor" în anul 1345, Serbia se întindea de la Dunăre la nord până la Volos şi Golful Corint în sud, de la Marea Adriatică în vest până la actualele granițe cu Bulgaria la est.

Începând cu secolul al XIV-lea, Serbia s-a aflat în disputa turco-austro-ungară, când au loc şi "marile migrații", mai întâi spre nord-vest, în Banat, apoi spre Marea Adriatică. O perioadă importantă, de referință în istoria Serbiei, în lupta pentru menținerea independenței, o constituie domnia regelui Lazar, lupta de la Câmpia Mierlei (Kosovo Polie) din 15 iunie 1389. În pofida grelelor încercări de rezistență, Serbia a căzut pentru următoarele secole sub stăpânirea turcă, care va dura până la căderea Imperiului Otoman. Această perioadă este marcată de restrângerea teritoriului Serbiei la "paşalâcul de Belgrad", dar şi de puternice revolte împotriva turcilor, de încercarea de proiectare a primului "program național sârb". Acesta a fost opera cărturarului Vuk Karagici şi, în special, a lui Ilia Garaşanin, ministrul de externe al regelui Milan Obrenovici. În realizarea acestui obiectiv un rol important trebuia să îl joace sârbii din afara granițelor

Serbiei. Un prim succes al acestui plan a fost înregistrat în anul 1867, când garnizoanele turceşti au fost retrase din Serbia, ca, în anul 1878, la Congresul de la Berlin, Serbia să fie recunoscută stat independent, dar fără să îi fie satisfăcute cererile teritoriale în Sandjak şi Bosnia-Herţegovina. Aceste obiective aveau să fie atinse treptat, printr-o politică de folosire în interes propriu a contradicţiilor dintre marile puteri şi de alianţe victorioase în timpul războaielor balcanice şi a primului război mondial. Astfel, după Congresul de la Berlin, nemulţumită, dar şi lipsită de mijloace pentru a se confrunta cu Austro-Ungaria în problema Bosniei-Herţegovina, Serbia şi-a îndreptat atenţia spre sud, având drept obiectiv împărţirea Macedoniei şi ieşirea la Marea Adriatică prin nordul Albaniei. În acest scop acţiunea diplomatică a Serbiei şi-a propus cointeresarea Bulgariei şi Greciei, precum şi atragerea bunăvoinţei Rusiei, Italiei şi Franţei. Câştigând această bunăvoinţă, Serbia a reuşit în primul război balcanic să alipească zona Sandjak, dar a trebuit, sub presiunea marilor puteri, să se retragă din nordul Albaniei. Din aceste motive, şi-a îndreptat atenţia asupra Macedoniei, în care scop s-a aliat cu Grecia, a ridicat problema revizuirii tratatului cu Bulgaria, pe motivul retragerii din Albania şi necesităţii obţinerii unor compensaţii în Macedonia. Aceasta a dus la declanşarea celui de-al doilea război balcanic şi la obţinerea unei părţi a Macedoniei, prin pacea de la Bucureşti (1913).

Serbia nu a renunţat însă definitiv la Bosnia-Herţegovina. Aceasta a fost şi cauza pentru care raporturile cu Austro-Ungaria, în special după războaiele balcanice, se încordează. În aceste condiţii are loc atentatul de la Saraievo şi declanşarea primului război mondial.

Obiectivele militare ale Serbiei în preajma primului război mondial au fost formulate prin declaraţia de la Niş, din 7 decembrie 1914, care îşi propunea "lupta pentru eliberarea şi unirea tuturor fraţilor sârbi, croaţi şi sloveni". Poziţiei guvernului sârb, condus de Nikola Paşici, de organizare centralizată prin alipirea la Serbia a teritoriilor iugoslave aflate în cadrul Austro-Ungariei i se opunea teza Consiliului iugoslav, creat la Roma în anul 1915, de reprezentanţi croaţi şi sloveni, care preconiza un sistem descentralizat şi un statut egal cu Serbia.

La 29 octombrie 1918, la Zagreb, s-a declarat desprinderea teritoriilor slavilor de sud de Austro-Ungaria, care trebuia urmată de crearea Regatului Slovenilor, Croaţilor şi Sârbilor. Uniunea cu Serbia nu a putut fi realizată datorită contradicţiilor dintre guvernul sârb şi reprezentanţii Consiliului iugoslav în cadrul tratativelor de la Geneva din 9 noiembrie 1918. Unirea a fost, însă, realizată după primul război mondial, la 1 decembrie 1918, prin formarea Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor.

CROAȚII

Croații se presupune că sunt prezenți în spațiul balcanic, sub forma unei uniuni tribale, începând din secolul al VII-lea, în provincia romană Dalmația, în principal între actualul oraş Cetinje, în Muntenegru şi masivul Velebit, regiune care a constituit punctul de pornire al formării, mai târziu, a statului croat. În lucrarea De Administrando Imperio, Constantin Porfirogenetul consemnează că triburile croate au venit în această regiune de peste Carpați sub conducerea a cinci frați şi două surori, dintre care unul se numea Horvatos.

Dezvoltarea şi consolidarea statului feudal croat a avut loc în condițiile unor lupte permanente cu Bizanțul, cu Francii, cu Austro-Ungaria şi cu Imperiul Otoman. Potrivit unor istorici, creştinarea croaților ar fi avut loc încă în secolele VII-VIII de Roma, la insistența Bizanțului, iar potrivit altora abia de către Franci.

În secolul al IX-lea croații erau conduşi de regele Branimir, care s-a intitulat "dux Cruatorum (Chrvatorum)". Punctul culminant al dezvoltării statului croat medieval a fost atins în secolul al X-lea, când se întindea la nord pe cursul râurilor Mura şi Drava, spre sud la Marea Adriatică până la insula Braci, la vest până la actuala graniță cu Slovenia, dar fără Istria, iar la est pe cursul râului Bosna.

Decăderea statului feudal croat a început sub regele Zvonimir, odată cu atacurile insistente ale ungurilor, când capitala era la Knin. Statul croat a fost inclus în componența Ungariei, păstrându-şi, însă, o anumită individualitate veacuri de-a rândul. Regii unguri şi-au extins, treptat, stăpânirea în aproape întreaga Dalmație, ocupând oraşele Split, Zadar şi Trogir, precum şi insulele Krk, Rab şi Osor, fără a întâmpina o opoziție puternică din partea Veneției şi a Bizanțului în decădere.

O revenire la independența deplină a Croației se înregistrează după "adunarea generală a întregului regat Slavonia" de la Zagreb din 1273, când se instituie o nouă organizare în "banovine", în care "banul" îşi asuma funcția legislativă în locul regelui ungar.

Lupta pentru influență dintre marile imperii ale timpului a favorizat mai târziu şi câştigarea statutului de autonomie de către unele oraşe la Marea Adriatică, precum Dubrovnik, Zadar, Split, Şibenik ş.a., care, însă, începând din anul 1433, revin din nou Veneției. Tot în această perioadă, în zona dalmată este întâlnit şi titlul de "herțeg" pentru conducătorul local.

În sfârşit, existența statului croat este legată şi de prezența, în secolul al XIV-lea, a vlahilor (morlanților), ca aliați ai "banului", aşezați în "cătune", după care erau numiți şi "cătunari", la nord de masivul Velebit, apoi aproape în toată Croația. Ei constituiau o entitate importantă dacă, uneori, sunt amintiți distinct în scrieri ale timpului prin expresii de genul "totum regnum Croatiae et Valachi in eo existentes". Sursele istorice arată că ei erau de origine română, iar urmaşii lor, în special din câteva sate izolate, nu departe de oraşul Rieka, folosesc şi astăzi o limbă română arhaică. În prezent una dintre principalele străzi din Zagreb poartă numele “Vlaşka”.

În timpul dominației ungare croații s-au răsculat în numeroase rânduri reuşind, temporar, să îşi recâştige independența în zone întinse. Începând cu anul 1463, la căderea statului bosniac, Croația a devenit obiectivul direct al atacurilor Imperiului Otoman, care a reuşit să ocupe o mare parte din teritoriu şi să ajungă până la Marea Adriatică, la nord de Trogir, iar la 1526, în drum spre Mohaci, turcii au cucerit Slavonia de est, cu principalul oraş, Osiek. După înfrângerea şi retragerea turcilor, cnezii croați, la 1 ianuarie 1527, au trebuit să aleagă pe voievodul habsburg Ferdinand "ca rege al Croației", cu obligația acestuia de "menținere neştirbită a dreptului şi legii Croației". Din această perioadă începe prezența sârbilor în Croația. Izgoniți de turci, sârbii erau atraşi de habsburgi, de cnezii croați şi colonizați pentru a constitui un prim val de apărare împotriva turcilor. Aşa a luat ființă aşa-numita "zona militară Kraina", în care a rămas peste secole o majoritate sârbă în această parte a statului croat.

Năvălirea turcilor a avut repercusiuni însemnate asupra evoluției Croației, în special spre sfârşitul secolului al XV-lea. După lupta de la Krbavuko din 1493 a început un proces de depopulare prin care, în câteva decenii, o parte importantă a coastei dalmate, s-a transformat, treptat, în sangeacuri turceşti, colonizate cu populație sârbă din interiorul Imperiului. Mai târziu, după izgonirea turcilor, Imperiul Habsburgic a încercat să formeze o zonă de rezistență de-a lungul graniței cu Imperiul Otoman, populând şi mai mult această regiune cu emigranți sârbi, cărora li s-a promis păstrarea credinței şi autonomiei, prin scoaterea lor de sub autoritatea Adunării croate şi a Banului. Astfel, începând din anul 1627, "Kraina" a avut un statut deosebit, de regiune militară supusă direct Austriei, ceea ce a însemnat o amenințare directă pentru însăşi existența Croației, substanțial redusă ca teritoriu. Acelaşi fenomen s-a întâmplat şi în Slavonia, ceea ce a condus, după eliberarea de turci, la sfârşitul secolului al XVII-lea, la situația ca unele provincii să nu mai treacă sub autoritatea Croației, ci să fie incluse în "Kraina", care a devenit, astfel, ca suprafață, aproape egală cu teritoriul aflat sub conducerea Banului croat. Astfel, Kraina a devenit o imensă tabără militară, în care Imperiul

Habsburgic a avut un sprijin militar important până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când a fost încorporată din nou în Croația.

Renaşterea națională croată a început spre sfârşitul secolului al XIX-lea, fiind exprimată, mai întâi, prin aşa-zisa "mişcare iliră", care îşi propunea ca obiectiv crearea "Marii Iliri", apoi prin insistența pentru declararea independenței politice a Croației în preajma revoluției de la 1848. În 1849, la Congresul slavilor de la Praga, Croația a fost declarată "pentru totdeauna, liberă şi independentă de Ungaria", dar a rămas, practic, până în 1918, într-un grad mai mare sau mai mic, sub dominația austro-ungară.

La 29 octombrie 1918, după încheierea primului război mondial, Saborul croat a proclamat independența şi formarea Regatului Slovenilor, Croaților şi Sârbilor, în înțelegere cu slovenii, care, însă, curând, la 1 decembrie 1918, s-a transformat în Regatul Sârbilor, Croaților şi Slovenilor, în cadrul căruia Serbia avea locul predominant.

MUNTENEGRENII

Muntenegrenii sunt cunoscuți sub această denumire începând cu secolul al XIII-lea. Până la sfârşitul secolului al X-lea, zona în care trăiesc muntenegrenii era cunoscută sub numele de Duklia, iar paralel cu această denumire, în secolul al XI-lea, s-a folosit şi aceea de Zeta. Mai târziu şi chiar în prezent numele de Zeta se foloseşte numai pentru teritoriul cuprins între oraşul Podgorița şi lacul Skodra. Zeta secolului al X-lea este supusă în permanență presiunilor macedonene, bizantine, iar la începutul secolului al XI-lea celor ale Papei. În funcție de situația dată, teritoriul Zetei se restrânge numai între lacul Skodra şi Marea Adriatică, sau se extinde cuprinzând Raşka, Bosna, Trebinie şi Hum, la sfârşitul secolului al XI-lea.

La începutul secolului al XII-lea Zeta este alipită statului Raşka, în timpul regelui sârb Stefan Nemania, situație ce durează aproape un secol şi jumătate. După moartea regelui sârb Duşan (1355), încercările de refacere a statului Zeta au fost împiedicate de confruntările dintre sârbi, unguri şi, mai târziu, turci. La sfârşitul secolului al XV-lea, Zeta (Muntenegru) a fost inclusă în sangeacul de Skodra, dar cu o poziție favorizată, care i-a permis o anumită autonomie. Procesul de autonomizare a atins punctul culminant în timpul lui Danilo Petrovici Niegoş (1697-1735), când muntenegrenii au luptat, alături de ruşi, bosniaci şi austrieci împotriva turcilor. În acea perioadă capitala Zetei (Muntenegrului) era oraşul Cetinje, care şi astăzi este considerat leagănul statalității şi civilizației muntenegrene.

În secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea Muntenegru rămâne, în continuare, obiectul disputei marilor puteri ale timpului - Rusia, Franța, Austria şi Turcia. Totuşi, Petar II Petrovici Niegoş, reuşeşte să restabilească controlul asupra unor regiuni muntenegrene aflate sub dominația turcilor şi să întărească puterea centrală. Deşi raporturile cu Serbia nu erau dintre cele mai bune, în special din motive dinastice, în anul 1876 între Muntenegru şi Serbia a fost încheiat un acord de uniune şi ambele au declarat război Turciei. La Congresul de la Berlin (13 iunie - 13 iulie 1878), Muntenegru a fost recunoscut ca stat independent, iar teritoriul său s-a dublat.

Începând cu secolul al XX-lea în Muntenegru au început primele dispute în privința raporturilor cu Serbia, în special între Partidul Național şi

Partidul Național de Dreapta, sprijinit de tineretul universitar muntenegrean instruit la Belgrad. Presiunile acestui din urmă partid au fost însoțite de tentativa de lichidare a cneazului Mihailo şi de "afacerea Koloşin" - crearea unor societăți secrete în vederea înlăturării cneazului şi a guvernului muntenegrean. În aceste condiții, în Adunarea Națională de la Cetinje din 15 august 1910, cneazul Nikola a fost declarat rege, iar Muntenegru regat, cu scopul ca "cele două țări frățeşti, ambele regate, să devină părți egale în rezolvarea raporturilor reciproce". Această inițiativă a fost sprijinită de Italia.

Prin pacea de la Bucureşti (1913), după cel de-al II-lea război balcanic, Muntenegru îşi măreşte teritoriul cu o parte din Sandjak, în Metohia şi obține o parte a zonei Skodra.

Sfârşitul primului război mondial îl găseşte pe regele muntenegrean Nikola în Franța, trupele sârbe sosesc în Muntenegru înaintea celor aliate, iar la 26 noiembrie 1918 noul parlament format a votat unirea Muntenegrului cu Serbia şi detronarea dinastiei Petrovici Niegoş.

La 1 decembrie 1918 Muntenegru a fost inclus în Regatul Sârbilor, Croaților şi Slovenilor în cadrul căruia muntenegrenii nu mai figurau ca națiune distinctă.

SLOVENII

Parte a triburilor slave, slovenii sunt localizați la începutul secolului al VII-lea într-un spațiu delimitat la nord între Dunăre, până la Viena, la sud până la granițele actuale cu Croația, în vest de izvoarele râului Drava şi la est de confluența râurilor Mura şi Sava. Izvoarele istorice vorbesc de o mare grupare etnică denumită în latină "sclavi", "sclavani", "slaveni", iar pământurile pe care erau aşezați erau numite Sclavania, Sclavonia, Schiavonia. Stabilirea şi consolidarea slovenilor pe aceste teritorii au avut loc în confruntări cu longobarzii, bavarezii, avarii şi cu "vlahii", considerați celți şi iliri romanizați, aflați în Alpi. Se apreciază că aceştia din urmă au fost, cu mici excepții, slavizați până în secolul al IX-lea.

În urma atacurilor avare, slovenii s-au păstrat ca entitate distinctă, compactă, numai în Karantania, situată în Alpii Meridionali, adică ceva mai la nord de actuala aşezare a Sloveniei, fără ieşire la Marea Adriatică.

Parte a uniunii slavilor (625 - 658), apoi cnezat independent (745), cnezat autonom vasal francilor (820) şi, în sfârşit, asociată a statului german, Karantania a decăzut în secolul al XI-lea. În această perioadă a fost creştinată prin intermediul bisericii bavareze şi colonizată, ceea ce a condus la creşterea influenței germanice în toate domeniile în defavoarea specificului național. Până la intrarea în asociație cu statul german, Karantania a fost câteva secole disputată de regii bavarezi, germani, unguri, cehi şi de Papa. Cultura şi limba locală au fost puternic împiedicate să se dezvolte, fiind treptat, înăbuşite de o puternică germanizare, în special în regiunile nordice. În regiunile sudice, în pofida influențelor, slovenii şi-au păstrat identitatea pe teritoriul pe care trăiesc şi astăzi.

În timpul asocierii cu Bavaria, după respingerea atacurilor ungurilor, la sfârşitul secolului al IX-lea, Marea Karantanie, destinată să protejeze granițele germane, îşi întinde considerabil teritoriile (cuprinde Karantania, Gorenje - în jurul Liublianei - Ptui, Savin, Furlania şi Istra) şi devine independentă, deşi pentru o perioadă istorică scurtă, adică până în secolul al XI-lea. Timp de două secole, până la mijlocul veacului al XIII-lea, fostele teritorii unite ale Marii Karantanii au fost împărțite în regiuni şi acestea în posesiuni feudale, dominate de clanuri familiale puternice, sprijinite pe biserica catolică. O nouă încercare de reunire a avut loc în a doua jumătate a secolului al XIII-

lea, când, disputate de Germania, de Ungaria, de Cehia şi Papa, în final toate teritoriile locuite de sloveni au intrat sub stăpânirea regelui ceh. Această situație a durat, însă, numai scurt timp. La sfârşitul veacului al XIII-lea, teritoriile slovene intră sub stăpânire habsburgică, care va dura aproape şase secole. În această perioadă, Imperiul Habsburgic reuşise să-şi întindă dominația mult la sud, până în Istria şi chiar în Triest.

Atacurile Imperiului Otoman în această zonă, care aveau ca scop capturi de robi şi bunuri, au început în a doua jumătate a secolului al XV-lea, după căderea statului sârb, la 1459 şi a regatului bosniac, în anul 1463.

Procesul renaşterii conştiinței naționale slovene ia amploare începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea stimulat de intelectualii autohtoni, mai ales pe plan lingvistic. Acest proces evoluează, în special începând cu trecerea teritoriilor slovene sub administrație franceză, fiind marcat de trecerea de la renaşterea națională pe plan cultural la cea în domeniul politic.

Un moment important în istoria slovenilor este înregistrat în anul 1848, când este formulat primul program național sloven. Acesta cuprindea, în esență, unirea teritoriilor etnice slovene într-o comunitate autonomă (se vorbea şi de posibilitatea unirii cu Croația), drepturi egale ale limbii slovene cu limba germană şi introducerea acesteia în şcoli, includerea comunității slovene în cadrul Austriei şi nu a Germaniei. Acest proces, întrerupt o perioadă scurtă de înăbuşirea Revoluției de la 1848, a fost reluat şi dezvoltat ulterior, programului politic adăugându-i-se noi obiective, cu caracter general iugoslav, mai întâi ca o unitate sloveno-croată în cadrul Austro-Ungariei (1912), apoi ca o confederație a slavilor de sud (1913). Această perioadă este considerată ca o etapă hotărâtoare de desăvârşire a formării națiunii slovene.

După încheierea primului război mondial, prin înfrângerea Austro-Ungariei, slovenii şi croații şi-au declarat, la 29 octombrie 1918, independența şi au proclamat formarea Regatului Slovenilor, Croaților şi Sârbilor.

La 1 decembrie 1918 Slovenia, împreună cu Croația, a fost integrată în Regatul Sârbilor, Croaților şi Slovenilor.

MACEDONENII

Istoria populației şi a teritoriului Republicii Macedonia rezultată după destrămarea fostei Iugoslavii este complexă şi controversată. Macedonia contemporană, a cărei istorie începe în Evul Mediu, se deosebeşte fundamental de Macedonia antică a lui Alexandru Macedon atât în ceea ce priveşte întinderea, aşezarea geografică, cât şi structura etnică. Granițele Macedoniei antice se întindeau în spațiul geografic dintre râul Mestre şi munții Rodopi până la Marea Egee, muntele Athos şi Salonic, de-a lungul munților Pind, Gramos, Iablanița şi Korab, iar la nord până la munții Osogov şi Rila. Acest imperiu antic este legat de numele regelui Filip al II-lea al Macedoniei şi de cel al lui Alexandru cel Mare (Macedon).

În secolele al VI-lea şi al VII-lea în spațiul actualei Macedonii, ca şi în cel balcanic, în ansamblu, au sosit, în etape, triburile slave, care au pus stăpânire pe teritorii în lupte cu popula]ia indigenă, cu ilirii şi tracii, precum şi cu Bizanțul.

În secolul al IX-lea aceste teritorii au fost cucerite de bulgari, cu excepția Salonicului. În timpul regelui bulgar Samuil teritoriul stăpânit de acesta cuprindea Macedonia (fără Salonic), Tesalia, Epirul, Albania, Duklia (Muntenegru), Raşka (actualul Sandjak), Bosnia şi Bulgaria de nord. După căderea imperiului regelui Samuil, Macedonia revine din nou la Bizanț (începutul secolului al XI-lea), iar în secolul al XIII-lea este recucerită de bulgari.

Spre sfârşitul secolului al XIII-lea la granițele Macedoniei apar şi sârbii, care, în timpul regelui Milutin, stăpâneau partea de nord a teritoriului, iar sub regele Duşan (mijlocul secolului al XIV-lea) Macedonia este ocupată în întregime. După moartea regelui Duşan (1355), Macedonia este împărțită în mici stătulețe feudale, dar în scurt timp (1371) cade sub stăpânirea turcă, după uciderea regelui lor, aliat al turcilor, împotriva lui Mircea cel Bătrân, în lupta de la Rovine. Sosirea turcilor în Macedonia a fost marcată de creşterea prezenței elementului turc, iar mai târziu, albanez, de islamizare, în special la oraşe, în secolele XVI-XVII.

Primele elemente ale trezirii unei conştiințe naționale macedonene încep să apară în secolul al XVIII-lea, în procesul erodării Imperiului Otoman. Paralel, în special prin intermediul clerului, are loc o tendință de asimilare a macedonenilor fiind considerați greci, pe principiul "cuius religio, eius natio".

Împotriva acestei tendințe, a influenței patriarhului Țarigradului, macedonenii şi-au găsit aliați pe bulgari.

Macedonia a rămas sub stăpânirea turcă şi după războiul din 1878 şi Congresul de la Berlin, deşi Grecia a stimulat crearea unui guvern provizoriu macedonean pro-elen. În această etapă se accentuează ideea pentru autonomie şi, apoi, pentru independența Macedoniei, împotriva turcilor, dar se accentuează şi interesul manifestat de Grecia, Bulgaria şi Serbia. O importanță aparte în evoluția situației politice, în condițiile competiției greco-sârbo-bulgare asupra acestor teritorii, a avut-o crearea, la Salonic, în anul 1893, a VMRO - Organizația Revoluționară Internă Macedoneană - inițial secretă, revoluționară, chiar cu înclinații şi manifestări extremiste, teroriste. Vladimir Cernozemski, care a săvârşit atentatul împotriva regelui Alexandru al Iugoslaviei, la Marsilia, la 9 0ctombrie 1934, era exponentul acestei organizații.

Punctul culminant al luptei de eliberare națională macedoneană a fost marcat de răscoala de Ilinden (ziua Sfântului Ilie), din 2 august 1903, considerată una din cele mai glorioase pagini din istoria poporului macedonean, când s-a format Republica de la Kruşevo, înfrântă în final de Turcia. Un rol deosebit de important în răscoală şi în crearea Republicii de la Kruşevo l-au avut vlahii (aromânii). De altfel, unul dintre conducătorii importanți ai răscoalei, Pitu Guli, vlah (aromân) este enumerat astăzi printre marii eroi ai poporului macedonean.

După înfrângerea Republicii de la Kruşevo teritoriul Macedoniei a fost împărțit în regiuni, supravegheate de forțe austriece, italiene, ruse, franceze, engleze şi suedeze, deşi Macedonia a rămas, în continuare, sub stăpânire turcească. Organizația Revoluționară Internă Macedoneană (VMRO), slăbită, şi-a mutat sediul de la Salonic la Sofia şi şi-a epuizat, pentru o lungă perioadă, rolul în istoria macedoneană.

Odată cu revoluția junilor turci (1908), concomitent cu creşterea nivelului organizării politice în Macedonia, are loc o intensă acțiune a Greciei, Bulgariei şi Serbiei pentru câştigarea de poziții în zonă şi apar ideile împărțirii acestui teritoriu, cu sprijinul Rusiei, care era interesată în limitarea expansiunii austro-ungare. În aceste condiții, Serbia şi Grecia au încheiat în anul 1912 Tratatul de alianță şi prietenie, care avea şi o anexă secretă privind intențiile de împărțire a Macedoniei.

În pofida năzuințelor locale de constituire a unui stat independent, Macedonia, după cel de al doilea război balcanic, prin pacea de la Bucureşti (28 iulie 1913), a fost împărțită între Bulgaria, Serbia şi Grecia (aşa-numitele zone Pirină, Vardară şi Egeeană).Pentru autonomia Macedoniei s-au pronunțat Franța şi politicienii români, care, prin aceasta vedeau şi o posibilitate de păstrare a unității aromânilor din întreaga zonă.

Macedonia Vardară a fost cuprinsă în Regatul Sârbilor, Croaților şi Slovenilor, constituit în anul 1918 şi a devenit republică constitutivă a federației

iugoslave după cel de al doilea război mondial, deşi încercări de câştigare, cel puțin a autonomiei, au existat. După anul 1945 au fost întreprinse acțiuni pentru revigorarea vechii Organizații Interne Revoluționare Macedonene (VMRO), ai cărei membri şi simpatizanți au fost arestați. Aceeaşi soartă au avut şi membrii organizații ilegale "Frontul Democratic din Macedonia-Ilinden 1903", care a reuşit, în scurta sa existență, să redacteze un Memorandum, predat ambasadei Marii Britanii pentru a fi transmis la ONU, prin care se cerea independența Macedoniei.

Potrivit unor istorici macedoneni, la întâlnirea de la Ialta din 1945, preşedintele american Theodor Roosevelt s-ar fi pronunțat pentru rezolvarea "problemei macedonene", care a fost abandonată după moartea acestuia, iar la Conferința de Pace de la Paris reprezentantul Australiei ar fi propus examinarea problemei minorității macedonene din țările vecine, la care s-ar fi opus reprezentantul sârb.

BOSNIACII

Bosnia şi Herțegovina, denumirea istorică a teritoriului cuprins între râurile Drina, Sava, masivele Plieşevița, Alpii Dinarici şi râul Trebişnița are în componență două nume de origini diferite. Bosnia ar proveni de la râul Bosna, sau mai vechi Bosina, sau Bosona, nume de origine ilirică, cunoscut sub forma "basinus" sau "bas", apă curgătoare. Herțegovina, care se referă la teritoriul cuprins în bazinul râului Neretva, provine de la cuvântul "herțeg", titlu în ierarhia statală feudală germană, transmis prin intermediul regilor croați şi unguri în această zonă.

Bosna este pomenită pentru prima dată de Constantin Porfirogenetul în lucrarea "De administrando Imperio", ca o regiune pe cursul superior al râului Neretva. În secolul al X-lea acest teritoriu s-a aflat, succesiv, sub stăpânire papală, apoi a Bizanțului, a sârbilor, croaților, bulgarilor, ungurilor. Această dominație era, totuşi, temporară şi triburile din Bosnia au reuşit, în a doua jumătate a secolului al X-lea, să se unească şi să fie tratate de cronicile timpului în rând cu statele vecine, Croația şi Raşka. Până la sfârşitul secolului al XI-lea au fost consolidate elementele unei organizări statale, reprezentate de "ban", iar în Carta regelui Bella din 1137 Bosna este numită "Ramae rex".

Prezența efemeră a diferitelor stăpâniri a condus la o anumită izolare a acestor teritorii, la limitarea influențelor din exterior, inclusiv a bisericii. Aceasta a determinat şi apariția, încă la sfârşitul secolului al XII-lea şi dezvoltarea aşa-numitei "învățături bogomile", una din marile erezii de la sfârşitul Evului Mediu, care respingea orice ierarhie bisericească sau autoritate statală. Contrar teoriei potrivit căreia bosniecii sunt sârbi şi croați trecuți la islam în timpul stăpânirii turce, există şi teza că "bogomilii" din zonă, prigoniți de catolicism şi ortodoxism, au acceptat în masă islamul. O parte a acestora, care, ulterior, a trecut la catolicism, avea să devină populația croată, iar altă parte, care a îmbrățişat ortodoxismul, va fi viitoarea populație sârbă din Bosnia-Herțegovina.

Începând cu secolul al XIII-lea, Bosnia s-a aflat sub stăpânirea ungară. După moartea regelui Ludovic de Anjou (1382) Bosnia ajunge la culmea dezvoltării şi extinderii ei teritoriale. Banul Tvrtko se autointitulează "regele Raşkăi, Bosniei, Dalmației şi Croației".

La sfârşitul secolului al XIV-lea, la graniţele Bosniei apar pentru prima dată turcii şi cu aceasta şi disputa ungaro-turcă pentru aceste teritorii, care se încheie, la mijlocul secolului al XV-lea, în favoarea Imperiului Otoman. În această perioadă paşalâcul Bosna cuprindea opt sangeacuri, din zona Sabat până la Marea Adriatică şi toată Slavonia de Sud.

Stăpânirea turcă în Bosnia-Herţegovina a modificat substanţial structura populaţiei, a condus la o puternică islamizare, dar şi la dezvoltarea, în secolul al XVI-lea, a oraşelor Saraievo, Focea, Mostar, Travnik, Bania Luka, la realizarea unor construcţii monumentale, precum geamiile Alagea la Focea, Ferhadia la Bania-Luka, Karegibeg la Mostar, cea din Sarajevo, precum şi podurile de la Mostar şi Vişegrad.

Criza Imperiului Otoman, unele frământări interne din Bosnia-Herţegovina au fost folosite de Austria, care, sprijinită de Germania, primeşte la Congresul de la Berlin (1878) Bosnia-Herţegovina. Ocuparea teritoriului este, însă, realizată cu greu, după lupte înverşunate, în care curajul şi fanatismul populaţiei musulmane au produs pierderi mari armatei austriece condusă de baronul Iosip Filipovici. Apariţia unor probleme interne, a unor mişcări locale ale sârbilor şi croaţilor de unire cu Serbia şi Croaţia, precum şi creşterea tensiunii în Balcani au condus, în final, la anexarea Bosniei-Herţegovina la Austro-Ungaria, la 5 octombrie 1908. Acest act marchează şi apariţia primelor grupări, organizaţii şi partide politice bazate pe criterii naţionale şi religioase, pro-sârbe, pro-croate sau pro-iugoslave.

Războaiele balcanice au determinat încordarea situaţiei şi în Bosnia-Herţegovina. Aceasta a fost urmată de organizarea de manevre militare austriece în Bosnia-Herţegovina, de vizita prinţului moştenitor Ferdinand şi de atentatul de la Saraievo din 28 iunie 1914.

După primul război mondial şi înfrângerea puterilor centrale Bosnia-Herţegovina a intrat în componenţa Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor.

REGATUL SÂRBILOR, CROAȚILOR ŞI SLOVENILOR

De la venirea, la sfârşitul secolului al VI-lea, a slavilor în Peninsula Balcanică, mai ales în condițiile presiunilor şi a aspirațiilor cuceritoare ale imperiilor timpului - Bizantin, Franc, Venețian, German, Austro-Ungar, Otoman, ale altor popoare migratoare, triburile de slavi au încercat să creeze şi consolideze structuri organizatorice, iar ulterior state proprii, capabile să reziste. Mai mult, fiecare dintre statele slave create, au căutat şi chiar au reuşit, în diferite perioade istorice, să-şi lărgească teritoriile şi să realizeze, pentru perioade mai lungi sau mai scurte, o unificare a slavilor de sud sau a unei mari părți a acestora. Aşa s-a întâmplat în secolele al X-lea şi al XI-lea, în timpul regilor croați Tomislav (900-928), Petar Kresimir (1058-1074), în timpul regelui Samuil (976-1014), care stăpânea un teritoriu întins de la Marea Adriatică, Marea Ionică şi Marea Egee până la Marea Neagră şi de la Srem până în Tesalia şi Epir, al regelui sârb Duşan, al regelui bosniac Tvrko, precum şi în perioada existenței Karantaniei, regatul feudal sloven.

La sfârşitul secolului al XIX-lea, teritoriile locuite de slavii de sud erau împărțite între diferite imperii: Croația, Voivodina şi Slovenia sub dominația Austro-Ungariei, Serbia, Muntenegru, Macedonia şi Bosnia-Herțegovina în componența Imperiului Otoman. După obținerea independenței prin pacea de la Berlin, succesele obținute în războaiele balcanice şi extinderea spre sud, în Sandjak şi Kosovo, primul război mondial găseşte Serbia şi Muntenegru într-o situație avantajoasă față de celelalte popoare ale slavilor de sud.

Obiectivele propuse de "platforma națională sârbă" nu erau, însă, realizate. În preajma primului război mondial această platformă este proiectată în Declarația guvernului sârb, condus de Nikola Paşici, aprobată de Adunarea Națională de la Niş, la 7 decembrie 1914, care preconizează "eliberarea şi unirea tuturor fraților noştri croați şi sloveni" şi viitoarea graniță a statului sârb pe linia Klagenfurt - Marburg - Szegedin. O declarație similară a aprobat şi Adunarea Națională din Muntenegru.

Începutul şi cea mai mare parte a primului război mondial au fost pentru Serbia catastrofale. Armata sârbă a suferit înfrângere după înfrângere, a fost nevoită să se retragă, cu mari pierderi, peste munții Albaniei ca, în final, rămăşițele acesteia să fie îmbarcate pe nave franceze aliate şi retrase pe insula Korfu.

Aici a fost creat popularul cântec "Acolo departe", expresie a durerii şi nostalgiei soldatului sârb pentru patrie, dar a fost renăscută şi noua armată sârbă.

Pe fondul ofensivei forţelor aliate, începând cu frontul de la Salonic, armata sârbă avea să se consolideze şi să devină instrumentul decisiv de înfăptuire a programului naţional sârb.

Într-un interviu acordat revistei macedonene "Puls" nr. 502 din 8 septembrie 2000, pag. 55, liderul sârb Ivan Stambolici, fost preşedinte al Preşedinţiei Iugoslaviei, declara că "Serbia, în istoria ei, devenind un stat european modern, s-a construit şi s-a format în spaţiu deoarece în toate războaiele s-a alăturat părţii învingătoare şi a participat la aceste victorii. Să lăsăm miturile că noi am doborât trei imperii, că am câştigat toate războaiele şi nu că am fost aliaţi, iar în aceste victorii şi alianţe noi am profit, totdeauna am câştigat"

Potrivit unor autori sârbi, "odată cu eliberarea Belgradului, la 1 noiembrie 1918, pentru Serbia, războiul putea fi considerat încheiat". Luptele au fost, însă, duse mai departe, "cu misiunea eliberării spaţiului de la Timişoara şi Dubrovnik până la Triest şi provincia slovenă Steier", crearea Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor, care, la sud trebuia să urmeze linia de la Marea Adriatică până la Vardar, iar în vest direcţia Orşova - Szeged. Potrivit acestui obiectiv, armata sârbă a intrat la 6 noiembrie 1918 în Saraievo, la 14 noiembrie în Zagreb, la 9 noiembrie în Novi-Sad, iar la 13 noiembrie a atins linia Timişoara - Arad - Subotiţa - Baia[2]. De pe această ultimă linie armata sârbă a trebuit să se retragă sub presiunea puternică a aliaţilor.

Poziţiile privind modalităţile unirii noilor teritorii şi structura noului stat erau însă diferite. Nikola Paşici, primul ministru al Serbiei, insista ca viitorul stat să reprezinte o extindere a Serbiei şi, în consecinţă, cerea alipirea Croaţiei, Sloveniei şi Bosniei - Herţegovina drept compensaţie pentru Macedonia, care trebuia cedată Bulgariei la insistenţa Puterilor Antantei.

Ulterior, cererile lui Nikola Paşici au fost motivate prin participarea la război şi drept compensaţii pentru sacrificiile făcute.

În Croaţia şi Slovenia poziţiile sârbe privind unirea propriu-zisă, cât şi raporturile reciproce în cadrul viitorului stat erau privite cu suspiciune. În primul rând, atât Croaţia cât şi Slovenia fuseseră preocupate de eliberarea de sub Austro-Ungaria, care putea fi facilitată de unirea popoarelor slave şi prin asigurarea sprijinului Serbiei. În plus, Croaţia conta ca prin unire să-şi asigure sprijinul pentru eliberarea tuturor teritoriilor considerate croate: Slavonia, Dalmaţia,

[2] Revista "Armata" nr.32, Belgrad, 31 decembrie 1992:
- Dr. Mihailo Voivodici - Obiectivele militare ale Serbiei în războaiele Balcanice;
- Dr. Slobodan Brankovici - Sfârşitul furtunos al războiului;
- Dr. Petar Opacici - Frontul de la Salonic;
- Prof. dr. acad. Miodrag Ekmecici - Ce a vrut Serbia în anul 1914;
- Prof. dr. acad. Andrei Mitrovici - Răscrucea războaielor.

Istria şi, eventual, Bosnia-Herțegovina. În favoarea unirii, în această perioadă, a militat, în special, Partidul Dreptății, al cărui grup parlamentar era condus de Ante Pavelici. Unirea era concepută, însă, sub forma creării unui sistem confederal, în care să fie asigurată independența fiecărui stat component.

În Slovenia a predominat ideea unirii, dar numai a fostelor teritorii slave aflate în cadrul Imperiului Habsburgic, fără Serbia şi Muntenegru. La 6 octombrie 1918, la Zagreb, a fost format Consiliul Național al Slovenilor, Croaților şi Sârbilor din fostele teritorii aflate în cadrul Austro-Ungariei, care şi-a propus drept program "unirea tuturor slovenilor, croaților şi sârbilor într-un stat popular, liber şi independent, constituit pe principii democratice".

Nikola Paşici, primul ministru al Serbiei, insista însă pentru crearea unui sistem monarhic puternic centralizat al tuturor slavilor de sud. În consecință, declarațiile de la Corfu din 20 iulie 1915 şi cea de la Geneva, din 9 noiembrie 1918, realizate anterior cu Consiliul Național Iugoslav, din care făceau parte reprezentanții celorlalte popoare iugoslave, privind viitoarea structură confederală a statului preconizat, au fost abandonate.

La 1 decembrie 1918, bazat şi pe prezența în noile teritorii eliberate a armatei sârbe, regentul Aleksandar I Karageorgevici, "în numele Majestății Sale Regele Petar I Karageorgevici" (retras de la putere în anul 1914), proclamă unirea Serbiei cu teritoriile Statului Independent al Slovenilor, Croaților şi Sârbilor şi formarea Regatului Sârbilor, Croaților şi Slovenilor.

Ciocnirea dintre principiul centralist şi cel federalist a continuat să se manifeste în mod acut şi după constituirea noului stat, iar armatei regale sârbe i-a trebuit mai mult de un an pentru pacificarea în special a Croației.

La 1 martie 1919, prin decretul regentului Alexandru, a fost convocată, la Belgrad, Reprezentanța Provizorie a Regatului Sârbilor, Croaților şi Slovenilor, formată din delegați pe bază de listă, pentru pregătirea alegerilor şi formarea Adunării Constituante. Acest sistem a fost contestat de unele partide politice importante din Croația şi de Ante Pavelici, vicepreşedinte al Consiliului Național Croat, viitorul şef al Statului Independent Croat, format cu sprijin german la începutul celui de-al doilea război mondial.

Croația a propus propriul proiect de constituție, potrivit căruia urmau să fie formate trei state naționale, între care Croația ar deveni "o republică paşnică, civilă şi neutră", iar Muntenegru, Macedonia şi Bosnia-Herțegovina ar hotărî, în cadrul unui plebiscit, despre viitoarea lor poziție în cadrul statului federal comun ori în cadrul cărui stat național s-ar include.

Adunarea constituantă a votat la 28 iunie 1921 noua constituție, dar la aceasta nu au participat deputații croați şi majoritatea reprezentanților din Slovenia. După cum s-a apreciat, "metoda unirii prin extinderea puterii de stat regale nu a putut nici în anul 1918 să aibă alte rezultate decât cele din 1878 şi 1912. Se împlinea, astfel, previziunea politicianului sârb Zvetozar

Markovici că o asemenea extindere a Serbiei "trebuia în mod necesar să devină un stat militar-polițist". Astfel, regimul existent, "a îmbrăcat forma conflictelor naționale dintre croați, sloveni, macedoneni şi muntenegreni, de o parte şi sârbi, de altă parte"[3]. În această perioadă a luat ființă în Croația "mişcarea ustaşă" (a insurgenților), cu obiectivul independenței totale a țării, dar şi "mişcarea cetnică", formată în special din sârbi din Kraina.

Adunarea Națională croată nu a ratificat niciodată hotărârile Adunării Constituante de la Belgrad din anul 1921.

Principalii oponenți ai politicii unitariste sârbe rămân, în continuare, croații. Zvetozar Pribicevici, ministrul de interne în guvernul Nikola Pasici, declara în anul 1918 că "între croați şi sârbi nu poate exista înțelegere, ci numai unitate". În anul 1928, în parlamentul iugoslav sunt uciși trei deputați croați, printre care Stiepan Radici, liderul Partidului Țărănesc Croat.

Ascuțirea contradicțiilor a condus la instituirea, la 6 ianuarie 1929, de către regele Aleksandar I, a regimului dictatorial, la dizolvarea parlamentului, la suspendarea constituției şi la interzicerea activității partidelor politice. Denumirea țării a fost schimbată în "Iugoslavia", iar teritoriul regatului a fost împărțit administrativ în nouă banovine, care aveau o autonomie mult limitată.

În timpul dictaturii regale Iugoslavia a promovat o politică externă de apropiere față de statele interesate în stabilitatea raporturilor europene. În acest sens, în anii 1920-1921, a participat, împreună cu România şi Cehoslovacia, la constituirea Micii Antante (Micii Înțelegeri), iar în anul 1934, împreună cu România, Grecia şi Turcia, a Înțelegerii Balcanice, în scopul păstrării status-quo-ului stabilit prin tratatele de pace de la Saint-Germain (1919), Neuilly (1919) şi Trianon (1920).

Într-un interviu acordat polonezului Adam Mihnik, publicat la 5 iunie 1993, scriitorul şi fostul preşedinte al Iugoslaviei, Dobrița Ciosici, dezamăgit de cursul evenimentelor din Iugoslavia, la originea cărora avea el însuşi o contribuției importantă, declara: "Iugoslavia a fost într-adevăr un stat artificial. A fost formată în anul 1918 din popoare care s-au luptat între ele. În armata austro-ungară 60% din efective îl formau croații, musulmanii şi slovenii. Iar a doua zi s-au trezit toți, împreună cu sârbii, într-un stat".

[3] Enciclopedia Iugoslaviei,1962, vol.5, pag.119 şi 122

IUGOSLAVIA ÎN CEL DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

În scopul realizării obiectivelor sale în Balcani, Hitler a propagat, printre altele şi ideea potrivit căreia Iugoslavia reprezenta o sursă permanentă de neliniște şi nesiguranță în zonă şi, în consecință, trebuia redusă la minimum.

Începerea celui de-al doilea război mondial şi presiunile Germaniei silesc Iugoslavia să adere, la 25 martie 1941, la Pactul Tripartit, după detronarea regelui Pavle şi întronarea regelui Petar II Karageorgevici, încă minor. În sfârşit, în scurt timp, regele şi guvernul pleacă în exil la Londra, Iugoslavia este ocupată, iar la 17 aprilie 1941 este semnată capitularea.

În anul 1941 Iugoslavia a fost ocupată de trupele germane, italiene, ungare şi bulgare, care, cu concursul forțelor locale colaboraționiste, au format guverne marionetă. Teritorii ale fostei Iugoslavii au fost atribuite Ungariei, Bulgariei, Albaniei.

Aproape concomitent cu ocupația în Iugoslavia a început organizarea rezistenței armate care, pe tot parcursul războiului, s-a dovedit deosebit de puternică şi a avut o contribuție importantă la slăbirea forțelor germane în această zonă a frontului. Unele afirmații mai recente potrivit cărora, de fapt, în Iugoslavia erau staționate, în special, unități militare germane retrase de pe alte fronturi, în refacere şi că mai mult de jumătate din pierderile umane iugoslave s-au datorat luptelor fratricide, chiar dacă ar fi reale, nu pot diminua aportul Iugoslaviei, alături de forțele aliate, la înfrângerea Germaniei în cel de al doilea război mondial.

Organizarea şi desfăşurarea luptei de rezistență în Iugoslavia au fost complexe şi contradictorii şi, din aceste motive, s-au soldat cu mari sacrificii umane şi materiale pentru toate popoarele Iugoslaviei.

Principalele forțe ale rezistenței la începutul războiului au fost rămăşițele armatei regale, reorganizate şi conduse de colonelul Draja Mihailovici, avansat ulterior general şi ministru al armatei în guvernul în exil de la Londra. Treptat, au luat ființă şi şi-au extins aria de acțiune detaşamentele de partizani conduse de Iosip Broz Tito. Singura zonă unde, inițial, nu au fost organizate unități de partizani a fost Macedonia, conducerea organizației comuniste locale apreciind că nu este vorba de o ocupație bulgară şi, în consecință, nu există motive şi condiții pentru desfăşurarea luptei armate. În legătură cu

aceasta, într-o scrisoare adresată de Tito "membrilor" partidului comunist din Macedonia, la 6 septembrie 1941, se reproşează conducerii "regionale", printre altele, că "nu a format unităţi de partizani, nu a întreprins nici un fel de acţiuni şi sabotaje, nu a îndeplinit ceea ce i s-a cerut de către Comintern şi a sabotat conştient aceste acţiuni…[4] La scurt timp, în Macedonia a fost trimis un apropiat colaborator al lui Tito, care a organizat mişcarea de rezistenţă.

Guvernul iugoslav în exil şi armata regală condusă de Draja Mihailovici s-au bucurat încă de la început de recunoaşterea şi sprijinul puterilor aliate şi, în colaborare cu unităţile de partizani ale lui Tito, în urma acordului realizat de cei doi lideri în octombrie 1941, au obţinut succese deosebite. Părţi importante ale teritoriului Iugoslaviei au fost eliberate şi menţinute sub control de forţele armate iugoslave, de detaşamentele de partizani.

În pofida insistenţelor Puterilor Aliate, alianţa Tito - Draja Mihailovici nu a fost de lungă durată. Orientările ideologice şi obiectivele strategice urmărite de cele două componente importante ale rezistenţei iugoslave - unităţile cetnice ale lui Draja Mihailovici şi detaşamentele de partizani ale lui Tito - erau fundamental diferite şi au condus, în final, la o ruptură totală, care s-a soldat cu lupte fratricide de amploare. Tito aprecia că mişcarea cetnică reprezintă "un centru reacţionar velico-sârb" şi că "lupta cea mai hotărâtă împotriva acestui centru reprezintă principala sarcină a partidului nostru în Serbia"[5]. Astfel, pe lângă sacrificiile în luptele cu forţele ocupante străine, în timpul războiului, în Iugoslavia s-au desfăşurat, paralel, în cea mai mare parte a războiului, lupte sângeroase între partizani şi cetnici, între aceştia şi ustaşii din Croaţia, între toate aceste formaţiuni şi forţele colaboraţioniste organizate de armatele ocupante străine.

Această situaţie a avut consecinţe serioase pentru populaţia civilă, pentru raporturile ulterioare dintre republici şi între popoarele iugoslave după terminarea războiului.

În urma rezultatelor importante obţinute pe teren, în special după începerea ofensivei trupelor aliate, dar şi a insistenţelor lui Stalin, guvernul britanic condus de Winston Churchill, a început să retragă, treptat, sprijinul acordat lui Draja Mihailovici şi să acorde credit lui Iosip Broz Tito. În septembrie 1943 a sosit în Iugoslavia misiunea oficială anglo-americană, care a jucat un rol important în aprovizionarea detaşamentelor de partizani.

Schimbarea poziţiei Marii Britanii faţă de forţele conduse de Draja Mihailovici a devenit mai evidentă în special după întâlnirea de la Moscova, din octombrie 1944, în cadrul căreia I.V. Stalin şi W. Churchill s-au înţeles

[4] Documente privind lupta poporului macedonean pentru un stat naţional independent, vol.2, pag.394, Universiatea Kiril şi Metodiu, Skopje, 1985.
[5] Enciclopedia Iugoslviei, 1962, vol.8, pag.86

pentru o influență egală în Iugoslavia. Astfel, forțele conduse de Tito, recunoscute şi sprijinite de puterile aliate şi în condițiile ofensivei generale a acestora, au putut să-şi intensifice acțiunile nu numai împotriva armatelor ocupante, ci şi pentru zdrobirea forțelor cetnice. Generalul Draja Mihailovici a fost prins şi executat. În iulie 2006, în localitatea Lepovo din Serbia a fost inaugurat un monument al lui Draja Mihailovici într-o piață căreia i s-a dat acelaşi nume.

La 29 noiembrie 1943, la Iaițe, în Bosnia şi Herțegovina, a avut loc cea de-a doua sesiune a AVNOJ (Comitetul antifascist de eliberare națională din Iugoslavia), care a proclamat crearea unui stat democratic, federativ, a declarat guvernul în exil drept ilegal, a interzis întoarcerea regelui în țară şi a creat Comitetul Național de Eliberare a Iugoslaviei, considerat primul guvern al noii Iugoslavii.

Trupele de partizani, transformate în armata iugoslavă de eliberare, au eliberat, până la sfârşitul anului 1944 Serbia, Macedonia, Muntenegru şi Dalmația, iar în mai 1945 Istria, Slovenia, teritoriul cuprinzând inclusiv oraşul Triest, precum şi unele zone până la Klagenfurt, considerate zonele extreme în nord-vest ale etniei slave. Din Triest armata iugoslavă s-a retras, sub presiunea aliaților, la 12 iunie 1945, pe aşa-numita "linie Morgan". Contenciosul iugoslavo-italian avea să fie rezolvat prin Memorandum-ul din 5 octombrie 1954, prin care aşa-zisa "zonă B" şi o mică parte a "zonei A" din teritoriul ocupat au revenit Iugoslaviei, iar cea mai mare parte a "zonei A", cu oraşul Triest, au rămas în componența Italiei.

IUGOSLAVIA POSTBELICĂ

Înțelegerea Stalin - Churchill privind asigurarea unei influențe egale în Iugoslavia, reconfirmată la Ialta a fost, în general, respectată după război, în pofida încercărilor, de o parte şi de alta, de atragere a acestei țări în unul din sistemele politico-militare care s-au creat şi care, treptat, au îmbrăcat un caracter antagonist, până la riscurile cunoscute ale confruntării militare.

Competiția est-vest pentru atragerea Iugoslaviei în sfera de influență proprie a pus această țară în fața unor grele încercări, dar şi a unei situații care avea să-i aducă avantaje deosebite. După război, Iugoslavia a fost inclusă în rândul statelor aliate şi, în consecință, a primit, cu titlu de reparații de război, prin Administrația Națiunilor Unite pentru Ajutoare şi Refacere, 400 de milioane dolari în hrană, îmbrăcăminte şi utilaje, i-au fost repartizate 9,6% din instalațiile industriale din cele trei zone ale Germaniei şi 6,6% din bunurile germane aflate pe teritoriul propriu.

Concurența pentru atragerea Iugoslaviei în unul din cele două sisteme politico-militare, sau cel puțin menținerea acestui stat în afara blocurilor, a continuat în toată perioada postbelică.

Indiferent de aprecierile actuale în privința personalității lui Iosip Broz Tito, se poate aprecia că acesta a dat dovadă de o iscusință de manevră deosebită între cele două sisteme politico-militare existente, prin care Iugoslavia a reuşit să-şi asigure avantaje economice şi politice însemnate. Începând din anul 1948 Iugoslavia a beneficiat de ajutoare economice mai importante din partea SUA, Angliei, Franței, a organismelor financiare internaționale: deblocarea tezaurului în aur al Băncii Iugoslaviei şi credite avantajoase în anul 1948, ajutor de 9,5 milioane dolari în anul 1950, ajutor în valoare de 128,1 milioane dolari în anul 1951, de 101,9 milioane dolari în anul 1952, credite avantajoase în valoare de 250 milioane dolari în perioada 1950 - 1952. La toate acestea se adaugă ajutoarele pentru dotarea armatei iugoslave, facilitățile primite în raporturile comerciale cu statele vestice etc.

După destinderea raporturilor politice cu URSS, Iugoslavia a beneficiat de facilități deosebite, de relații privilegiate cu acest stat, cu țările din sfera de influență sovietică, asigurându-şi materiile prime necesare şi plasarea mărfurilor, calitativ relativ superioare, produse în baza tehnologiei şi licențelor

vestice. Iugoslavia avea calitatea de membru asociat la Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), al fostelor state socialiste, care îi permitea să participe numai la organismele şi proiectele de colaborare care îi erau convenabile. La toate acestea, trebuie adăugată, desigur, opțiunea Iugoslaviei pentru mişcarea de nealiniere, al cărei lider a devenit şi care i-a adus nu numai avantaje în relațiile economice şi politice cu statele afro-asiatice, ci a constituit şi un nou instrument de manevră, pe care l-a folosit cu abilitate, în avantaj propriu, când a considerat necesar, inclusiv ca mijloc de presiune la adresa SUA şi URSS.

Prin intermediul Iugoslaviei şi în schimbul acordării unor avantaje, SUA şi URSS doreau să-şi apropie mişcarea de nealiniere sau, cel puțin, să-i neutralizeze presiunile care, la un moment dat, deveniseră serioase, chiar supărătoare şi contau în raportul de forțe pe plan mondial, în special în cadrul ONU.

Politica americană de sprijinire multilaterală a Iugoslaviei a continuat inclusiv după moartea lui Iosip Broz Tito. După cum rezultă din Directiva nr. 133 a Consiliului de Securitate al Statelor Unite, semnată de preşedintele Ronald Reagan la 14 martie 1984, americanii îşi propuneau sprijinirea, economică, financiară şi militară a Iugoslaviei, împreună cu aliații, pentru "a sprijini efortul Iugoslaviei de a rămâne o forță independentă şi viabilă în flancul sudic al Pactului de la Varşovia". Iugoslavia trebuia să constituie, în intențiile SUA, "un obstacol important în calea expansionismului şi al hegemonismului sovietic în sudul Europei", "un exemplu pentru țările din Europa de Est", " un moderator în cadrul mişcării de nealiniere, opunându-se influenței sovietice şi cubaneze asupra organizației"[6]

Poziția Iugoslaviei pe plan internațional, la interferența sferelor de influență şi situația relațiilor economice privilegiate ce decurgeau din aceasta, a favorizat crearea mai rapidă a condițiilor de redresare şi dezvoltare postbelică, asigurarea unei situații de relativă bunăstare a populației, precum şi o evoluție politico-socială specifică. Toate acestea au estompat, în bună măsură, totalitarismul comunist, contradicțiile interrepublicane şi interetnice existente în Iugoslavia.

[6] Textul integral al Directivei în suplimentul ziarului "Ziua", Anul 2, nr.55 din 15 mai 1999

PROCESUL DESTRĂMĂRII IUGOSLAVIEI

"Iugoslavia este uşor de descris: şase republici, cinci popoare, patru religii, trei limbi oficiale, două scrieri, şi toate într-un singur stat.

Sarvepalli Radhakrishnan - filosof şi fost preşedinte al Indiei.

Cu toată situaţia favorabilă comparativ cu alte state în care erau regimuri comuniste din Europa Centrală şi de Est, Iugoslavia a rămas o federaţie labilă, un stat multietnic şi a cunoscut, periodic, puternice situaţii de criză economică, socială şi politică, pe fondul unor pronunţate contradicţii, determinate de interesele naţionale, economice şi politice distincte ale republicilor componente.

Pusă periodic la grele încercări de tendinţe naţionaliste centrifuge interne, de presiuni multiple externe, Iugoslavia a rezistat cu succes mai mult de 45 de ani în condiţiile geopolitice şi geostrategice specifice create după ala doilea război mondial, ale existenţei personalităţii politice a lui Iosip Broz Tito care nu a ezitat să recurgă , când a considerat necesar, la măsuri autoritare. Dealtfel, Iosip Broz Tito, în felul lui un boem în adevăratul sens al cuvântului, nu se ocupa direct de problemele de detaliu ale ţării, care erau încredinţate altor colaboratori apropiaţi. El era conştient de slăbiciunile şi de potenţialele pericole ale ţării şi şi-a concentrat atenţia, în principal, în trei direcţii pe care le considera importante: unitatea Iugoslaviei, armata şi politica externă. Imediat după război opozanţii ideologici sau naţionalişti din republici au fost arestaţi şi concentraţi, în marea majoritate, într-o insulă din Marea Adriatică, Beli Otok. După cum s-a aflat mult mai târziu, aici marea lor majoritate au murit, printre altele, fiind siliţi să care apă din mare, cu cofele, pe care le umpleau la un ţărm al insulei şi le vărsau la ţărmul opus. El şi-a sacrificat, fără ezitare colaboratori apropiaţi, în Serbia (Aleksandar Rankovici, Kocea Popovici, Marko Nikezici ş.a.) şi Croaţia (Savka Dapcevici, Mika Tripalo, etc) pentru manifestări calificate drept naţionaliste, după cum şi pentru critici aduse sistemului comunist practicat în ţară şi cel existent în URSS (Milovan Djilas).

Primele semnale ale accentuării slăbirii federaţiei iugoslave nu au întârziat să apară imediat după moartea lui Tito, în primăvara anului 1980. Constituirea Preşedinţiei colective cu participarea reprezentanţilor tuturor

republicilor şi sistemul rotației cadrelor la ocuparea principalelor posturi de conducere în cadrul federației era expresia clară a acestor semnale, dar măsurile întreprinse au fost iluzorii. După cum s-a dovedit foarte curând, structura, competența şi modul de funcționare ale acestor organe nu au putut să rezolve contradicțiile profunde existente, decurgând din interesele naționale, economice, politice şi sociale ale republicilor, să împiedice declanşarea conflictelor.

După cum au recunoscut chiar personalități de mare prestigiu din Serbia, destrămarea Iugoslaviei şi-a avut rădăcinile chiar în modul de constituire a statului. Acest proces a fost unul de durată, dar oficial, potrivit ONU, acesta a durat din decembrie 1990 până în februarie 1992. Prin Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 821/1992 „statul recunoscut formal ca R.S.F Iugoslavia a încetat să existe".

Procesul destabilizării şi destrămării Iugoslaviei a început în Provincia Autonomă Kosovo şi Metohia.

KOSOVO - "LEAGĂNUL SPIRITUALITĂȚII SÂRBE"

Prezența sârbilor în Kosovo şi Metohia datează încă de la sfârşitul secolului al XII-lea, când, în condițiile unor conflicte interne în Bizanț, domnitorul sârb Stefan Nemania (Nemanici) Deceanski (ca urmare a zidirii mănăstirii Deceani), în alianță cu ungurii, şi-a extins stăpânirea spre est, în regiunile din jurul actualului oraş Niş, în Timocul Superior şi până aproape de Sofia (1183), iar în alianță cu regele german Frederic Barbarossa s-a extins spre sud, în Kosovo şi Metohia, regiune menținută sub stăpânire şi după înfrângerea suferită în anul 1190, în luptele cu Bizanțul. În această perioadă şi ulterior, în Kosovo şi Metohia au fost construite numeroase lăcaşuri de cult, simboluri ale identității naționale sârbe, iar mai târziu, sub regele Duşan (1355), centrul politic şi strategic al statului sârb a fost deplasat în această zonă. La Prizren a fost mutată o perioadă capitala statului sârb, iar la Peci a fost instalată Patriarhia, centrul bisericii ortodoxe sârbe.

Stăpânirea sârbă în Kosovo şi Metohia avea să dureze, însă, privit istoric, o perioadă scurtă, până la lupta de la Kosovo Polie (Câmpia Mierlei), din anul 1389, când Turcia avea să-şi instaureze dominația în zonă timp de aproape 500 de ani.

Rădăcinile istorice sârbe păstrate în Kosovo şi Metohia, dar mai ales evenimentele legate de bătălia de la Kosovo Polie, dintre regele sârb Lazar şi sultanul Murat I, au devenit mituri, intens dezvoltate şi cultivate în istoriografia, cultura, arta sârbă şi chiar adânc implantate în psihologia sârbă. După cum observă unii istorici, poporul sârb este poate singurul care a transformat o înfrângere, o tragedie, cea de la Kosovo Polie, într-o victorie, într-un punct central de sprijin al identității şi conştiinței naționale.

În bătălia de la Kosovo Polie îşi au rădăcinile legendele sârbe despre eroism şi jertfă, transformate cu timpul în istorie (atentatul soldat cu uciderea sultanului Murat I de către Miloş Obilici), trădare (Miloş Oblici a fost bănuit de trădare înainte de declanşarea luptei), credința în soartă, predestinare nu numai a individului, ci şi a persistenței, vitalității poporului sârb.

"Vidovdan" (ziua sfântului Vitus), credința în Sfânta Vedere, existentă la slavii vechi încă înainte de venirea lor în Balcani şi convertirea la religia ortodoxă, sărbătorită în ziua 15/28 iunie, în ajunul bătăliei de la Kosovo Polie, s-a perpetuat până în prezent ca zi a Sfântului Lazar şi a mucenicilor

sârbi. În ajunul sărbătorii de Vidovdan sârbii aprind în fața casei, ori în locuri publice paie şi ramuri pe care se menţin frunzele uscate, sar peste foc pronunțând "în numele lui Dumnezeu şi al Sfintei Vederi", nu numai cu încrederea că le va fi păstrată vederea, ci şi cu credința în soartă, în inspirație.

Aceste mituri şi-au avut şi au importanța, contribuția lor în formarea caracterului, temperamentului sârbilor până în zilele noastre. Bătălia de la Kosovo Polie, potrivit acestei credințe, a fost predestinată, de unde îşi trage rădăcinile înclinația sârbilor spre un fel de masochism, dar şi credința în eroism, vitalitate, de la care nu a fost decât un pas până la apariția unui anumit narcisism. Astfel au apărut, în timpul crizei iugoslave, afirmații ale unor personalități autohtone, ale unor sârbi-evrei, sau ale unor "prieteni" din străinătate potrivit cărora "poporul sârb este de neînvins", "şi Dumnezeu este sârb", sau că "sârbii, alături de evrei, sunt popor al lui Dumnezeu", "popor ceresc".

Aceste idei sunt conținute şi în mesajul trimis de Marko, fiul lui Slobodan Miloşevici, aflat la Moscova, citit la funeraliile tatălui său, la Pojarevaț: “Tu, din păcate - scrie Marko - nu eşti primul care te întorci aici pierzându-ți viața, dar şi ca toți înaintea ta, câştigând războiul, învingător”. Un membru al conducerii Partidului Socialist din Serbia, al cărui creator şi preşedinte fusese Slobodan Miloşevici a declarat, de asemenea, că “Miloşevici, este omul care prin soarta sa tragică a reînnoit mitul despre jertfă”.

Evenimentele istorice care au marcat evoluția sârbilor şi a statalității sârbe, reflectate obsesiv în cultura laică şi religioasă au determinat şi apariția mitului potrivit căruia Kosovo şi Metohia reprezintă leagănul identității naționale sârbe, însăşi soarta poporului sârb.

Kosovo şi Metohia constituie, însă, pentru sârbi nu numai un mit, ci şi o importantă regiune din punct de vedere economic şi strategic. Deşi are o suprafață de numai cca. 10.000 km.2, adică ceva mai mult de o zecime din teritoriul Serbiei, Kosovo şi Metohia dispune de mari resurse minerale şi energetice. Rezervele de cărbune erau apreciate la cca. 10 miliarde de tone, iar capacitățile electro-energetice instalate, care depăşeau cu mult nevoile regiunii, alimentau numeroase mari întreprinderi din Serbia. De asemenea, în Kosovo şi Metohia se găsesc cele mai mari mine de plumb şi zinc din Europa. Această regiune este cea mai dens populată din Iugoslavia, cu media de vârstă cea mai tânără din Europa şi cu cel mai înalt procent de creştere naturală. Este interesant de remarcat faptul că, la un moment dat, potrivit statisticilor, fiecare al treilea recrut din armata iugoslavă provenea din această zonă.

Sârbii porneau de la premisa că toate aceste resurse materiale şi umane, precum şi poziția strategică a regiunii, dacă nu sunt puse în valoare în interesul dezvoltării întregii țări, ele vor fi îndreptate împotriva Serbiei.

Contradicțiile, disputele sârbo-albaneze în problema Kosovo şi Metohia datează încă din timpul prăbuşirii Imperiului Otoman, a procesului constituirii

statelor naționale în Balcani şi au continuat în timpul războaielor balcanice, al celor două războaie mondiale, al destrămării R.F. Iugoslavia.

La începutul invaziei Imperiului Otoman în Balcani regatul sârbilor, care cuprindea şi Kosovo, era la apogeu. Un moment important în istoria Kosovo l-a constituit intrarea în zonă a austriecilor după înfrângerea turcilor la Viena şi, îndeosebi, retragerea acestora. Odată cu retragerea trupelor austriece a avut loc şi prima "mare migrație" a sârbilor spre nord, în Voivodina şi concomitent venirea masivă a albanezilor în zonă. După primul război mondial Serbia a încercat restabilirea echilibrului prin o nouă repopulare a Kosovo cu sârbi şi muntenegreni, precum şi prin strămutări ale albanezilor în Turcia.

Pretenții asupra provinciei Kosovo au fost manifestate întotdeauna de către Albania care a invocat faptul ca în această provincie a existat o continuitate iliro-albaneză. Ideea creării statului albanez, apărută încă la mijlocul secolului al XIX-lea, a fost definită de mişcarea "Rilindia", în special de adunarea Ligii de la Prizren din 1878. Programul național albanez a definit ca teritorii albaneze patru vilaete turceşti: Skodra, Ianina (în Grecia), Bitola (în Macedonia) şi Kosovo (în Iugoslavia). Pe de altă parte, Serbia a năzuit să îşi asigure ieşirea la Marea Adriatică prin Albania, a ajuns la sfârşitul primului război balcanic cu armata până la Durres, de unde a trebuit să se retragă în urma hotărârii Conferinței de la Londra. Provincia Kosovo şi Metohia a rămas, însă, în componența Serbiei.

Potrivit aprecierii autorităților sârbe "problema" Kosovo şi Metohia s-a actualizat din nou, în cadrul unui proces continuu, după cel de-al doilea război mondial, datorită politicii anti-sârbe a lui Tito. În anul 1941, la începutul războiului, când provincia a intrat în componența Albaniei, sârbii şi muntenegrenii au părăsit în masă Kosovo şi Metohia. Acesta a permis din nou imigrarea multor albanezi din Albania în Kosovo şi preluarea de către aceştia a proprietăților părăsite. Situația a persistat şi imediat după război în concordanță cu ideea lui Tito de creare a federației balcanice. În acest scop a fost emisă o lege prin care s-a interzis sârbilor şi muntenegrenilor emigrați să se întoarcă în Kosovo, lege care nu fusese abolită nici în preajma declanşării crizei iugoslave. În această perioadă Kosovo a înregistrat, decenii de-a rândul, o evoluție demografică total defavorabilă sârbilor. Procesul de plecare din zonă a sârbilor şi muntenegrenilor, datorită condițiilor de viață mai modeste şi rata de natalitate ridicată a albanezilor kosovari au condus la formarea, în preajma anilor '90 şi ulterior, a unei structuri a populației în Kosovo în cadrul căreia, comunitatea albaneză avea o pondere de cca 90%. Astfel, potrivit statisticilor iugoslave, dacă în anul 1948 în Kosovo, din totalul populației de 727.820 de locuitori erau 492.842 albanezi şi 171.911 sârbi, în anul 1981, din totalul populației de 1.584.441 locuitori, 1.226.736 erau albanezi, iar 209.492 sârbi, restul reprezentându-l muntenegrenii,

turcii şi romii. Statisticile iugoslave nu luau în considerare albanezii din zonă care nu aveau situația cetățeniei reglementată.

Criza din Kosovo se accentuează începând cu anul 1981, adică imediat după moartea lui Tito, când şi oficial, în Serbia, mişcările populației albaneze sunt calificate "contrarevoluție", având drept scop "albanizarea Republicii Autonome Kosovo".

La sfârşitul anului 1988 şi începutul anului 1989 în Kosovo au avut loc greve şi demonstrații ample ale populației albaneze. În aceste condiții, dar nu în mod obligatoriu numai datorită situației din Kosovo, în Serbia a preluat conducerea Slobodan Miloşevici, care avea să joace în continuare un rol central în criza iugoslavă şi în evenimentele legate de aceasta. Campania de regrupare a forțelor naționale sârbe a început chiar în Kosovo, prin organizarea celebrei adunări populare de la Kosovo Polie, la 28 iunie 1989. La această adunare, în prezența a cca. un milion de cetățeni, Slobodan Miloşevici, evocând mitul bătăliei de la Kosovo Polie, a declarat că ”şase secole mai târziu suntem din nou în bătălii şi certuri. Nu sunt bătălii armate, cu toate că acest lucru nu poate fi încă exclus”, prefigurând evenimentele care urmau să se desfăşoare în curând.

Înăsprirea situației din Kosovo a fost însoțită de sporirea însemnată a prezenței armatei şi poliției federale în zonă, de preluarea controlului administrației şi a altor măsuri care, practic, au scos populația albaneză majoritară din viața publică. Aceste măsuri aveau să aibă, ulterior, efecte contrare, prin autoizolarea comunității albaneze, boicotarea de către aceasta a alegerilor la nivel federal, crearea unor instituții proprii, paralele şi declararea independenței regiunii.

În cadrul acțiunilor pentru restabilirea situației au fost preconizate şi unele măsuri radicale, nepopulare, considerate în statele occidentale ca fiind în contradicție cu documentele Organizației pentru Securitate şi Cooperare în Europa, dar pe care conducerea sârbă le-a justificat prin argumentul că Provincia Kosovo şi Metohia este parte componentă a Serbiei, iar populația albaneză nu constituie o "majoritate", ci, în ansamblu, la nivelul Serbiei, o minoritate.

Astfel, în cursul anului 1990, conducerea sârbă a adoptat o serie de măsuri restrictive, printre care hotărârea "Pentru liniştea, libertatea şi prosperitatea în Kosovo". Printre altele, se avea în vedere:

- expulzarea din Kosovo a persoanelor care nu au cetățenia iugoslavă sau care se găsesc în zonă ilegal;
- reexaminarea hotărârii privind acordarea cetățeniei celor ce au acționat împotriva integrității teritoriale şi suveranității țării, retragerea cetățeniei şi expulzarea acestora;

- reîntoarcerea în zonă a sârbilor şi muntenegrenilor emigraţi, accesul liber al tuturor celor ce doresc să se stabilească în Kosovo pentru restabilirea echilibrului demografic;
- soluţionarea problemei natalităţii excesive a albanezilor din Kosovo prin reducerea acesteia, potrivit posibilităţilor materiale ş.a.

De asemenea, a fost adoptată "Legea privind acţiunea organelor republicane în situaţii deosebite", care a amplificat protestele şi a determinat retragerea din organele federale a reprezentanţilor albanezi din Kosovo, pe motiv că aceasta contravenea constituţiei federale, celor ale Serbiei şi Provinciei Autonome Kosovo.

Escaladarea confruntării dintre populaţia albaneză din Kosovo şi Metohia cu autorităţile centrale a motivat şi hotărârea Sloveniei şi Croaţiei de retragere a detaşamentelor de miliţie formate din cetăţeni ai acestor republici din zonă în aprilie 1990. Pe de altă parte, această hotărâre a constituit încă o ocazie pentru Serbia de a acuza Slovenia şi Croaţia de sprijinire a tendinţelor naţionaliste din Kosovo.

Datorită faptului că evenimentele din Kosovo şi Metohia au precedat amplificarea mişcărilor naţionale din celelalte republici, mulţi observatori ai scenei politice iugoslave au apreciat că în această zonă îşi are sorgintea criza iugoslavă. În fapt, mişcările din Kosovo au constituit numai un punct de sprijin pentru forţele centrifuge renăscute din celelalte republici, mult mai puternice, în confruntarea cu Serbia. La rândul lor, albanezii din Kosovo au contat pe amplificarea tendinţelor separatiste din alte republici, cu sprijinul cărora sperau să-şi atingă propriile obiective.

Deşi evenimentele din Kosovo au cunoscut, în continuare, o evoluţie dramatică, ele au fost ţinute sub control, de către ambele părţi în conflict timp de 10 ani şi nu au condus la declanşarea confruntărilor înarmate. Iniţial, Serbia era convinsă că poate restabili ordinea prin mijloacele deja întreprinse, iar ulterior, în condiţiile războaielor din Slovenia, Croaţia, Bosnia şi Herţegovina, trebuiau evitate conflicte pe mai multe fronturi. La rândul lor, albanezii din Kosovo erau conştienţi de efectele dezastruoase ale unei confruntări singulare directe cu armata şi poliţia federală. Odată cu declanşarea conflictelor în celelalte zone ale Iugoslaviei liderii comunităţii albaneze nu aveau decât să aştepte deznodământul acestora. Un rol important în orientarea atitudinii şi mijloacelor de rezistenţă ale comunităţii albaneze din Kosovo l-a jucat scriitorul Ibrahim Rugova, apreciat ca un Ghandi kosovar. Declanşarea unui conflict în Kosovo ar fi avut consecinţe deosebit de grave, de care toţi factorii implicaţi, interni şi internaţionali, erau conştienţi. Izbucnirea conflictelor în Kosovo şi Metohia ar fi antrenat, inevitabil, numeroasa minoritate albaneză din Macedonia, din Muntenegru, ar fi condus la destabilizarea şi extinderea conflictelor în Macedonia. O asemenea evoluţie putea prezenta pericolul antrenării în conflicte

a Greciei, Bulgariei şi Albaniei, care şi-au declarat deschis "interesul" pentru Macedonia, respectiv Kosovo.

Mai târziu, în timpul intervenției NATO în Iugoslavia, a mai apărut un element important al reținerii Serbiei pentru o intervenție directă în Kosovo. Mass-media au publicat un mesaj din 24 septembrie 1992 de la Washington adresat preşedintelui Slobodan Miloşevici. În acest "mesaj de Crăciun", cum a fost numit, se atrăgea atenția că "în cazul în care izbucneşte un conflict în Kosovo provocat de o acțiune sârbă, SUA vor folosi forța împotriva sârbilor din Kosovo şi împotriva Serbiei". Potrivit aprecierilor, Slobodan Miloşevici a înțeles bine mesajul şi nu a îndrăznit să provoace războiul nici în Kosovo nici în Macedonia. După cum a înțeles bine că are culoar verde pentru acțiuni în alte părți ale Iugoslaviei. Generalii iugoslavi primiseră la Moscova asigurări explicite că Vestul nu are intenția să intervină în caz de război în Croația şi în Bosnia[7].

[7] Stoian Cerovici, fragmente din lucrarea "In ghearele umanismului", publicată la Paris, preluate de revista "Puls", Skopje, nr.490, din 16 iunie 2000, pag.60.

CONTRADICȚIILE INTERREPUBLICANE ÎMPIEDICĂ REFORMA

Fără nici o îndoială, la începutul anului 1990, dintre statele din sud-estul Europei, Iugoslavia întrunea cele mai favorabile condiții pentru o trecere paşnică şi relativ într-o perioadă mai scurtă la noul sistem economic şi politic. În Iugoslavia sistemul comunist practicat a fost mai puțin dogmatic, s-a manifestat o mai largă deschidere pentru circulația ideilor şi persoanelor, existau unele elemente de natură economică, socială şi chiar politică ale sistemului mondial de valori.

Condițiile concrete economice, sociale şi politice din Iugoslavia la începutul anului 1990 erau de asemenea natură încât această țară era unul dintre cei mai pregătiți pretendenți pentru accesul în structurile europene. Reforma economică aplicată condusese la stoparea inflației, la convertibilitatea internă a monedei naționale, rezervele valutare se cifrau la cca. 7 miliarde dolari, iar datoria externă reprezenta un nivel minim, de cca. 16 miliarde dolari. Această posibilitate era stimulată şi de sprijinul financiar important care putea fi utilizat pentru continuarea reformelor interne: 1,1 miliarde dolari potrivit celui de-al III-lea protocol cu Comunitatea Economică Europeană (Uniunea Europeană), 2 miliarde dolari potrivit aranjamentului stand-by cu Fondul Monetar Internațional, 2 miliarde dolari împrumuturi cu garanția CEE (UE), 1 miliard dolari împrumuturi deblocate ale Băncii Mondiale, 100 milioane dolari ajutor din partea Asociației Europene a Liberului Schimb (AELS), 600 milioane dolari împrumuturi de la diferite bănci comerciale. În anul 1990 schimburile Iugoslaviei cu Piața Comună (UE) se cifrau la cca. 15 miliarde de dolari, din care cca. 6,5 miliarde dolari export, adică cca. 2/3 din totalul exporturilor iugoslave.

Calea reformelor, a transformărilor interne era favorizată de o serie de inițiative privind protejarea egală a tuturor formelor de proprietate, pluralismul partidelor politice, organizarea alegerilor libere şi secrete, instaurarea statului de drept, separația puterilor în stat, libera inițiativă, lărgirea economiei de piață ş.a. Aceste proiecte urmau să fie aplicate prin crearea unui cadru juridic adecvat, în primul rând prin modificarea constituției existente şi elaborarea, ulterior, a unei noi constituții.

Toate aceste premise pozitive aveau să întâmpine, însă, rezistența intereselor naționale deosebite, tendințelor centrifuge, diferențelor în dezvoltarea

economică şi socială a republicilor şi regiunilor, reacției şi efectelor nefaste ale ciocnirii radicalismului naționalist şi neoliberal cu cel conservator dogmatic, unit cu cel militar. Evenimentele din prejma anului 1990 au scos şi mai mult în evidență contradicțiile dintre republicile componente ale federației iugoslave, în special dintre Serbia, pe de o parte şi Croația şi Slovenia, pe de altă parte, interesele lor deosebite în legătură cu raporturile reciproce în cadrul Iugoslaviei.

Expresia acestor contradicții s-a materializat, practic, în faptul că aproape toate republicile au început să-şi manifeste deschis nemulțumirea față de modul de funcționare a federației şi cereau schimbări structurale, dar de natură deosebită, care să le asigure interesele specifice.

Serbia era nemulțumită de sistemul federal creat de Tito, apreciind că acesta, croat după tată şi sloven după mamă, a acționat în mod intenționat pentru diminuarea rolului şi locului sârbilor în cadrul Iugoslaviei. Victime ale acestei concepții şi a acțiunilor pentru revitalizarea rolului sârbilor au fost o serie de oameni politici sârbi importanți de după război ca Aleksandar Rankovici, Kocea Popovici şi alții, colaboratori apropiați ai lui Tito, dar pe care acesta i-a înlăturat fără ezitare.

Desigur, nu se poate nega că, din punct de vedere istoric, în aceste puncte de vedere există cel puțin un sâmbure de adevăr. Serbia şi sârbii nu au mai reprezentat în cadrul Iugoslaviei postbelice ceea ce erau în timpul Regatului Sârbilor, Croaților şi Slovenilor, în special după instaurarea dictaturii regale. Ceea ce, poate, s-ar putea adăuga este faptul că, probabil, Tito, era convins de veşnicia comunismului, de trăinicia modelului din URSS în care s-a încercat şi se spera în reuşita unei diluări a amestecului de nații în "poporul sovietic", pe care l-a copiat, creând noțiunea şi categoria juridică de "cetățean iugoslav". Adeziunea populației a fost, însă, slabă. Potrivit unui sondaj efectuat în anul 1969 procentajul celor ce s-au declarat "iugoslavi" ar fi fost de 2,4% în Serbia, 4,8 % în Voivodina, 1% în Muntenegru, 8,4 % în Bosnia-Herțegovina, 4,5% în Croația, 0,2% în Macedonia. Sloganul "Frăție şi Unitate", căruia i s-a imprimat în Iugoslavia postbelică o rezonanță deosebită, exprima tocmai acest "vis" al lui Tito, dar şi expresia, conştiința lipsei acestei unități.

Nemulțumirea sârbilor a crescut în special după adoptarea constituției din 1974, când, practic, sistemul federal a fost transformat în unul cu caracteristici de natură confederală.

Potrivit prevederilor acestei constituții, practic, toate republicile aveau un statut egal. În plus față de trecut, Constituția din anul 1974 a acordat un regim egal cu al republicilor şi celor două regiuni autonome din cadrul Serbiei - Kosovo şi Voivodina. După anul 1980, în Iugoslavia a fost introdus mai riguros sistemul rotației în conducerea partidului, guvernului şi a altor instituții importante ale statului, menit să asigure respectarea constituției federale şi a intereselor unităților componente ale federației. Toate acestea

au diminuat rolul şi autoritatea organelor centrale, au produs consecinţe deosebit de importante nu numai în privinţa rolului Serbiei, ci şi asupra evoluţiei ulterioare a evenimentelor în Iugoslavia.

Fenomenele care au apărut şi s-au dezvoltat în această perioadă puneau serios în cauză nu numai visul statutului Serbiei interbelice, dorinţa unor cercuri politice locale de a asigura Serbiei un rol preponderent, corespunzător ponderii geografice, economice şi etnografice a acesteia în cadrul federaţiei, ci chiar unitatea Serbiei, a sârbilor în ansamblu. Conducătorii sârbi reproşau sistemului federal descentralizat ineficienţa economică şi politică, lipsa de stabilitate, dezvoltarea autarhică a republicilor, tendinţele centrifuge. Mai mult, ei au atribuit politicii anti-sârbe a lui Tito de acordare a unui asemenea statut provinciei Kosovo, fenomenele de emigrare a sârbilor din această zonă, care a avut drept consecinţă că "minoritatea" albaneză să ajungă să reprezinte cca. 90% din totalul populaţiei, cu consecinţele care decurgeau din această situaţie.

Croaţia şi Slovenia erau, de asemenea, nemulţumite de funcţionarea sistemului iugoslav şi reproşau acestuia estomparea identităţii lor naţionale, frânarea dezvoltării lor economice pe măsura resurselor şi potenţialului de care dispuneau, împiedicarea afirmării culturii naţionale şi, în sfârşit, că asigura un statut privilegiat sârbilor în cadrul federaţiei. Slovenii şi croaţii, care, de fapt erau cei mai dezvoltaţi din punct de vedere economic şi se considerau mai eficienţi, mai muncitori şi mai economi decât sârbii şi celelalte popoare din cadrul Iugoslaviei, apreciau că, prin mecanismele economice şi politice existente în cadrul sistemului federal, venitul naţional croat şi sloven se scurgea în favoarea Serbiei şi a celorlalte republici şi regiuni autonome "nedezvoltate", în special a provinciilor autonome Kosovo şi Voivodina, din cadrul Serbiei. Această "scurgere" de venit naţional ar fi avut loc pe următoarele canale mai importante:

- sistemul "fondului federaţiei", care era prelevat de fiecare republică proporţional cu principalii indicatori economici şi care, de la centru, era redistribuit zonelor mai puţin dezvoltate din cadrul Iugoslaviei. în aceasta privinţă, într-adevăr, nu se poate tăgădui că fondurile cele mai mari erau prelevate de Serbia, Croaţia şi Slovenia; în Croaţia chiar a circulat sloganul “Zagrebul munceşte - Belgradul se clădeşte”.
- concentrarea veniturilor realizate din turism la nivelul federaţiei, care dispunea de ele indiferent de provenienţă; în condiţii normale, Iugoslavia realiza anual din turism un venit de cel puţin 3 miliarde de dolari, iar ponderea acestuia era la Marea Adriatică, în Croaţia, Slovenia şi Muntenegru;
- întreţinerea forţelor armate, ale ministerului de interne, dotarea acestora din bugetul federal, în condiţiile când ele erau formate, potrivit aprecierilor croate şi slovene, în proporţie de cca. 80% din sârbi şi muntenegreni;

drept urmare, Serbia şi Muntenegru îşi rezolvau, în mare parte, problemele şomajului din resursele altor republici.

În sfârşit, slovenii şi, îndeosebi, croaţii se declarau cu totul nemulţumiţi de controlul exercitat de Serbia în cadrul propriilor republici prin intermediul promovării cadrelor de partid, de stat, din miliţie, cultură, presă ş.a. de naţionalitate sârbă. Potrivit surselor croate, în această republică, în care populaţia de naţionalitate sârbă reprezenta cca. 11% din totalul locuitorilor, sârbii ocupau 40% din posturile guvernamentale, 75% în miliţie, peste 50% în cadrele ofiţereşti din armată, iar din cele şapte edituri existente şase erau conduse de sârbi.

În condiţiile concrete locale, ale evenimentelor din Europa Centrală şi de Est, era evident că în Iugoslavia urmau să aibă loc transformări importante. Problema care urma să fie rezolvată era natura, profunzimea acestora, direcţia lor şi, în particular, metodele de realizare. Procesul transformărilor politice şi juridice la nivel federal s-a desfăşurat paralel şi contradictoriu cu cel la nivel republican, care a fost mult mai rapid şi mai radical. La începutul anului 1990 în toate republicile au luat fiinţă partide politice, înainte chiar de existenţa unei legi federale care să reglementeze crearea şi funcţionarea lor. Paleta orientărilor politice a acestora a fost foarte diversă, dar aproape toate aveau un numitor comun: fiind create la nivel republican ele aveau o orientare naţională, sau, aşa cum erau calificate de către adversarele lor din alte republici, având ideologii şi programe naţionaliste ori chiar extremiste.

În cursul anului 1990 în Serbia au apărut peste 100 de grupări politice, dintre care cele mai importante, care s-au afirmat ulterior şi au avut o influenţă mai mare sau mai mică în viaţa politică, au fost Partidul Socialist din Serbia, condus de Slobodan Miloşevici, Mişcarea Renaşterii Sârbe, condusă de scriitorul Vuk Draşkovici, Partidul Democrat, în fruntea căruia s-au aflat doi profesori universitari - Dragoliub Miciunovici şi Zoran Gingici. În sfârşit, mai poate fi menţionat Partidul Radical Sârb, condus de scriitorul dizident Voislav Şeşeli, care şi-a propus reabilitarea mişcării cetnice sârbe şi a generalului Draja Mihailovici, dar căruia nu i s-a permis înregistrarea partidului sub denumirea care amintea de această mişcare şi de obiectivele ei.

Programele acestor partide şi, în special, acţiunea lor practică ulterioară, au demonstrat existenţa unei platforme comune în problema naţională, diferenţele constând mai mult în probleme de natură tactică şi nu strategică. Mai mult, Vuk Draşkovici, preşedintele Mişcării Renaşterii Sârbe, declara că o serie de elemente ale strategiei şi tacticii acestui partid au fost preluate, ulterior şi aplicate de Partidul Socialist din Serbia, de guvernământ, de preşedintele Serbiei, Slobodan Miloşevici.

În Croaţia noile condiţii interne şi internaţionale au declanşat o efervescenţă naţională cu totul deosebită. În această mişcare au fost cuprinse nu numai masele croate din interior, ci şi emigraţia, mai veche sau mai recentă, care

a sprijinit efectiv, moral şi material forţele interne promotoare ale noului curs. La congresul de constituire a Uniunii Democrate Croate (HDZ), principalul partid care va prelua, ulterior, puterea au participat personalităţi proeminente ale emigraţiei croate. Acest element, cât şi unele puncte ale programului partidului, au dat ocazia analiştilor politici din Serbia să acuze reînvierea în Croaţia a spiritului mişcării ustaşe din perioada celui de al doilea război mondial.

Conducerea Uniunii Democrate Croate a fost încredinţată lui Franjo Tudjman, fost partizan, istoric, general al armatei iugoslave, condamnat în timpul lui Tito la doi ani închisoare pentru naţionalism, dar sub acuzaţia de spionaj şi eliberat înainte de termen, tot de Tito, la intervenţia scriitorului Miroslav Krleja, tot croat, dar, din câte s-a afirmat şi datorită unei slăbiciuni personale pe care Tito o avea pentru Franjo Tudjman.

Alături de partidul Uniunea Democrată Croată, care în noiembrie 1990 avea cca. un milion de membri, au mai luat fiinţă noua Uniune a Comuniştilor din Croaţia, restructurată, dar fără o influenţă deosebită, condusă de Ivica Racean, fost activist comunist de frunte, precum şi alte partide, unele calificate chiar extremiste, care aveau să fie ulterior acuzate chiar în Croaţia de tendinţe şi acţiuni dăunătoare scopurilor statului croat.

În sfârşit, trebuie subliniată, pentru situaţia existentă la începutul proceselor de democratizare în Croaţia şi, îndeosebi pentru evoluţia ulterioară a evenimentelor, înfiinţarea Partidului Democrat Sârb din Croaţia, ai cărui lideri, Iovan Raşkovici, medic psihiatru şi Milan Babici, stomatolog de profesie, aveau să joace un rol important în evenimentele ulterioare din Croaţia.

Primele alegeri democratice în Croaţia au dat câştig de cauză Uniunii Democratice Croate, căreia i-au revenit 205 mandate în noul parlament, adică cca. 57% din totalul de 356 de locuri. Au mai câştigat 73 de mandate Uniunea Comuniştilor din Croaţia, iar restul a revenit altor partide mai mici, dintre care 8 mandate Partidului Democrat Sârb din Croaţia.

În Slovenia procesele transformatoare s-au desfăşurat mai rapid şi cu un caracter mai puţin contradictoriu, fapt datorat unei mari omogenizări a populaţiei, partidelor politice, care au ajuns mai simplu la un consens asupra direcţiilor principale ale orientării statului în noile condiţii. Principalele grupări politice, create în anii 1989 şi 1990 au fost Uniunea Democrată Slovenă, Partidul Social Democrat, Partidul Democrat Creştin şi Partidul Reformei Democratice.

Alegerile din Slovenia, organizate în anul 1990, au fost câştigate de o coaliţie de partide de orientare democrat-creştină, care a format guvernul condus de Loize Peterle, membru al Partidului Democrat Creştin. Preşedinte al Republicii Slovenia a fost ales Milan Kucean, fost comunist de frunte, dar promotor, în noile condiţii, al independenţei şi democratizării ţării.

În Macedonia condiţiile concrete erau diferite. Evoluţia istorică a acestui teritoriu şi mai ales implicaţiile care erau deja previzibile au îndemnat oamenii

politici la o anumită prudență în abordarea mijloacelor şi metodelor potrivite pentru asigurarea viitorului statut al Macedoniei. În ansamblu, forțele politice din Macedonia au urmărit evoluția evenimentelor în celelalte republici şi s-au pregătit atent pentru oricare dintre opțiunile posibile.

În aprilie 1990 a fost aprobată legea privind constituirea organizațiilor politice şi sociale, în septembrie acelaşi an sunt aprobate amendamentele la Constituție prin care se instaurează democrația şi sistemul pluralist, instituțiile guvernului şi preşedinției țării. Pe această bază, rapid apare un număr de 16 partide politice cu platformele lor politice, care, în principiu, aveau trei variante: Macedonia stat independent şi suveran, Macedonia ca parte componentă a federației iugoslave, Macedonia ca subiect egal într-o uniune cu celelalte republici. În acea perioadă numai VMRO-DPMNE (Organizația Internă Revoluționară Macedoneană - Partidul Democrat pentru Unitatea Națională Macedoneană), declarat continuator al vechii organizații create la Salonic în anul 1893, se pronunța categoric şi necondiționat pentru o Macedonie suverană şi independentă, precum şi pentru intrarea în confruntare, dacă va fi nevoie pentru realizarea acestui obiectiv, cu forțele federale şi cu Serbia. Acest partid se pronunța pentru "unirea deplină morală, politică, economică şi etnică a poporului macedonean împărțit într-o viitoare regiune balcanică unificată, în cadrul unei Europe unificate".

În anul 1990 în Macedonia au luat ființă, din fostul partid comunist macedonean, Partidul Social Democrat - Mişcarea pentru Acțiunea Pan – Macedoneană, precum şi partidele politice ale comunității albaneze.

La 11 noiembrie 1990 au avut loc primele alegeri democratice din Macedonia soldate cu victoria VMRO-DPMNE care a obținut 38 de mandate din totalul de 120 de deputați. Parlamentul s-a reunit pentru prima oară la 8 ianuarie 1991, iar la 27 ianuarie Kiro Gligorov a fost ales preşedinte al Republicii. Aproape imediat după constituirea Parlamentului VMRO-DPMNE a propus aprobarea Declarației de suveranitate şi independență a Macedoniei, dar aceasta a fost amânată până la 25 ianuarie 1991, când a fost aprobată concomitent cu platforma Macedoniei pentru convorbirile privind viitorul federației. Deşi a câştigat alegerile şi preşedintele partidului a devenit vicepreşedinte al țării, VMRO-DPMNE a părăsit ulterior puterea şi a intrat în opoziție.

La 6 august 1991 Parlamentul Macedoniei a adoptat Hotărârea privind organizarea unui referendum în cadrul căruia cetățenii Macedoniei trebuiau să se pronunțe în legătură cu următoarea întrebare: Sunteți pentru statul suveran Macedonia cu dreptul de a intra într-o uniune a statelor suverane ale Iugoslaviei? La referendumul organizat la 8 septembrie 1991 au participat 71,85 % din cetățenii Macedoniei, dintre care 95,09 % au răspuns pozitiv.

În Muntenegru a fost menținută Uniunea Comuniştilor, transformată ulterior în Partidul Socialist din Muntenegru, condus de Momir Bulatovici,

care a câştigat alegerile şi a format guvernul. De asemenea, au luat ființă Partidul Liberal, condus de Zlatko Perovici, care promova o platformă națională pronunțată, în spiritul tradițiilor naționale şi statale muntenegrene şi Partidul Popular, condus de Novak Kilibarda, apreciat de orientare pro-sârbă. Această orientare urma să fie preluată, ulterior, în condițiile deplasării majorității partidelor muntenegrene spre o orientare națională, de o fracțiune a Partidului Socialist din Muntenegru.

În sfârşit, în Bosnia-Herțegovina, în condițiile existenței celor trei comunități etnice dispersate pe întreg teritoriul republicii, a experienței istorice încărcate de încercări tragice, forțele politice au manifestat cea mai mare prudență o lungă perioadă, chiar şi după ascuțirea contradicțiilor şi declanşarea conflictelor în alte zone ale Iugoslaviei. Totuşi, primele semne ale unei posibile evoluții periculoase au ieşit în evidență încă în faza inițială a noilor evoluții din Iugoslavia, prin crearea partidelor politice pe baze etnice, ale musulmanilor, sârbilor şi croaților, respectiv a Partidului Acțiunii Democratice, condus de Alia Izetbegovici, a Partidului Democrat Sârb, condus de Radovan Karadjici şi a Comunității Democrate Croate (HDZ).

ÎNCERCĂRI DE SOLUȚIONARE PAŞNICĂ

Situația concretă din Iugoslavia la sfârşitul anului 1989 impunea schimbări structurale de care erau conştiente toate republicile şi forțele politice. Modificarea constituției din anul 1974 a fost inițiată de guvernul federal iugoslav încă în anul 1989 şi consta într-un set de amendamente. Amendamentele propuse aveau în vedere curățarea constituției existente de tarele ideologice, dogmatice şi preconizau întărirea prerogativelor executivului, ale organelor federale. Acest ultim aspect corespundea, în esență, punctelor de vedere ale Serbiei privind viitoarea funcționare a federației. Primul ministru Ante Markovici, era convins că va reuşi şi a încercat depăşirea contradicțiilor dintre republici printr-un program care promitea prosperitatea economică şi asigurarea liniştii sociale. În această perioadă a început procesul de privatizare a întreprinderilor, este adevărat prin acțiuni repartizate salariaților acestora, au fost inițiate măsuri în direcția extinderii sistemului economiei de piață, iar veniturile şi nivelul de trai al populației au înregistrat o creştere spectaculoasă. Aprobarea amendamentelor la constituție ar fi putut permite şi stimula reforma economică, politică şi socială.

Amendamentele la constituție propuse de guvern au fost respinse, în cea mai mare parte, de republici. În plus, după câştigarea alegerilor în Croația şi Slovenia de către partidele locale şi formarea guvernelor naționale, au fost aduse modificări de esență constituțiilor republicane, care, în bună măsură, veneau în contradicție cu unele prevederi ale constituției federale în vigoare. Asemenea măsuri fuseseră întreprinse, de altfel şi de către Serbia, în special pentru modificarea statutului şi restrângerea competențelor provinciilor autonome Kosovo şi Voivodina, care, practic, potrivit constituției federale, aveau atribuții la nivelul celorlalte republici.

În încercarea atenuării contradicțiilor între republici, a neconcordanțelor dintre constituția federală şi modificările aduse constituțiilor republicane, dar şi pentru a abroga o serie de principii depăşite şi a consacra noile realități apărute şi cerute de viața politică din Iugoslavia guvernul federal a propus un nou set de 24 de amendamente, apoi numărul acestora a fost mărit la 33.

Ante Markovici, de origine croată, dar cu convingeri pan-iugoslave, sau poate din ambiții personale, un economist pragmatic de mare valoare, a

încercat calea reformelor economice, dar s-a dovedit lipsit de experiența politică necesară. Partidul creat de Ante Markovici la nivelul întregii Iugoslavii pentru susținerea programului său, deşi a avut o anumită aderență în republici, nu a putut rezista noilor partide republicane cu programe naționale clar conturate. Ante Markovici a încercat şi, fiind principalul obstacol în calea tendințelor centraliste, dar şi centrifuge, a pierdut, devenind apoi indezirabil pentru aproape toate republicile şi statele apărute în spațiul fostei Iugoslavii.

Preocuparea pentru promovarea noilor amendamente la constituția federală a fost reluată după venirea la conducerea Preşedinției Iugoslaviei a lui Boris Iovici, din partea Serbiei. Până la adoptarea acestora, în şedința Preşedinției Iugoslaviei din 28 mai 1990 au fost propuse o serie de măsuri pentru rezolvarea situației politice la nivel federal, printre care, respectarea prevederilor Constituției şi a legilor federale în vigoare, înlăturarea şi împiedicarea oricăror fenomene de încălcare a ordinii constituționale, adoptarea amendamentelor la constituția federală şi pregătirea unui nou proiect de Constituție.

Pozițiile republicilor atât față de amendamentele propuse, cât şi față de elaborarea unei noi constituții erau fundamental diferite şi, practic, nu s-a mai ajuns la finalizarea lor. În special Slovenia şi Croația au respins cu hotărâre tentativele de menținere, ori chiar de accentuare a tendințelor centraliste susținute de Serbia, concretizate în amendamentele privind competența organelor federale, modul de finanțare a federației, sistemul fiscal, funcționarea Băncii Naționale a Iugoslaviei ş.a. Ele au modificat constituțiile republicane şi au avansat, printre altele, propunerea ca noua constituție a Iugoslaviei să fie elaborată după modelul constituțiilor republicane şi ținând seama de prevederile acestora, care consacrau deja elemente accentuate de independență, atât pe plan politic cât şi economic.

La rândul ei, Serbia condiționa acceptarea schimbărilor intervenite în domeniul sistemului politic din republici, legalitatea acestora, de acordul cu întărirea funcțiilor, în special cele economice ale organelor federale.

Insuccesul promovării amendamentelor la constituția în vigoare şi al elaborării unei noi constituții federale a fost urmat de seria de şedințe în cadrul Preşedinției Iugoslaviei şi de întâlniri ale liderilor politici din republici pentru ajungerea la un numitor comun asupra organizării şi funcționării Iugoslaviei. Platformele partenerilor erau clare şi ferme şi aveau la bază măsuri deja întreprinse pe plan intern de fiecare republică: Slovenia şi Croația se pronunțau pentru crearea unor state suverane, independente, în cadrul unei confederații iugoslave sau al unei uniuni de state pe modelul Pieței Comune (UE). În argumentarea pozițiilor lor invocau vechile reproşuri aduse sistemului federal iugoslav şi necesitatea unor raporturi viitoare având la bază "socoteli curate", ceea ce însemna, în esență, raporturi economice bilaterale libere, renunțarea la mecanismele care, potrivit aprecierii lor, conduceau la

scurgerea de venit național creat în propriile republici în alte zone ale Iugoslaviei, în mod nejustificat.

Serbia s-a situat, încă de la început, pe o poziție clară şi hotărâtă: crearea unei "federații eficiente" sau, dacă celelalte republici nu sunt de acord şi doresc desprinderea de Iugoslavia, modificarea granițelor existente, pe care le considera "administrative", stabilite în mod artificial de Tito şi care dezavantajau Serbia şi poporul sârb. Desigur, era vorba de Bosnia şi Herțegovina, Croația şi, parțial, Macedonia, unde trăia de veacuri o numeroasă populație de naționalitate sârbă. Răspunsul Croației a fost dat, printre altele, încă de la început, într-un interviu acordat de preşedintele Croației ziarului "Der Spiegel", la 19 iunie 1990: "Problema Bosniei a fost abordată de noi când au devenit cunoscute planurile Belgradului de creare a Serbiei Mari. Nu este vorba de granițe, ci de faptul că în Bosnia trăiesc şi croați. Ne pronunțăm ca populația Bosniei şi Herțegovinei să hotărască cui aparține. Dacă se încearcă crearea Serbiei Mari sau dacă se ajunge la destrămarea Iugoslaviei, vom insista pentru restabilirea granițelor istorice ale Croației şi nu ne vom mulțumi cu aceste granițe absurde şi nenaturale. Numai confederația poate fi centura de salvare." După 1918 Croația se întindea în interiorul Serbiei până la Zemun, la periferia Belgradului, iar prin înțelegerea Țvetkovici-Macek şi crearea banovinei, cu o autonomie echivalentă celei anterioare anului 1918, Croația cuprindea şi regiunile Travnik şi Brciko din Bosnia şi Herțegovina locuite de croați.

În ansamblu, reprezentanții celorlalte republici, în special Bosnia şi Herțegovina şi Macedonia urmăreau cu îngrijorare evoluția evenimentelor, încercând să-şi aducă contribuția la ajungerea la un compromis acceptabil tuturor republicilor, care să împiedice amplificarea contradicțiilor şi degradarea situației interne din Iugoslavia.

Cel puțin din declarațiile şi pozițiile exprimate în cadrul convorbirilor interrepublicane, în cursul anului 1990, se putea constata interesul tuturor reprezentanților republicilor pentru continuarea în ritm accelerat a proceselor de democratizare pe plan intern, menținerea, deşi într-o structură de stat diferită, a unității şi integrității teritoriale a Iugoslaviei, integrarea în scurt timp, în structurile europene, pentru care, fără nici o îndoială, Iugoslavia avea şanse reale, mai mari decât toate celelalte state central şi est-europene.

STRATEGIA SÂRBĂ

"Acolo unde trăieşte poporul sârb, unde există casa şi glia sârbă, unde se vorbeşte limba sârbă, acolo este şi statul sârb".

Dobrița Ciosici, scriitor şi fost preşedinte al Republicii Federale Iugoslavia, în cuvântarea de la Pale - Bosnia-Herţegovina, la 6 mai 1993.

Evoluția evenimentelor interne în republici în cursul anilor 1989 - 1990 şi poziția reprezentanților acestora în organele federale anunțau iminența unor modificări esențiale în viitoarea structură de stat a Iugoslaviei. Ceea ce nu se putea anticipa era numai cât de profunde vor fi aceste modificări, care vor fi urmările lor pentru fiecare republică, pentru popoarele care au conviețuit în fosta Iugoslavie şi, mai ales, modalitățile, căile care vor fi urmate pentru realizarea acestor modificări.

Totuşi, unii lideri iugoslavi au văzut şi au avertizat asupra pericolelor care se prefigurau în Iugoslavia. Borisav Iovici, candidat la funcția de prim ministru, declara încă în anul 1989 că "astăzi, probabil, este ultimul moment ca Iugoslavia să întreprindă ceva pentru a supraviețui"[8], iar profesorul Dejan Popovici, semnala unele tendințe din Croația şi Slovenia "de cochetare cu opțiunea exclusivistă europeană"[9]. La rândul său, croatul Tomislav Badovinaț, referindu-se la tendințele care se manifestau în Serbia, afirma că, dacă se va continua în această direcție, "vom fi împinşi în conflicte sângeroase între națiuni"[10].

Pe tema evenimentelor din Iugoslavia au apărut, pe plan intern şi internațional, numeroase studii ale unor cercetători şi oameni politici de prestigiu, buni cunoscători ai situației din zonă, care au căutat, şi, în bună parte au reuşit, să sesizeze şi evidențieze unele dintre cauzele nemijlocite ale crizei şi războiului care s-a declanşat în acest spațiu. Totuşi, au apărut şi multe aprecieri care, de cele mai multe ori, nu au ținut seama de complexitatea situației din Iugoslavia, de condițiile istorice, politice, etnice, economice şi sociale de ansamblu şi din fiecare republică. Astfel, cauzele

[8] Revista "Nin", Belgrad, nr.1985 din 15 ianuarie 1989
[9] Revista "Nin", Belgrad, nr.1985 din 15 ianuarie 1989
[10] Revista "Nin", Belgrad, nr.1987 din 29 ianuarie 1989

crizei iugoslave au fost puse total fie pe seama Serbiei, care ar fi urmărit înfăptuirea "Serbiei Mari", fie pe seama Croației şi Sloveniei, ca urmare a acțiunilor lor "secesioniste", ori chiar a unor state străine, care ar fi avut interesul destrămării Iugoslaviei şi ar fi acționat în acest scop. Patriarhul Bisericii Ortodoxe, Pavle, combinând religiile cu națiunile, aprecia, intr-o predică ținută la Budapesta în august 1997, că pentru războiul din Iugoslavia sunt vinovați atât sârbii cât şi musulmanii şi catolicii[11]. Un scriitor sârb, aprecia că "propaganda naționalistă care a provocat războiul a fost creată de intelectuali, mai întâi în Serbia, apoi în celelalte republici. Politicienii au trebuit numai să accepte acest program si să-l aplice. Intelectualii au fost primii criminali de război"[12]. Un alt intelectual sârb afirma că, "responsabilitatea istorică şi morală ar putea fi clar gradualizată, dar diferențele privesc, în fond, extinderea şi gradul acesteia, ci nu natura ei intrinsecă. O distincție a fost făcută deseori între "naționalismul conservator, agresiv si benign şi cel liberal, defensiv, dar tot atât de benign"[13].

Credem că o expunere a evoluției evenimentelor, a acțiunilor factorilor politici din Iugoslavia şi a principalilor factori internaționali poate oferi posibilitatea ca însuşi cititorul să poată aprecia forma şi gradul de implicare a acestora în declanşarea şi desfăşurarea crizei iugoslave.

În Serbia, aceste perspective au fost percepute, cel puțin în faza inițială, ca un mare pericol, ceea ce nu era departe de adevăr. Pentru Serbia nu se punea numai problema dezintegrării Iugoslaviei ca stat federal, constituirea Croației şi Sloveniei ca state independente, ci până unde va merge procesul care, odată declanşat, va conduce, dacă nu era controlat, la proclamarea independenței, de către Macedonia, considerată de mulți sârbi "Serbia de Sud", de către Bosnia-Herțegovina, în care comunitatea sârbă reprezintă cca. 32% din totalul populației şi chiar de către Muntenegru, considerat ca reprezentând, împreună cu Serbia "doi ochi ai aceluiaşi cap". Mai mult, bucurându-se de aceleaşi drepturi, potrivit Constituției federale din anul 1974, cu celelalte republici, cereri similare a formulat şi provincia Kosovo şi Metohia, populată preponderent de persoane de naționalitate albaneză şi avea să pretindă Voivodina, în care trăiesc mai multe minorități, dintre care, cea ungară, destul de numeroasă care reclama deja obținerea autonomiei. Un pericol mai reprezenta şi zona Sandjak, din sudul Serbiei, situată în fosta provincie istorică sârbă Raşka, cu o structură a populației majoritar musulmană (albanezi, turci).

[11] Ziarul Dnevnik nr.438 din 2 septembrie 1997, Macedonia

[12] Vidosav Stevanovici, scriitor, fost director al Editurii Prosveta, autor al cărții "Preludii ale războiului", într-un interviu acordat ziarului Le Monde, februarie 1997

[13] Srdjan Vrcan, Războiul din Bosnia - Herțegovina, pag. 95, în revista Balkan Forum nr.2 (15)/1996, Skopje, Macedonia

Consecinţele acestei perspective nu erau şi nu puteau fi liniştitoare pentru Serbia, pentru elita intelectuală şi conducerea sârbă. Putea deveni un fapt iminent ca Serbia, statul dominant în cadrul Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor din perioada interbelică, sârbii, naţiunea cu ponderea cea mai mare în cadrul Iugoslaviei postbelice, să rămână practic, în cadrul vechiului "paşalâc de Belgrad" din perioada stăpânirii turceşti, izolată, fără ieşire la mare, cu un procent mare al populaţiei în alte state, devenite independente.

Toate aceste perspective nu au găsit "nepregătită" conducerea Serbiei. Această "pregătire", din punct de vedere doctrinar, strategic şi tactic a determinat şi afirmaţiile potrivit cărora Serbia avea cu mult înainte stabilit drept obiectiv refacerea hegemoniei în cadrul întregii Iugoslavii, ori, dacă nu va fi posibil, crearea "Serbiei Mari", care să cuprindă, în etapa dată, alături de Muntenegru, şi Macedonia, teritorii însemnate din Bosnia-Herţegovina şi Croaţia.

Intr-adevăr, după cum s-a dovedit mai târziu, încă în anul 1986, Academia de Ştiinţe şi Arte a Serbiei, elaborase, sub conducerea academicianului Antonie Isakovici, cu contribuţia importantă a academicianului Kosta Mihailovici, a altor oameni de ştiinţă şi cultură, printre care şi scriitorul Dobriţa Ciosici, viitorul preşedinte al R.F. Iugoslavia, celebrul Memorandum, cu caracter intern, în care au fost încorporate nemulţumirile la adresa federaţiei existente, precum şi programul teoretic al unităţii naţiunii sârbe. Acest Memorandum a fost apreciat, inclusiv de către o categorie importantă a intelectualităţii şi a oamenilor politici sârbi, dar şi de celelalte republici, în străinătate, ca o actualizare a programului naţional de unire a tuturor sârbilor într-un singur stat, a proiectului elaborat în anul 1844 de fostul ministru de interne Ilia Garaşanin de creare a "Serbiei Mari".

Documentul Academiei de Ştiinţe şi Arte a Serbiei reproşează federaţiei iugoslave postbelice, printre altele, următoarele neajunsuri, care au provocat daune Serbiei:

- politica economică discriminatorie care avantaja celelalte republici, în special Croaţia şi Slovenia;
- divizarea Serbiei, potrivit Constituţiei federale din anul 1974, care acorda, practic, Provinciilor Autonome Kosovo-Metohia şi Voivodina competenţe la nivelul republicilor, în trei părţi componente;
- politica anti-sârbă, iredentistă, promovată în baza statutului Regiunii Autonome Kosovo-Metohia, de etnicii albanezi, sprijiniţi de celelalte republici, care au determinat exodul sârbilor din zonă şi, în consecinţă, creşterea ponderii populaţiei de etnie albaneză în totalul locuitorilor.

Autorii documentului, şi nu numai aceştia, apreciau că Tito, croat după tată şi sloven după mamă, se conducea după principiul "Iugoslavia puternică - Serbia slabă", nedreptăţind pe sârbi, cea mai numeroasă naţiune din cadrul federaţiei, cu o pondere de cca. 36% din totalul populaţiei, supuşi în celelalte teritorii ale Iugoslaviei "discriminării şi genocidului".

În consecință, potrivit Memorandum-ului, "sârbii trebuie să-şi îndeplinească misiunea lor istorică şi o pot face numai dacă vor fi uniți într-o Serbie omogenă în cadrul Iugoslaviei, în care se vor exprima spiritul şi amprenta ei. Sârbii trebuie să dețină hegemonia în Balcani şi, ca să dețină această hegemonie în Balcani trebuie să aibă înainte hegemonia în Iugoslavia. De aceea, sârbilor li se impune astăzi prima şi fundamentala datorie: să creeze şi să organizeze Serbia omogenă care trebuie să cuprindă întreaga regiune etnică unde trăiesc sârbii…, chiar dacă în unele părți nu ar constitui în prezent o majoritate sârbă…"[14]

"Programul național sârb" îşi propunea drept obiectiv înlăturarea situației nefavorabile existente, crearea unui stat care să corespundă nevoilor şi aspirațiilor națiunii sârbe, potrivit formulei "toți sârbii intr-un singur stat". Formula nu era nici necunoscută şi nici izolată. Ea era asemănătoare celei a lui Giuseppe Mazzini "o națiune, un stat; numai un stat pentru fiecare națiune", sau celei germane "fiecare națiune un stat, întreaga națiune intr-un singur stat". Ca şi anterior, această teză urma să se confrunte cu situația existenței în zonele revendicate a unei populații mixte, a altor națiuni majoritare, care ele însele năzuiau spre formarea unui stat național, cu interesele statelor vecine şi, în final, cu ale marilor puteri şi ale comunității internaționale.

Un rol important în atingerea acestor obiective a avut şi biserica ortodoxă sârbă. Lansând sloganul "nimeni nu poate despărți biserica de cer, dar nici nu o poate îndepărta de pământ", biserica a avut o prezență activă, spirituală şi politică, pe toată durata crizei iugoslave, deşi, deseori, o parte a clerului s-a alăturat forțelor adepte ale democratizării țării şi integrării în procesele europene.

Odată creată baza teoretică, nu mai trebuia decât mobilizarea şi punerea în mişcare a forțelor motrice, găsirea liderilor politici capabili care să transpună în practică acest program. Unul şi cel mai proeminent dintre aceştia a fost Slobodan Miloşevici, un specialist bancar, ajuns în anul 1986, în condițiile unor puternice dispute interne specifice perioadei respective, în vârful piramidei de partid din Serbia. Politician dotat, Slobodan Miloşevici a sesizat nemulțumirile, năzuințele sârbilor şi a folosit cu o deosebită abilitate condițiile concrete interne şi internaționale pentru trecerea la realizarea obiectivelor propuse. Scriitorul şi fostul preşedinte al Iugoslaviei, Dobrița Ciosici, îl caracteriza într-un interviu astfel: "Miloşevici are numai o idee precisă despre stat: prin natura lui este un autocrat. De asemenea, este un om foarte inteligent, valoros, energic, domină fără dificultăți adversarii inferiori".

Campania declanşată de Slobodan Miloşevici a început în momentul şi locul cele mai potrivite - în Kosovo, considerată leagănul creării statului feudal sârb, față de care sârbii încearcă o deosebită sensibilitate emoțională,

[14] Stipe Mesici - Cum a fost distrusă Iugoslavia, Ed. Mislavpres, Zagreb 1994, Introducere, pag. XIII.

într-o perioadă când acțiunile protestatare ale populației de naționalitate albaneză împotriva guvernului Serbiei înregistrau o intensitate deosebită.

Cuvântarea lui Slobodan Miloşevici la adunarea populară de la Gazimestan (Kosovo şi Metohia) cu ocazia împlinirii a 600 de ani de la bătălia de la Kosovo Polie (Câmpia Mierlei) în fața a aproape două milioane de persoane şi, îndeosebi, la întâlnirea de la Belgrad cu unii lideri sârbi au produs multe comentarii, au făcut o deosebită impresie şi au fost considerate prevestitoare pentru viitoarele evenimente, pentru sârbi şi nesârbi. Revista "Nin" nr. 2102 din 12 aprilie 1991 a publicat extrase din stenograma acestei ultime şedințe din 16 martie, din care reproducem un pasaj:

Preşedintele Adunării obştinei (regiunii) Zvetozarevo: "Tovarăşe preşedinte, Dumneavoastră ați vorbit destul despre relațiile în Iugoslavia, despre strategia de reîmpărțire a Europei. Totuşi, nu ați spus nimic despre strategia noastră, ce va fi dacă se destramă Iugoslavia, iar această posibilitate este foarte posibilă". Slobodan Miloşevici a răspuns: "Să comunicăm prin radio tot ce vom face? Cred că nu putem să facem aceasta. Iar dacă trebuie să ne batem, Dumnezeule, ne vom bate. şi sper că nu vor fi aşa de nebuni să se bată cu noi. Deoarece dacă nu ştim să muncim bine, cel puțin vom şti să ne batem bine (aplauze). Iar în ceea ce priveşte armata, iată, aici este un general, armata, după cum ştiți, are întotdeauna un comandant, armata are întotdeauna şi trebuie să aibă comandă".

PROIECTE DE RESTRUCTURARE A IUGOSLAVIEI

Încă de la începutul crizei iugoslave formulele prezentate de liderii politici pentru deznodământul acesteia au fost relativ clare: federație sau confederație şi, în acest ultim caz, modificarea frontierelor, care nu sunt între state suverane, ci au fost stabilite ca granițe administrative, în mod mai mult sau mai puțin arbitrar (Serbia); confederație (celelalte republici, în special Croația şi Slovenia); modificarea granițelor interne - echivalent cu război (opinie relativ generală în Iugoslavia).

Apariția partidelor politice în Serbia a determinat şi soluții diferite în legătură cu criza iugoslavă care se prefigura. În această etapă, până la apariția Partidului Radical Sârb condus de Voislav Şeşeli, cea mai tranşantă poziție era cea a Mişcării Renaşterii Sârbe, condusă de scriitorul Vuk Draşkovici, devenit după încheierea războiului din Iugoslavia ministru al afacerilor externe al Uniunii dintre Serbia şi Muntenegru, iar ulterior al Serbiei. Regalist în acea perioadă, adept al reîntoarcerii în Iugoslavia a prințului Aleksandar Karageorgevici, un adevărat tribun capabil să mobilizeze mase mari de oameni, unul dintre fruntaşii evenimentelor de la Belgrad din primăvara anului 1991, incomod pentru putere, dar mai puțin experimentat ca om politic, acesta a declarat la congresul de constituire a partidului că, în vederea rezolvării crizei, "este gata să discute şi cu diavolul, dar dacă nu va reuşi este gata ca în fruntea unei cete să ajungă la Zagreb".

În situația strategică şi militară concretă a anului 1990 era clar că riscul pentru conflicte deschise era mai mare în "republicile secesioniste", datorită prezenței unei comunități sârbe pe cale de radicalizare, dar şi structurii armatei iugoslave, poziției acesteia, apropiată ideologic şi programatic, în ceea ce priveşte structura de stat a Iugoslaviei, tezelor şi obiectivelor Serbiei.

Aceasta şi explică încercările acestor republici de a propune formule considerate de ele drept compromis, care să asigure realizarea atât a propriilor obiective, cât şi să dea o anumită satisfacție cererilor sârbe.

Astfel, la 12 noiembrie 1990, Croația şi Slovenia au propus un "Proiect de acord privind confederația iugoslavă - Uniunea Republicilor Iugoslave", inspirat, după cum afirmau, în mare parte, după modelul Uniunii Europene. Proiectul cuprindea un preambul şi opt capitole:

I - Principii şi garanţii reciproce, în care se proclama dreptul statelor membre la existenţă, independenţă, egalitate, securitate colectivă, drepturile omului şi ale grupurilor naţionale, libertatea de circulaţie a persoanelor şi a forţei de muncă, apărarea mediului înconjurător.

Actele şi hotărârile adoptate în fiecare republică trebuiau aplicate în toate statele membre pe bază de reciprocitate în baza acordurilor stabilite în acest scop.

II - Membrii Uniunii urmau să fie statele fondatoare, semnatare ale Acordului, precum şi alte state democratice care acceptau obligaţiile prevăzute de Acord, pe baza consimţământului statelor membre ale Uniunii.

Articolul 4 al proiectului prevedea condiţiile suspendării ori excluderii unui stat din Uniune.

III - Competenţele Uniunii vizau existenţa forţelor armate, proprii ale fiecărui stat membru, cât şi comune, sub comanda unor structuri ale Uniunii.

În cadrul Uniunii urma să funcţioneze circulaţia liberă a mărfurilor, serviciilor şi capitalului, piaţă liberă, sisteme monetare şi vamale unice.

IV - Organele Uniunii erau Parlamentul, Consiliul Miniştrilor, Comisia Executivă şi Tribunalul Confederal, cu structură şi competenţe care să asigure o deplină egalitate a statelor membre.

V - Apărarea comună avea la bază principiul dreptului la securitatea individuală şi colectivă prevăzut de articolul 51 al Cartei ONU prin întrebuinţarea forţelor armate comune, iar pe cele sub comanda proprie numai pe baza hotărârii individuale a fiecărui stat membru.

Statele membre ale Uniunii urmau să se angajeze ca, prin propria comportare, să nu abuzeze de forţele armate comune şi nici să pună la îndoială rolul acestora strict defensiv; acţiunea de luptă a forţelor armate comune va fi oprită imediat ce Consiliul de Securitate al ONU întreprinde măsuri necesare şi suficiente pentru restabilirea păcii şi securităţii.

VI - Finanţarea Uniunii: fiecare stat membru era obligat să suporte cheltuielile organismului unional şi ale aparatului acestuia care funcţionau pe teritoriul propriu.

Cheltuielile comune reprezentând reprezentanţele diplomatice şi consulare în străinătate, comandamentul militar comun, cele care nu puteau fi localizate, ori asupra cărora se ajungea la un consens să fie considerate comune urmau să fie suportate pe bază de cotizaţie de către toate statele membre, stabilită proporţional în funcţie de produsul social pe locuitor (40%), suprafaţa teritoriului (30%) şi numărul locuitorilor fiecărui stat (30%). De asemenea, fiecare stat membru trebuia să finanţeze întreţinerea şi angajarea militară a forţelor sale armate puse sub comanda comună a Uniunii.

VII - Politica externă, respectiv relaţiile cu alte state şi cu organizaţiile internaţionale erau date în competenţa Uniunii în baza împuternicirilor acordate

prin acest Acord; Uniunea avea competența de a încheia acorduri internaționale care trebuiau aprobate de Consiliul Miniştrilor şi ratificate de organul competent al fiecărui stat membru al Uniunii; statele membre puteau să aibă reprezentanțe diplomatice, consulare sau comercial-turistice comune sau proprii în străinătate.

VIII - Dispoziții finale şi tranzitorii, prevedeau rezolvarea problemelor succesiunii în urma transformării fostei federații, printr-un acord separat, la intrarea, individual sau în comun, în Uniunea Europeană şi alte aspecte specifice.

În baza acestei inițiative, la 19 mai 1991, cetățenii Croației, inclusiv cei de naționalitate sârbă, au fost chemați să se pronunțe în cadrul unui referendum răspunzând la întrebarea - "Sunteți pentru ca Republica Croația, stat suveran şi independent, care garantează autonomia culturală şi toate drepturile cetățeneşti sârbilor şi aparținenților altor naționalități din Croația, poate să intre într-o uniune a republicilor suverane cu alte republici potrivit propunerii Republicii Croația şi Republicii Slovenia privind rezolvarea crizei statale din R.S.F. Iugoslavia?" Au participat la vot 85% din cetățenii Croației, dintre care la întrebare au răspuns pozitiv 93,2%. Pozitiv au răspuns şi 70% din sârbii din Croația.

Pentru conducerea sârbă proiectul croato-sloven de organizare a viitorului stat, ca şi referendumul organizat în Croația nu erau satisfăcătoare şi credibile, fiind considerate ca etape ale unor viitoare noi acțiuni care să conducă la proclamarea independenței depline şi la destrămarea Iugoslaviei. În consecință, proiectul a fost respins. Cinci săptămâni mai târziu, la 25 iunie 1991, Saborul Croației vota Declarația de independență. În aceeaşi zi a fost aprobată o declarație similară de parlamentul sloven.

Un proiect similar, dar cu mai multe amendamente, îndeosebi în privința obiectivelor şi, mai ales, a mecanismelor de funcționare a Uniunii în sensul creşterii rolului, locului şi competențelor organelor centrale unionale, cerute cu insistență de Serbia, a fost propus ulterior de preşedinții Bosniei-Herțegovina şi Macedoniei, respectiv Alia Izetbegovici şi Kiro Gligorov. Preocuparea acestora pentru găsirea unei soluții politice a crizei iugoslave inclusiv prin constituirea unei noi uniuni avea la bază realitățile concrete din aceste republici cu o structură etnică complexă, iminența unor conflicte deschise a căror experiență istorică era bine cunoscută din războaiele anterioare, semnalele tot mai clare că ar putea constitui obiect de dispută între statele din zonă etc.

Propunerile croato - slovene şi macedoneano - bosniace au fost respinse categoric de conducerea Serbiei, care manifesta încrederea în menținerea, inclusiv pe calea forței, dacă era nevoie, a sistemului federal centralizat. Argumentele sârbe erau clare: propunerile avansate constituiau numai o primă etapă, o formă care trebuia să mascheze intențiile reale de continuare a procesului de dezmembrare a Iugoslaviei, de transformare a republicilor

existente în state independente şi suverane în graniţele administrative trasate artificial de Tito, în cadrul cărora trebuiau să rămână cca. trei milioane de sârbi.

La 19 mai 1991 în Croaţia a fost organizat un referendum privind independenţa statului în favoarea căreia s-a pronunţat majoritatea zdrobitoare a populaţiei, iar la 25 iunie 1991 Croaţia şi-a proclamat oficial independenţa. La aceeaşi dată şi-a proclamat independenţa şi Slovenia, după ce, în decembrie 1990 organizase referendumul privind independenţa şi suveranitatea statului, iar la 23 decembrie 1991 parlamentul Sloveniei a proclamat noua constituţie.

Un proiect de uniune, sub denumirea "Acord pentru soluţionare generală" a fost propus şi de Conferinţa pentru Iugoslavia, la 1 noiembrie 1991. În acest proiect erau reglementate, de asemenea, raporturile dintre autorităţile centrale şi cele republicane, colaborarea în domeniul politicii externe şi securităţii, relaţiile economice, drepturile omului ş.a. Proiectul nu a fost a fost acceptat.

FORȚELE MOTRICE ALE CONFLICTELOR

Problema grupurilor etnice a constituit unul dintre instrumentele cele mai nefaste ale evoluției crizei iugoslave nu numai datorită existenței lor în sine în diverse republici, ci mai ales abordării diferențiate a acestora atât din punct de vedere teoretic, cât şi pe plan juridic. Astfel, preluându-se doctrina sovietică în materie, în Iugoslavia națiunile şi grupurile naționale au fost împărțite în "narod" (popor, națiune) şi "narodnost" (echivalent cu minoritate). Potrivit acestei categorisiri, erau considerate "popoare" sârbii, croații, slovenii, macedonenii, muntenegrenii şi bosniacii nu numai din propriile republici, ci si cei aflați în alte state ale federației iugoslave. Astfel, sârbii din Croația şi Bosnia-Herțegovina, croații din Bosnia-Herțegovina, fiind considerați "popor", erau "parte constitutivă", "creatoare de stat", cu dreptul la autodeterminare, cu consecințele care decurgeau din aceasta. Ulterior, după izbucnirea conflictelor, categoria de bosniac a fost negată, fiind considerată o creație artificială a lui Tito şi a fost introdusă noțiunea de "musulman", transformându-se o categorie religioasă în una etnică. Drept urmare, în Bosnia - Herțegovina trăiau trei comunități: musulmanii (43%), sârbii (31,3%) şi croații (17,3%) cu drepturi egale creatoare de stat. Astfel, cca. 31,3 % sârbi şi 17,3 % croați din populația Bosniei Herțegovinei constituiau "popoare", în cadrul aceluiaşi stat, dar cca. 90 % albanezi din locuitorii din Kosovo constituiau "minoritate" în cadrul Serbiei.

Chiar şi fără a pune la îndoială această clasificare, consacrată în legislația iugoslavă, trebuie constatat că ea a avut consecințe foarte serioase în desfăşurarea evenimentelor tragice din Iugoslavia. Practic, cu excepția Sloveniei, unde minoritatea sârbă, puțin numeroasă, deşi a încercat, nu a reuşit să organizeze o mişcare capabilă să stăvilească procesul declanşat spre independență, fiind folosită în acest scop armata iugoslavă, în celelalte republici conflictele au fost declanşate de către sau prin instrumentalizarea comunităților etnice. Mişcările acestora au început în Kosovo, au continuat, sub formele extreme ale luptelor înarmate, în Croația şi Bosnia - Herțegovina şi s-au manifestat, sub o formă sau alta, spre separatism, în Serbia, respectiv în Sandjak, de către musulmani şi în Voivodina, spre autonomie, în forme mai rafinate, în special de către comunitatea maghiară

Mişcările populației minoritare au fost declanşate în urma evoluțiilor politice şi legislative din republici. Aceste mişcări, deşi se poate spune că erau pregătite, cel puțin din punct de vedere strategic, material şi psihologic, s-au declanşat numai după un proces de negocieri la nivelul organelor federale şi inter-republicane, care a avut loc în cursul anilor 1990-1991, fără rezultate concrete. Desigur, lipsa rezultatelor decurgea din opțiunile diferite asupra problemelor de fond privind funcționarea viitoarei uniuni, dar şi absenței unor reglementări în materie la nivelul federației iugoslave. Serbia accepta, principial, dreptul republicilor la autodeterminare, prevăzut chiar de Constituția din anul 1974, dar cerea ca acest drept să fie exercitat în anumite condiții (în principal legate de considerarea granițelor existente ca administrative, deci supuse modificărilor) şi în conformitate cu procedurile legale. Ori, asemenea proceduri nu existau şi nici nu s-a manifestat intenția ca ele să fie elaborate în cursul negocierilor purtate la nivelul Preşedinției Iugoslaviei ori al liderilor din republici.

Eşecul tratativelor purtate la nivelul structurilor federale, între conducerile republicane lăsa să se întrevadă o agravare a situației, ori chiar declanşarea unor evenimente conflictuale. Totuşi, se poate afirma fără rezerve că, poate, în afară de unii factori de decizie din Iugoslavia, din republici, puțini au fost observatorii care au putut prevedea amploarea, gravitatea şi consecințele evenimentelor care aveau să urmeze. Avea să se întâmple ceea ce un ziarist prevedea cu amărăciune: "Vom lupta pentru pace cu toate mijloacele. Dacă va fi nevoie şi cu armele". Aşa s-a şi întâmplat, un rol important în cadrul conflictelor jucându-l armata iugoslavă.

ROLUL ARMATEI IUGOSLAVE

Armata iugoslavă, care a constituit una dintre preocupările importante ale mareşalului Tito, era considerată, în prejma evenimentelor, drept a 5-a sau chiar a 4-a forță militară din Europa ca efective şi dotare tehnică. Succesoare a Armatei Naționale de Eliberare din timpul războiului antifascist, ea se bucura de un prestigiu de necontestat în rândurile populației, iar cadrele ofițereşti de un statut relativ privilegiat în cadrul societății. Ca unul dintre factorii importanți ai realizării şi garantării federației iugoslave, armata, sau cel puțin structurile de comanda ale acesteia, interesate şi în menținerea statutului lor, au sesizat încă de la început pericolul pe care îl reprezintă tendințele centrifuge din republici pentru unitatea Iugoslaviei.

Potrivit afirmațiilor lui Veliko Kadievici, fost ministru al apărării în acea perioadă, armata aprecia că "schimbarea sistemului politic actual în direcția construirii unei societăți democratice şi pluraliste trebuie să se dezvolte astfel încât să nu amenințe existența statului iugoslav. Aceasta cu atât mai mult cu cât destrămarea statului iugoslav în condițiile situației reale interne şi puternicelor influențe negative externe nu va avea loc fără un război civil sângeros"[15]. Veliko Kadievici afirmă că "după aprecierile Marelui Stat Major, de la sfârşitul anului 1989, dirijarea evenimentelor din Iugoslavia este preluată de factorul străin"[16]

În condițiile concrete apărute în cursul anilor 1990-1991, armata s-a raliat forțelor politice şi sociale care se situau cel mai ferm pe aceeaşi platformă, respectiv a Serbiei şi a Uniunii Comuniştilor - Mişcarea pentru Iugoslavia, formațiune politică nou creată la nivel federal, în cadrul căreia un rol important jucau Miriana Markovici, soția preşedintelui Republicii Serbia, Slobodan Miloşevici şi un fost cadru militar.

Dacă aceste forțe politice se pronunțau pentru soluționarea problemelor apărute şi menținerea federației în cadrul tratativelor inter-republicane, conducerea armatei iugoslave, mai radicală, a declarat încă de la început că nu va permite destrămarea Iugoslaviei şi va folosi toate mijloacele disponibile în acest scop.

[15] Veliko Kadievici-Aprecierile mele privind destrămarea, Belgrad, ziarul "Politika", 24 -31 mai 1993
[16] Veliko Kadievici-Aprecierile mele privind destrămarea, op. cit.

Potrivit aprecierilor de mai târziu ale conducerii militare iugoslave obiectivul păstrării unității Iugoslaviei nu a putut fi pus în practică cu eficiență datorită sistemului de organizare şi structurii multietnice a forțelor armate. Astfel, comanda supremă a forțelor armate era, potrivit prevederilor Constituției, de competența Consiliului Federației, format din preşedinții republicilor şi regiunilor autonome, care, în condițiile concrete de criză, nu putea ajunge la consens în legătură cu inițiativele Marelui Stat Major. Armata iugoslavă "se găsea între un stat federal complet paralizat, pe cale de dispariție şi republicile - state în curs de apariție, cu interese diferite şi cu concepții complet contrare privind posibilitățile conservării statului comun iugoslav şi, în cadrul acestuia, a armatei comune"[17], afirma mai târziu Veliko Kadievici.

Printre principalele inițiative ale Marelui Stat Major al Armatei Iugoslave, neacceptate ori neaplicate în practică, s-au numărat propunerile formulate în şedința Preşedinției Iugoslaviei din 12 -15 martie 1991, de introducere a stării excepționale în țară şi de folosire a armatei pentru dezarmarea şi desființarea formațiunilor apărării teritoriale (care constituiau, practic, armata republicilor şi regiunilor autonome, cu un efectiv total mai numeros chiar decât armata federală), de respingere a prezenței forțelor străine pe teritoriul Iugoslaviei, precum şi a planurilor ulterioare, din octombrie şi noiembrie 1991, de folosire efectivă a forțelor armate

Acestor planuri, care aveau drept obiectiv crearea unei noi Iugoslavii, prevedeau posibilitatea declarării stării de război şi a mobilizării generale, folosirea armatei în întregul spațiu iugoslav, cu obiectivul principal "înfrângerea totală a armatei croate dacă situația permite, obligatoriu în măsura care să facă posibile realizarea obiectivelor propuse".

După mărturisirile ulterioare ale lui Veliko Kadievici, această operație şi obiectivele propuse nu au putut fi realizate decât parțial, datorită destrămării treptate a armatei iugoslave, a slabei reacții la mobilizări, a părăsirii câmpului de luptă şi dezertărilor.

Caracterul complex al crizei iugoslave, tragediile umane şi dilemele morale ale cetățenilor sunt ilustrate şi de un episod relatat de presa iugoslavă, despre un rezervist care, la insistența comandantului său de a se decide dacă trece în formația "sârbilor adevărați" sau a "trădătorilor", după ce a trecut de mai multe ori de la o formație la alta, în final s-a oprit între acestea şi s-a sinucis cu propria armă.

Un motiv important invocat de conducerea armatei, dar nu determinant al insuccesului acestor planuri a fost acela că armata iugoslavă era pregătită pentru apărarea granițelor împotriva unei agresiuni externe şi nu pentru acțiuni specifice "doctrinei intensității scăzute", din interior, în fața căreia se

[17] Veliko Kadievici, op. cit.

găsea. Astfel că în condițiile concrete armata iugoslavă era pusă în situația de a ocroti nu numai ordinea constituțională, ci şi de a-şi conserva propria existență amenințată, de a-şi apăra propria integritate.

Evoluția evenimentelor a dovedit că, în condițiile Iugoslaviei, destrămarea federației nu putea să nu fie urmată de destrămarea armatei, fenomen dealtfel preconizat foarte clar în special de croați, care au declarat că armata va împărtăşi, în mod obiectiv, soarta societății din care este formată. După cum aprecia Veliko Kadievici, în prima etapă a crizei iugoslave "armata iugoslavă nu mai a avea țară", ca ulterior, pe măsură ce fenomenele separatiste se accentuau, să înceapă şi dizolvarea acesteia. Mai întâi, slovenii şi-au retras efectivele ce proveneau din această republică din Regiunea Autonomă Kosovo şi au refuzat trimiterea recruților în armata iugoslavă. Ulterior, după acțiunea armatei iugoslave în Slovenia şi blocarea garnizoanelor militare în Croația, această destrămare s-a finalizat. Foştii ofițeri şi soldați proveniți din Slovenia şi Croația şi ulterior din Macedonia, împreună cu forțele de apărare teritorială, au format armatele acestor republici. Astfel, fosta armată iugoslavă a devenit, practic, armata noii Republici Federale Iugoslavia (Serbia şi Muntenegru), formata în covârşitoarea majoritate din sârbi şi muntenegreni.

În condițiile retragerii din Croația şi ale noii situații create, comandamentul militar şi-a adaptat strategia folosirii forțelor armate în vederea realizării următoarelor obiective:

1) apărarea poporului sârb în Croația şi a existenței lui naționale;
2) controlul deplin al Bosniei-Herțegovina cu țelul final de a apăra poporul sârb şi drepturile lui naționale când aceasta va fi pe ordinea de zi;
3) crearea şi apărarea noului stat iugoslav al popoarelor iugoslave care doresc, în această fază, a popoarelor sârb şi muntenegrean[18].

Deşi în condiții grele marcate de neprezentări la mobilizare, dezertări ş.a. aceste obiective au fost, în ansamblu, într-o anumită fază a războiului, temporar, realizate. Ele au fost, ulterior, infirmate de evoluția evenimentelor, fiind anacronice, atât conceptual cât şi prin metodele de realizare.

[18] Veliko Kadievici, op.cit.

DECLANŞAREA CONFLICTELOR
- INTERVENȚIA ÎN SLOVENIA -

"Demult, dragul Dumnezeu a pogorât pe pământ să-i ajute pe nevoiaşi. Pe drum a întâlnit un țăran care plângea amarnic. Dumnezeu a vrut să-l ajute pe sărman şi l-a întrebat de ce plânge. Țăranul i-a răspuns: Eu sunt sloven. Când a auzit, Dumnezeu a început şi el să plângă şi a plecat mai departe".

Cankar - scriitor clasic sloven

Practic, starea conflictuală deschisă a început în Slovenia, care a fost cea mai radicală şi operativă în luarea măsurilor legislative şi practice pentru limitarea aplicării pe propriul teritoriu a Constituției şi legislației federale, pentru declararea independenței şi suveranității naționale. Punctul critic în această direcție l-a constituit preluarea controlului la granița cu Italia şi Austria, a punctelor vamale, inclusiv încasarea taxelor, precum şi înlocuirea simbolurilor federale cu cele naționale.

Intervenția la 2 iulie 1991 a unui corp expediționar al armatei iugoslave, compus din cca. 1900 de militari cu tehnica de luptă corespunzătoare în Slovenia a fost un adevărat dezastru, poate nu atât uman şi material, cât mai ales psihologic pentru comandamentul armatei. Efectivele militare şi tehnica de luptă trimise în Slovenia au fost, practic, blocate şi, cu pierderi importante, au trebuit să fie retrase. Pe marginea acestei acțiuni au avut loc dispute serioase, mergând de la imputarea lipsei pregătirii ei corespunzătoare până la a fi considerată o acțiune de sabotare, de discreditare şi neutralizare a armatei iugoslave. Este greu de stabilit cine a luat decizia privind intervenția şi organizarea acesteia, care, în mod normal, era de competența Consiliului Federației, organ colectiv, dar cel mai mult a fost adresate criticile la adresa primului ministru federal din acea perioadă, croatul Ante Markovici.

Acest eveniment era de natură să demonstreze nu numai confuzia existentă la nivelul organelor federale, ci mai ales necesitatea reexaminării locului şi rolului armatei iugoslave în rezolvarea crizei. Eşecul intervenției în Slovenia a marcat profund moralul armatei iugoslave, care se bucura de un prestigiu de necontestat în rândul populației, în special în Serbia, prestigiu care trebuia refăcut.

Riscul unei noi intervenții, de această dată decisive, care părea iminent, a fost înlăturat prin adoptarea, la Brioni, la 7 iulie 1991, a Declarației Comunității Europene (UE) ca platformă de tratative privind viitorul Iugoslaviei, inclusiv a rezolvării problemei conflictului din Slovenia. De altfel, concomitent, începuseră confruntările şi în Croația şi desfăşurarea luptelor pe două fronturi era riscantă. Retragerea armatei iugoslave din Slovenia a însemnat, practic, potrivit unor aprecieri, sfârşitul Iugoslaviei.

Intervenția în Slovenia şi retragerea armatei iugoslave din această republică a marcat şi primul semn al diferenței, cel puțin de natură tactică, în condițiile concrete din acea perioadă, a modului de abordare de către Croația a soluționării crizei. Nu puțini sloveni au fost dezamăgiți de atitudinea pasivă a Croației în timpul intervenției armatei iugoslave, precum şi de retragerea nestânjenită, cu foarte mici excepții, prin Croația, a formațiunilor militare şi a tehnicii de luptă, care, toate au fost reamplasate în Serbia, Muntenegru şi chiar în Bosnia-Herțegovina. Unele nemulțumiri au fost şi în Croația, îndeosebi în rândurile unor forțe extremiste. Pentru conducerea croată era însă clar că, în acea fază a crizei, chiar dacă fuseseră întărite propriile forțe de apărare teritorială, o provocare a armatei iugoslave ar fi avut consecințe grave pentru obiectivele de perspectivă ale Croației. Totuşi, lecția slovenă a fost bine învățată în Croația. Evitându-se riscul unor confruntări directe de amploare, în scurt timp, în Croația s-a extins mişcarea de blocare, de către populația civilă, a garnizoanelor armatei iugoslave, care, practic, era imobilizată şi făcută inofensivă. Incidentele înregistrate până la retragerea totală din Croația a armatei iugoslave, practic, cu aproape întreaga tehnică de luptă, au fost nesemnificative față de confruntările ulterioare.

Intervenția în Slovenia şi deznodământul acesteia au marcat, practic şi ieşirea Sloveniei din dinamica confruntărilor din Iugoslavia, mergând, ulterior, până la refuzul acesteia de a fi considerată implicată, sub orice formă, în criza iugoslavă, cu excepția drepturilor şi obligațiilor care îi vor reveni ca succesoare egală cu celelalte foste republici.

Atacul armatei iugoslave împotriva Sloveniei a ocazionat pentru prima oară, abordarea în cadrul convorbirilor avute de Stjepan Mesici (croat), preşedintele în funcție al Preşedinției Iugoslaviei, cu ministrul afacerilor externe ale Germaniei, Gensher, a ideii recurgerii la ONU şi a recunoaşterii internaționale a Sloveniei şi Croației.

EVOLUȚIA EVENIMENTELOR DIN CROAȚIA

> Ne pronunțăm ca populația Bosniei şi Herțegovinei să hotărască cui aparține...Daca se încearcă crearea Serbiei Mari sau dacă se ajunge la destrămarea Iugoslaviei, vom insista pentru restabilirea granițelor istorice ale Croației şi nu ne vom mulțumi cu aceste granițe absurde şi nenaturale.
>
> **Franjo Tudjman**

Retragerea armatei iugoslave din Slovenia şi Croația a marcat sfârşitul implicării, cel puțin oficiale, deschise, a acesteia în confruntările care au urmat, deşi comandamentul militar, care, într-o anumită măsură, manifesta, la un moment dat, aparența unei ieşiri de sub controlul autorităților federale, declara, în continuare, că va apăra unitatea Iugoslaviei cu orice preț şi prin toate mijloacele.

Ideea menținerii unității Iugoslaviei, ori a cuprinderii tuturor sârbilor într-un singur stat nu era, însă, complet abandonată. Ea urma să fie asigurată, în concepția autorităților federale şi a Serbiei prin intermediul comunităților etnice din alte republici, practic, al comunităților sârbe din Croația, Bosnia-Herțegovina şi Macedonia.

Începutul procesului de reafirmare a identității naționale şi statale croate, crearea partidelor politice, a organelor statale, trecerea, în general la un sistem democratic, au fost însoțite şi de apariția unor partide de nuanță naționalistă, de reabilitarea, cel puțin parțială, a Statului Independent Croat, din preajma celui de al II-lea război mondial, al lui Ante Pavelici, de reîntoarcerea în țară şi activizarea unora dintre refugiații croați, inclusiv din mişcarea ustaşă, de repunerea în drepturi şi a unor simboluri (steag, stemă ş.a.) din tradiția şi istoria croată, dar care fuseseră folosite de Statul Independent Croat. Toate acestea au reamintit evenimentele tragice din timpul celui de al doilea război mondial şi au trezit nemulțumirea sârbilor din Croația. Cu toate acestea, sau tocmai din aceste motive, ei s-au implicat în noile procese care se desfăşurau, şi-au creat propriul partid politic, au participat la alegerile democratice, au câştigat un număr important de locuri în Parlamentul Croației şi au participat activ la lucrările acestuia, inclusiv la elaborarea noii Constituții.

Desigur, elementele de divergență între parlamentarii sârbi şi cei croați privind locul şi rolul comunității sârbe în societatea croată, ca de altfel şi între diferite grupuri parlamentare, au fost prezente, dar în limitele vieții specific parlamentare. Lucrurile aveau să se complice treptat, pe măsură ce devenea tot mai clar că şansele de soluționare politică a crizei iugoslave la nivelul conducerii federației şi a republicilor erau epuizate.

Pentru un observator avizat al crizei iugoslave nu era foarte greu să tragă o concluzie asupra forțelor motrice, obiectivelor strategice şi mijloacelor folosite în confruntarea care se pregătea în Croația, considerată, alături de Slovenia, principalul protagonist al tendințelor autonomiste.

Croații au susținut cu fermitate că sârbii din Croația aveau asigurate toate condițiile pentru o integrare normală în noua societatea democratică, dar ei au fost incitați, radicalizați şi instrumentalizați de Belgrad, pentru realizarea obiectivelor strategice de menținere a sistemului federal centralizat, sau, dacă nu este posibil, pentru crearea Serbiei Mari, prin alipirea unor teritorii din Croația şi Bosnia-Herțegovina.

La rândul lor, autoritățile din Serbia au susținut că radicalizarea sârbilor din Croația are drept cauză discriminarea acestora, inclusiv prin prevederile Constituției croate, tratarea lor ca cetățeni de mâna a doua, epurările din funcțiile ocupate şi înlocuirea lor cu cetățeni de naționalitate croată, ş.a.

Rezultatul a fost retragerea deputaților sârbi din parlamentul croat şi radicalizarea raporturilor dintre sârbii din Croația şi conducerea croată. Într-o convorbire particulară cu preşedintele Franjo Tudjman, liderul de atunci al sârbilor din Croația, Ivan Raşkovici, nemulțumit de cursul pe care îl luau evenimentele, l-ar fi atenționat pe acesta că "sârbii sunt nebuni" şi l-ar fi avertizat asupra riscurilor iminente cu care se poate confrunta. Nu se cunosc exact rațiunile care au stat la baza hotărârii preşedintelui Tudjman, dar conținutul acestei convorbiri, inclusiv exprimarea mai libera a liderului sârb, a fost dată publicității, ceea ce a produs anumite nemulțumiri, dar si consecințe, inclusiv privind locul şi rolul lui Ivan Raşkovici ca lider al sârbilor din Croația. Desigur, această sintagmă a fost reluată şi mai târziu, dar în accepțiunea de "popor nesupus", "rebel", "cu spirit de sacrificiu dezvoltat", ceea ce credem că a fost şi sensul înțeles de Ivan Raşkovici. Medic neuro-psihiatru, profesor la facultățile de medicină din Zagreb şi Liubliana, Ivan Raşkovici, explica, prin prisma profesiei sale, fenomenele care aveau loc în Iugoslavia, prin aceea că "noi suntem o societate narcisoidă…ani de-a rândul am trăit peste posibilitățile noastre. Am avut un sistem în care ni s-a permis să gândim peste cunoştințele noastre. Când am eşuat complet, în toate, când am văzut că narcisismul

nostru este fără bază reală, societatea noastră narcisoidă nu a putut suporta nu numai un obişnuit crah economic şi politic, ci şi unul ontologic"[19]

Este greu de spus dacă, în condiţiile concrete date, Ivan Raşkovici ar fi putut da evenimentelor un alt curs, mai moderat. S-ar părea că zarurile fuseseră aruncate şi evenimentele trebuiau să-si urmeze cursul după scenariile pregătite. Acuzând autorităţile croate de naţionalism, de reapariţia unor fenomene şi manifestări care ar fi reabilitat sau chiar ar fi reînviat Statul Independent Croat al lui Ante Pavelici, sârbii din Kraina au declanşat o acţiune bine organizată şi coordonată de preluare a autorităţii în zonele în care constituiau majoritatea.

Scenariul s-a conturat repede şi clar: ei preluau sub control conducerea locală, autorităţile croate interveneau, urmau ciocniri de mai mica sau de mai mare amploare, după care armata iugoslavă intervenea pentru "prevenirea confruntărilor interetnice", aşa cum stabilise Preşedinţia Iugoslaviei, care era şi Comandatul Suprem al armatei federale. Zona, însă, rămânea sub controlul sârbilor.

O excepţie poate fi considerată ultima etapă, respectiv luptele pentru oraşul Vukovar şi zona adiacentă. Vukovarul, oraş fortificat încă din timpul stăpânirii austro-ungare, în condiţiile în care croaţii deveniseră mai organizaţi şi mai bine înarmaţi, a fost transformat într-o adevărată cazemată şi nu a putut fi cucerit decât cu participarea activă a armatei iugoslave formate din sârbi şi muntenegreni. Până la declanşarea luptelor în Bosnia-Herţegovina, Vukovarul a constituit unul dintre simbolurile cele mai semnificative ale dramei care se desfăşura în spaţiul fostei Iugoslavii. Un umorist, referindu-se la vara secetoasă din zonă a anului 1992, scria că "în unele regiuni au căzut mai multe grenade decât ploaie pe metru pătrat".

Acest scenariu s-a desfăşurat cu succes şi a condus la trecerea sub controlul populaţiei sârbe a aproape o treime din teritoriul Croaţiei. Potrivit unor aprecieri, care puteau fi credibile în contextul în care conducerea armatei iugoslave declara că va împiedica destrămarea Iugoslaviei "prin toate mijloacele", iar Serbia se opunea formării noilor state în graniţele existente, se urmărea, de fapt, zdrobirea rezistenţei croate sau crearea unei situaţii în care, îndeosebi Croaţia, principala protagonistă a formării unui stat independent, alături de Slovenia, să renunţe la acest obiectiv. Intr-adevăr, deşi datorită "scăderii şi mobilizării încete a forţelor operaţia nu a putut avea ritmul şi anvergura programate de la început", după cum mărturisea mai târziu fostul ministru al apărării al Iugoslaviei, prin asigurarea de către sârbii din Kraina a controlului până la Marea Adriatică, Croaţia a fost, practic, tăiată în două, fiind nevoită, o anumită perioadă să asigure legătura între nord şi sud numai pe mare.

În fapt, acceptarea prezenţei trupelor ONU în zonele de conflict şi retragerea forţelor armatei iugoslave din Croaţia a fost un compromis reciproc,

[19] Revista "Nin", Belgrad din 26 martie 1989

dar a intervenit numai după trecerea sub controlul autorităților comunității sârbe a circa o treime din teritoriul Croației. în condițiile în care Croația nu a putut fi determinată să renunțe la calea pe care pornise, chiar şi în situația grea în care se afla, s-a optat pentru menținerea status-quo-ului teritorial existent, care avea să amâne rezolvarea definitivă a situației. În aceste condiții s-a creat "Republica Kraina" şi s-a admis, şi la insistența factorului internațional, amplasarea trupelor ONU în zonele controlate de sârbii din Croația (Planul Vance), care, desigur, aveau misiunea să împiedice noi lupte, ceea ce era important pentru Croația, dar care, practic, asigurau şi anumită protecție zonei controlate de sârbi, ceea ce era important pentru Serbia.

Potrivit Planului Vance, teritoriile controlate de sârbi în Croația erau declarate "Regiune sub protecția Națiunilor Unite" şi erau împărțite în patru zone: Slavonia Orientală, Slavonia Occidentală, Kraina de Nord şi Kraina de Sud. Planul prevedea retragerea armatei iugoslave şi a celei croate, instalarea forțelor ONU, demilitarizarea regiunii - prin predarea armamentului spre supraveghere forțelor ONU şi dizolvarea sau evacuarea formațiunilor paramilitare, înființarea unor forțe de poliție compuse pe bază etnică paritară, libera circulație a populației etc. Prevederile Planului Vance au fost aplicate numai parțial. Practic, dezarmarea completă a formațiunilor paramilitare şi formarea poliției locale pe baze paritar - etnice s-au efectuat cu greu, iar libera circulație, respectiv întoarcerea refugiaților nu a mai fost realizată, ceea ce a determinat prelungirea staționării trupelor ONU în zonă. De asemenea, Planul Vance nu conținea prevederi referitoare la viața economică, la sistemul administrativ, astfel că, neputând rămâne complet izolate, aceste zone tindeau să se încadreze în circuitul economic iugoslav. Această situație a persistat până la 4 august 1995, când, armata croată, într-un timp record, aproape fără rezistență, deşi forțele sârbe dispuneau de 50.000 de oameni, de mai mult de 200 de tancuri, de un mare număr de rachete şi piese de artilerie, a reuşit să recupereze cea mai mare parte din teritoriul controlat de sârbii din Croația. Comandantul forțelor sârbe din Kraina, fostul şef al unităților speciale ale armatei iugoslave, trimis în zonă numai cu câteva luni înaintea ofensivei croate, a trebuit să suporte consecințele.

În legătură cu această operație, cu rezultatele ei, au fost avansate multe speculații. S-a vorbit de o nouă înțelegere Tudjman - Miloşevici, de trădarea ofițerilor armatei sârbilor din Kraina, de logistica şi informațiile de care ar fi beneficiat Croația din partea SUA ş.a. Realitatea este că situația internațională evoluase între timp în defavoarea Serbiei, a noii Iugoslaviei, sancțiunile impuse îşi făcuseră efectul scontat în mare măsură, inclusiv în privința posibilităților de sprijin economic pentru Kraina, iar situația din această zonă, în mod normal, după o perioadă lungă de izolare şi inactivitate economică se degradase considerabil. În acelaşi timp, Croația reuşise o

remarcabilă redresare economică, îşi întărise considerabil forţele militare şi, practic, avea acordul tacit al ONU, al majorităţii marilor puteri pentru recuperarea acestor teritorii. De altfel, Kraina şi zonele controlate de sârbi în Croaţia nu au fost recunoscute drept entităţi separate, iar în rezoluţiile ONU, la insistenţa Croaţiei, au fost considerate în permanenţă ca parte integrantă a acestui nou stat.

După operaţiunea "Fulgerul", în Slavonia occidentală, la 1 mai 1995 şi "Furtuna", în Kraina, la 4 august 1995, sub controlul sârbilor din Croaţia a rămas numai zona Slavonia Orientală, Barania şi Sremul de Vest, adică cca. 4% din teritoriul fostei Republici Socialiste Croaţia. Într-adevăr, Croaţia nu renunţă la acest teritoriu, situat în imediata graniţă cu Serbia, după cum Serbia părea să nu mai admită repetarea unor noi operaţiuni militare croate de genul celor care au dus la reintegrarea Krainei. Paralel cu negocierile dintre reprezentanţii croaţi şi cei ai sârbilor din această zonă, preşedintele Franjo Tudjman declara la 22 octombrie 1995, la sesiunea jubiliară a ONU, că Zagrebul este pregătit să ia "măsurile necesare" pentru "reintegrarea rapidă a Slavoniei Orientale", dacă această problemă nu va fi inclusă în planul final de pace pentru spaţiul fostei Iugoslavii, iar Serbia efectuase deja manevre ale armatei iugoslave în imediata apropiere a frontierei. Această zonă a fost reintegrată, ulterior, prin hotărâri succesive ale Consiliului de Securitate, astfel că, la sfârşitul anului 1997, Croaţia a reuşit să controleze toate teritoriile cuprinse în graniţele anterioare înaintea declanşării conflictelor.

EVENIMENTELE DIN BOSNIA-HERȚEGOVINA

Pericolul declanşării crizei în Bosnia-Herțegovina era evident pentru comunitatea internațională, pentru conducerile noilor entități apărute în fostul spațiu al Iugoslaviei şi, în special, pentru liderii celor trei comunități etnice din această republică. Istoria Bosniei-Herțegovina era puternic marcată de evenimente tragice determinate de interferența de interese europene, de declanşarea primului război mondial, de distrugerile şi masacrele interetnice din timpul celui de al doilea război mondial. Bosnia - Herțegovina era considerată, datorită structurii populației, "o mică Iugoslavie", şi, judecând după evenimentele care se desfăşurau în cadrul federației, trebuia, logic, să urmeze aceeaşi cale. Se poate afirma că acest lucru au căutat să îl evite, atât cât a fost posibil, populația bosniacă-musulmani, sârbi, croați, mulți dintre liderii acestora. Aceste eforturi au început să se reflecte în dezbaterile din parlament, prin avertismentele liderilor sârbi asupra consecințelor declarării independenței şi despărțirii de Iugoslavia a Bosniei - Herțegovinei, continuând cu eforturile preşedintelui Alia Izetbegovici pentru a imprima un curs constructiv dezbaterilor îndelungate cu prilejul întâlnirilor sistematice ale conducătorilor republicilor, pentru construirea unei structuri de stat care să asigure păstrarea unității Iugoslaviei, concretizate în propunerea formală, prezentată împreună cu preşedintele Macedoniei, Kiro Gligorov, în anul 1991.

Pozițiile sârbilor bosniaci erau categorice: Bosnia-Herțegovina trebuie să rămână în cadrul federației iugoslave, în caz contrar comunitatea sârbă va forma o entitate independentă, desigur, în perspectiva unirii cu Iugoslavia. Temerile sârbilor din Bosnia-Herțegovina erau aceleaşi ca ale altor comunități sârbe existente în alte republici, îndeosebi din Croația, respectiv despărțirea de națiunea sârbă, un viitor statut de minoritate națională în cadrul viitorului stat bosniac în care musulmanii constituiau majoritatea relativă etc.

La fel de fermă era poziția liderilor populației musulmane: păstrarea unității Iugoslaviei, într-o structură de stat care să fie convenită de toate republicile. În documentul adoptat de parlamentul Bosniei-Herțegovina din 24 octombrie 1991 privind "Platforma" viitoarei organizări a comunității iugoslave se declara voința integrării republicii în cadrul unei uniuni cu două condiții:

- din această uniune să facă parte cel puțin Serbia şi Croația;

- semnarea simultană a unei convenții privind recunoaşterea suveranității Bosniei-Herțegovina în granițele existente.

Condiția prezenței în uniune a Serbiei şi Croației era legată tocmai de faptul că în Bosnia-Herțegovina trăiau puternice comunități sârbe şi croate. În cazul în care nu se putea ajunge la crearea unei uniuni, Bosnia-Herțegovina reclama acelaşi statut pe care îl vor avea celelalte republici, respectiv proclamarea independenței.

Formulele prezentate de unii oameni politici şi teoreticieni iugoslavi şi străini pentru o soluție politică în Bosnia-Herțegovina nu au avut succes. Una dintre variantele care la un moment dat era prezentată ca o posibilă soluție a fost cantonizarea după modelul elvețian. Intr-adevăr, Bosnia-Herțegovina nu era numai o republică în care conviețuiau trei comunități principale, ci, mai mult, o zonă în care, practic, aceste comunități erau amplasate în colectivități, mai mari sau mai mici, pe întreg teritoriul, încât harta demografică era comparată cu o "blană de tigru".

Astfel, poate pentru a nu îşi contrazice istoria tragică, Bosnia-Herțegovina a devenit încă odată teatrul unor evenimente caracterizate chiar de umanişti din fostul spațiu iugoslav fără precedent, inclusiv comparativ cu cele din timpul celui de al doilea război mondial.

Aceste evenimente s-au desfăşurat cu o relativă rapiditate şi au fost pregătite minuțios. La 31 iulie 1991 Parlamentul Bosniei-Herțegovina a adoptat un amendament la constituția republicană care stipula că Republica Bosnia-Herțegovina "este stat democratic suveran al cetățenilor cu drepturi egale, popoarele Bosniei-Herțegovina - musulmani, sârbi şi croați şi membri ai altor naționalități care trăiesc pe teritoriul acesteia", iar la 14 octombrie 1991 a adoptat o "Rezoluție de suveranitate", contestată de comunitatea sârbă. La 9-10 decembrie 1991, la inițiativa Partidului Democrat sârb, condus de Radovan Karadzici, a fost organizat un referendum al populației sârbe din Bosnia-Herțegovina prin care se hotăra rămânerea în cadrul Iugoslaviei, împreună cu Serbia, Muntenegru, Kraina, Slavonia şi alte entități teritoriale care doresc aceasta. La 9 ianuarie 1992 a fost declarată independența Republicii Sârbe Bosnia-Herțegovina. După anunțarea referendumului privind suveranitatea Bosniei-Herțegovina, care a avut loc la 27 februarie 1992, sârbii bosniaci au adoptat, la 15 februarie 1992, proiectul Constituției Republicii poporului sârb. A urmat, curând, la 1 martie, provocarea din Piața Başciarşia din Saraievo, când s-a tras cu arma într-o coloană de nuntaşi, fiind ucisă o persoană şi rănit un preot, tragedia din strada Vase Mişkin, unde s-a produs explozia unei grenade ucigând civili aflați la coadă pentru pâine ş.a. Aceste "incidente", ca şi cele de mai târziu, din Piața Merkale din Saraievo nu aveau să fie asumate de nici una din părți.

Odată terenul pregătit politic, incidentele trebuiau să incite spiritele şi să conducă la declanşarea războiului, ceea ce s-a şi întâmplat. Cu aceasta, calea evenimentelor sângeroase din Bosnia-Herțegovina, a războiului, era deschisă şi avea să-şi urmeze cursul devastator mai mult de trei ani. Războiul din Bosnia-Herțegovina, dar parțial şi din Croația, au cunoscut fenomene grave, unele specifice cum au fost uciderile în grupuri, purificarea etnică, violuri, distrugerea unor localități ş.a. toate puse în slujba obiectivului urmărit, potrivit tezei mai vechi că "moderația în război este o absurditate si un dezavantaj evident pentru partea beligerantă care o practică"[20].

Lucrarea de față nu are însă ca obiect prezentarea luptelor propriu - zise din Bosnia şi Herțegovina dintre cele trei comunități - musulmană, sârbă şi croată, ci, mai ales, a forțelor motrice, obiectivelor părților, precum şi a consecințelor, implicațiilor acestora pentru modul de soluționare finală a crizei.

Evident, fiecare dintre părțile implicate a admis posibilitatea unor asemenea evenimente şi s-a pregătit pentru ele. Începutul propriu - zis al luptelor a dovedit că fiecare dintre cele trei comunități dispunea de o anumită strategie, organizare şi, mai ales, într-o măsură mai mare sau mai mică, de forțe de şoc şi de armament. S-a dovedit, însă, practic, prin rezultatele primelor confruntări, faptul că sârbii bosniaci dețineau o superioritate netă, în special în dotarea cu armament, concretizată în asigurarea, în scurt timp, a controlului asupra unor zone importante din Bosnia-Herțegovina. Pentru o mai clară evidențiere a raportului de forțe din zonă credem că nu este lipsit de interes să fie prezentate resursele umane, materiale, financiare şi de armament ale acestor forțe.

Din câte se cunoaşte, Bosnia-Herțegovina a fost, înainte de evenimente, republica cu cea mai mare concentrare de obiective militare - uzine de armament, aeroporturi, depozite etc. Toate, sau majoritatea acestora, au fost evacuate sau făcute inutilizabile, la retragerea armatei iugoslave din Bosnia-Herțegovina, ceea ce a condus la lipsirea părților în conflict, în special a bosniacilor musulmani şi croaților, de posibilitatea de a intra în posesia unor mijloace de luptă care, coroborate cu superioritatea resurselor umane, ar fi putut constitui un pericol pentru armata comunității sârbe. Totuşi, încă în acea perioadă, a mai rămas suficient armament, în special uşor, pentru înarmarea acestora, precum şi obiective, care, repuse în funcțiune, au asigurat, într-o anumită măsură, aprovizionarea cu mijloace de luptă. O perioadă mare de timp musulmanii nu au dispus de armament greu - tunuri, tancuri, avioane etc. O anumită cantitate de armament greu a fost procurată, în condițiile introducerii embargoului asupra armamentului în fosta lugoslavie, treptat, prin recondiționarea unor tancuri şi tunuri abandonate, precum şi prin achiziționarea - după cum confirmau anumite surse - de pe piața neagră internațională. Cantitatea acestui

[20] Windass,S .- Creştinismul si violenta, Paris 1966, pag.106

armament nu a putut egala, însă, resursele în armament greu ale sârbilor bosniaci. Un episod relatat din zona luptelor este, credem, edificator în această privință, dar şi privind natura raporturilor dintre părțile combatante: în cadrul unei lupte între croați şi musulmani în vestul Bosniei-Herțegovina, comandantul forțelor sârbe, care urmărea desfăşurarea acesteia a observat că tirurile de partea musulmană au încetat şi l-a întrebat prin radio pe comandant ce s-a întâmplat. Acesta i-a răspuns că nu mai are mine pentru aruncătoare, la care, comandantul sârb i-a promis şi chiar i-a trimis un camion cu muniție.

Se înțelege, în condițiile de criză existente, musulmanii din Bosnia-Herțegovina nu puteau, singuri, să îşi asigure nici resursele financiare necesare, care au fost procurate de la emigrația din străinătate şi, în special, din donații ale diferitelor organizații sau chiar ale unor state musulmane.

În privința resurselor umane, acestea au fost asigurate aproape în exclusivitate pe plan local, începând cu foştii ofițeri de origine musulmană ai armatei iugoslave, deşi s-a dovedit mai târziu şi participarea unor "voluntari", musulmani fundamentalişti din unele state islamice.

Pentru sârbii bosniaci resursele necesare susținerii luptelor nu au constituit o problemă deosebită o perioadă lungă de timp. În afară de mijloacele avute la dispoziție înainte de declanşarea conflictelor, retragerea armatei iugoslave şi a armamentului corespunzător a coincis, practic, cu formarea unei adevărate armate profesioniste, bine pregătite şi înarmate a sârbilor bosniaci. Practic, din Bosnia-Herțegovina s-au retras cadrele militare şi efectivele originare din Serbia şi Muntenegru. Militarii originari din Bosnia-Herțegovina au rămas pe loc şi, completați cu alte cadre militare şi luptători originari din Bosnia Herțegovina veniți din Iugoslavia, au reconstituit practic, structurile militare anterioare declanşării conflictelor. Dotate cu armamentul necesar, din care, potrivit unor date publicate 21 de avioane, 30 de helicoptere, 300 de tancuri, 200 de transportoare blindate, 500-1000 de piese de artilerie grea, sârbii din Bosnia-Herțegovina au constituit o forță căreia nu i se puteau opune cu succes cea a bosniacilor musulmani, aflată în formare şi slab dotată. În acelaşi timp, în sprijinul sârbilor din Bosnia-Herțegovina au venit grupuri de "voluntari" din Serbia - bine instruite şi conduse - dintre care unele acționaseră în Croația şi care constituiau o importantă forță de şoc.

În scurt timp sârbii bosniaci au reuşit să controleze o parte importantă a Bosniei-Herțegovina şi să îşi asigure resurse proprii pentru menținerea capacității de luptă. În acelaşi timp, trebuie, desigur, luate în considerare mijloacele materiale procurate de la puternica emigrație din străinătate şi, în special, provenite din Iugoslavia. După cum declara Gojko Djoko, preşedintele

Uniunii Sârbilor din Bosnia-Herțegovina, "aproape jumătate din venitul ei național (al Serbiei n.n.) pleacă drept ajutor pentru conaționalii de peste Drina şi Una"[21].

Implicată în prima fază a crizei mai ales politic, comunitatea croaților din Bosnia-Herțegovina şi-a deplasat ponderea de acțiune, treptat, pe măsura percepției tot mai evidente a unor departajări etnice, pe plan militar. Aflată, în cea mai mare parte în zone la granița cu Croația, aceasta a fost susținută, evident, de noul stat croat.

Indiferent de pozițiile de conjunctură ale celor trei comunități din Bosnia-Herțegovina, ale Serbiei şi Croației, evoluția conflictelor din Bosnia-Herțegovina a urmat în permanență obiectivele strategice ale părților: pentru sârbi Bosnia şi Herțegovina trebuia să rămână o republică multietnică în cadrul federației iugoslave, ori să aibă posibilitatea să formeze propria entitate distinctă pe teritoriul fostei republici care, eventual, să facă parte din federația iugoslavă. Acest teritoriu trebuia să fie cât mai întins, nu proporțional cu ponderea în totalul populației Bosniei-Herțegovina, ci în funcție de originea etnică a populației în acest teritoriu, rămasă după desfăşurarea operațiunilor militare.

De asemenea, ei urmăreau asigurarea unei perspective, care să asigure viabilitatea noii entități, în care scop au militat - pe plan militar şi politic - pentru înglobarea unor zone mai bogate în resurse, a altora care să le asigure ieşirea la Marea Adriatică, legătura directă cu "Republica Sârbă Kraina" din Croația, şi, în special, legătura nemijlocită cu Iugoslavia. În afară de poziția lor strategică, în atingerea acestor obiective şi-au avut explicația luptele repetate pentru anumite localități, pentru anumite "coridoare", care în timpul crizei au trecut de mai multe ori sub controlul uneia sau alteia dintre forțele în conflict, cu urmări catastrofale pentru populația civilă, indiferent de originea etnică. Un corespondent de război, descriind luptele din Bosnia-Herțegovina, relata că, în prima zi a vizitei sale într-o localitate, a văzut scris pe zidul poştei locale "Aici este Serbia", a doua zi, "Aici este Croația", a treia zi, "Aici este Bosnia-Herțegovina", iar a patra zi clădirea nu mai exista.

În condițiile în care s-a ajuns la concluzia că destrămarea Iugoslaviei este iminentă comunitatea musulmană, liderii acesteia, au urmărit cu consecvență un singur obiectiv, respectiv păstrarea integrității teritoriale a Bosniei-Herțegovina.

Desigur, în legătură cu acest obiective, cu realismul şi consecințele lor, înainte de declanşarea conflictelor şi în timpul acestora au apărut multe puncte de vedere, teorii, unele, poate, cu o anumită bază reală, altele evident speculative.

Croații şi, îndeosebi, sârbii din Bosnia-Herțegovina şi-au declarat deschis temerile că prin crearea unui stat bosniac independent, vor deveni din "națiuni constitutive" simple minorități, "cetățeni de mâna a doua", dominați de musulmani. Intr-adevăr, bosniacii musulmani constituiau majoritatea

[21] Revista "Republika", nr.57, Belgrad, 1 -15 decembrie 1992

relativă a populației în Bosnia-Herțegovina şi, în condițiile unei rate a natalității evident mai mari față de a celorlalte comunități etnice, a unui posibil fenomen de emigrare a sârbilor şi croaților, ar fi putut deveni, în timp, națiunea dominantă în noul stat. Problema care se pune în legătură cu această posibilitate este dacă şi în ce măsură rata natalității s-ar fi menținut la nivele diferite în rândul celor trei etnii principale, iar în caz afirmativ, dacă ponderea mai mare a unei comunități etnice ar fi condus la un statut inferior pentru alte comunități în condițiile fenomenelor actuale ale integrării europene, afirmării drepturilor omului.

O a doua teorie lansată a fost aceea privind pericolul formării în Europa a unui stat musulman, poartă a pătrunderii sau a revenirii unor state musulmane şi a fundamentalismului islamic în zonă.

În realitate, în Bosnia-Herțegovina, în pofida existenței geamiilor, a unui număr însemnat, dar nu predominant de credincioşi musulmani moderați, a unor obiceiuri specifice ale acestora, populația, în marea ei majoritate, întrunea trăsăturile unui popor european, multietnic şi multicultural, fără ca relațiile interetnice sau interreligioase să îmbrace aspecte contradictorii acute. Geamiile au coexistat cu bisericile ortodoxe şi catolice fără probleme. Majoritatea intelectualității bosniace musulmane, ca şi a celei sârbe şi croate, avea o orientare europeană. iar cea legată de cultura şi credința orientală era adepta unui islamism liberal, al separării statului de credință, fără legătură cu fundamentalismul. În nici un caz nu se poate afirma că raporturile interetnice şi interconfesionale din Bosnia-Herțegovina ar fi fost mai încordate decât cele din cadrul altor republici foste componente ale Iugoslaviei şi ar fi avut un rol foarte important în destabilizarea situației din republică.

Referindu-se la evenimentele din Bosnia-Herțegovina, un specialist în această problema afirma că "războiul a fost de la început unul politic şi nu religios, în pofida faptului că trei mari religii ale lumii au fost adânc implicate şi deliberat angajate în acesta. Războiul a început datorită obiectivelor politice contradictorii şi ireconciliabile privind programele diferite şi conflictuale în rezolvarea crizei iugoslave şi pentru reconstrucția politică a întregii zone; a fost un război în concordanță cu faimoasa teză a lui von Clausewitz potrivit căreia războiul este continuarea politicii prin alte mijloace şi metode"[22].

Odată cu terminarea, în linii generale, a procesului de divizare de facto a teritoriului, a purificării etnice, obiective sau provocate în urma luptelor care au avut loc, s-au accentuat tot mai mult intențiile, sârbe şi croate, de divizare de jure a Bosniei-Herțegovina, de constituire a unor entități independente, pe criterii etnice, cu posibilitatea alipirii lor, mai devreme sau mai târziu, la Serbia, respectiv la Croația.

[22] Srdjan Vrcan, op.cit.pag.89

Formarea unui stat musulman, care abia în aceste condiții ar fi putut fi creat în enclavele rămase necontrolate de sârbi şi de croați, în condițiile concentrării în cadrul acestuia a unei populații exclusiv musulmane, frustrate după un război dureros, radicalizate, cu perspectiva împingerii ei efective sub control islamic, a alunecării spre fundamentalism, nu a fost considerată un pericol. Odată atins un anumit prag al asigurării intereselor sârbe şi croate în Bosnia-Herțegovina, în condițiile în care forța armată musulmană, în pofida unei anumite consolidări, nu putea fi considerată un pericol serios, trecerea la fixarea politico-juridică a situației concrete din teren era numai o problemă de timp, de conjunctură internațională favorabilă.

Această conjunctură a fost, într-o anumită măsură, creată de SUA care, în vederea atingerii scopului imediat, instaurarea păcii, lăsând impresia coordonării acțiunilor cu statele europene, cu Rusia, pentru satisfacerea orgoliilor acestora, au trecut la acțiuni combinate, politice şi de forță, care au condus la întâlnirea de la o bază militară din Dayton - Ohio, soldată cu încheierea acordului privind reglementarea raporturilor viitoare în Bosnia-Herțegovina.

Dayton Agreement

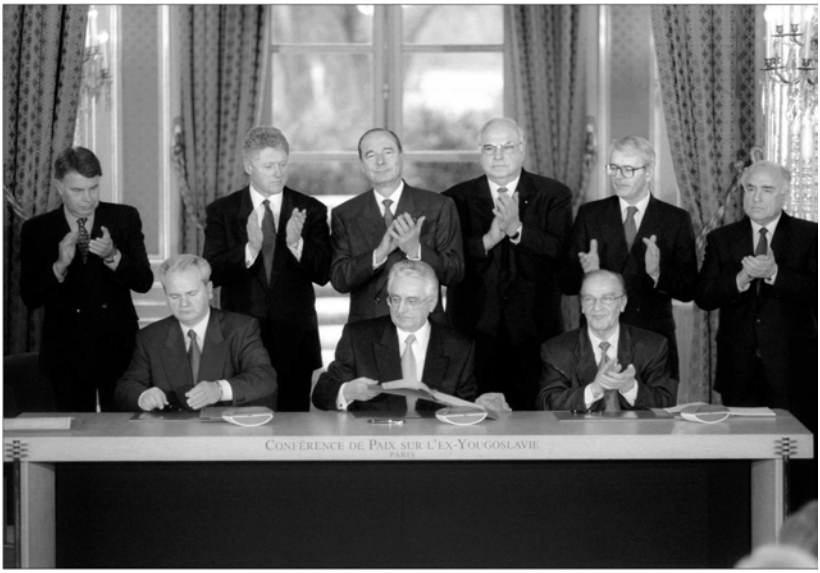

Conferința de Pace de la Paris

ACORDURILE DE PACE ÎN BOSNIA - HERȚEGOVINA

Acordurile de pace privind Iugoslavia parafate la Dayton-Ohio la 21 noiembrie 1995 şi semnate festiv la Paris la 14 decembrie 1995 reprezintă rezultatul unei acțiuni politico-militare hotărâte a SUA, prin intermediul NATO şi cu consensul, mai mult sau mai puțin reticent, al statelor membre ale Uniunii Europene. Rusia a parafat acordurile de la Dayton cu rezerve asupra *Anexei 1* (Aspecte militare ale Acordurilor de pace).

După cum mărturiseşte diplomatul american Richard Hoolbroke, unul dintre adepții intervenției militare în Bosnia-Herțegovina şi participant activ la tratativele de la baza aeriană de la Wright-Patterson, tratativele au fost deosebit de dificile, iar liderii bosniac, croat şi sârb au fost supuşi unor puternice presiuni pentru încheierea acordurilor Este, dealtfel, simbolică şi "sechestrarea" acestora în baza militară menționată, în care au trebuit să negocieze timp de 20 de zile (1-21 noiembrie 1995), sub supravegherea diplomaților americani, până la definitivarea şi semnarea documentelor[23].

Evident, americanii şi europenii, comunitatea internațională în ansamblu, după aproape patru ani de lupte sângeroase în fosta Iugoslavie, erau puşi în fața dilemei dacă părțile în conflict să fie lăsate să se lupte până la anihilarea uneia dintre ele, ceea ce, în condițiile concrete, ar fi însemnat prelungirea conflictului fără o limită previzibilă în timp, a riscului extinderii acestuia cu consecințe tragice pentru populația civilă, ori să intervină de o manieră hotărâtă, caracterizată de unii politologi în stilul "Pax americana", pentru a pune capăt luptelor, ajungerea la un compromis şi antamarea procesului de pace.

Javier Solana, în cuvântarea de la Palatul Elisee în calitate de secretar general al NATO a dat asigurări că Acordul de la Dayton "se va aplica". El a declarat că, "din partea noastră, vom face tot ce este posibil pentru îndeplinirea lui, atât pe plan militar, cât şi pe plan civil". În acest context, a amintit că Republica Federală Iugoslavia, prin preşedintele Slobodan Miloşevici, şi-a asumat "responsabilitatea respectării acordurilor şi va trebui să onoreze acest angajament".

[23] Richard Holbrooke, Calea către Dayton (To end a War), Belgrad, 1998, Dan Graf d.o.o

Acordurile semnate de părțile în conflict şi angajarea ONU, a comunității internaționale şi a NATO constituiau premize pentru hotărârea de a se pune capăt celui mai ucigător şi distrugător conflict pe care l-a cunoscut Europa după cel de al doilea război mondial, pentru consolidarea păcii în zonă, pentru conviețuirea paşnică a foştilor adversari. Totuşi, o serie de prevederi ale Acordului de Pace, interpretarea lor nuanțată de către părțile foste în conflict, precum şi o serie de fenomene concrete din zonă ridicau încă atunci unele probleme privind soluționarea practică şi eventuali factori de risc.

După cum s-a văzut, compromisul a fost realizat şi, ca orice compromis, presupune, pentru fiecare parte, realizarea unor obiective şi renunțarea la altele, mai mult sau mai puțin importante. Un aspect deosebit l-a constituit şi faptul că aceste acorduri au fixat realități noi, modificate față de situația concretă din ajunul declanşării conflictelor. Războiul a adus modificări substanțiale în structura populației în teritoriul Bosniei-Herțegovina, greu de restabilit ceea ce, într-o măsură importantă au fost luate în considerare de acordurile de pace. Chiar promotorii soluțiilor de la Dayton au fost conştienți de faptul că soluțiile preconizate nu erau ideale, dar trebuia să prevaleze obiectivul fundamental-restabilirea păcii. Rezultatul a fost crearea "entităților" Republica Sârbă din Bosnia-Herțegovina şi Federației Bosnia-Herțegovina din care prima nu face parte.

Astfel, deşi în documentul "Cadrul general al acordului de pace în Bosnia-Herțegovina" se vorbeşte de "integritatea teritorială şi independența politică a Bosniei-Herțegovina", se menționează şi că "Părțile salută şi sprijină aranjamentele stabilite privind demarcarea frontierei între cele două "entități", Federația Bosnia-Herțegovina şi Republica Sârbă". Dacă se au în vedere şi declarațiile nuanțate, chiar contradictorii, ale participanților la tratativele de la Dayton şi la Conferința de la Paris se putea concluziona că prin semnarea documentelor s-a încheiat războiul, dar urma implementarea păcii, proces dificil şi încă purtător de riscuri. Prețul acestui compromis va fi plătit mai târziu prin barierele create pentru reîntoarcerea refugiaților în locurile natale şi prin dificultățile în funcționarea organelor statului, în asigurarea stabilității în Bosnia-Herțegovina, în Balcani.

Acest document şi Acordul pentru implementarea Federației Bosnia-Herțegovina din 10 noiembrie 1995 au intrat sub autoritatea ONU prin Rezoluția nr. 1031 a Consiliului de Securitate din 15 decembrie 1995. Prin aceeaşi rezoluție a fost creată Forța Internațională de Implementare (IFOR), sub comandă NATO, care va acționa în conformitate cu Capitolul VII al Cartei ONU, nu numai pentru menținerea păcii, ci şi pentru impunerea acesteia. În consecință, aceste forțe, formate din trupe ale statelor membre ale NATO şi din alte state, sunt autorizate "să întreprindă măsurile corespunzătoare, inclusiv folosirea forței necesare pentru asigurarea îndeplinirii Anexei I a

Acordului de Pace" (Acord privind aspectele militare pentru stabilirea păcii). Drept urmare, la 20 decembrie 1995 a avut loc ceremonia oficială a transferului de autoritate a fostului UNPROFOR către Forța Internațională de Implementare (IFOR) în Bosnia-Herțegovina. O parte a efectivelor UNPROFOR şi-au schimbat emblemele, şi-au revopsit tehnica de luptă şi au trecut sub comanda NATO.

Acordurile de la Dayton şi Conferința de la Paris au asigurat, într-adevăr, pacea în zonă şi trecerea la eliminarea unora dintre consecințele războiului: refacerea infrastructurii, reconstrucția locuințelor distruse, întoarcerea unor refugiați, depistarea şi judecarea unora dintre criminalii de război etc. Aceste rezultate nu erau însă posibile fără o asistența internațională strictă, chiar autoritară - în special prin atribuțiile discreționare aflate la dispoziția Înaltului reprezentant al ONU şi prezența forțelor internaționale - capabile să împiedice declanşarea unor noi conflicte interetnice, să stopeze tendințele separatiste şi să încurajeze promovarea elementelor de interes comun pentru toate entitățile şi pentru cele trei comunități etnice dominante.

EVENIMENTELE DIN MACEDONIA

Evoluția evenimentelor din Macedonia a fost puternic marcată de specificul istoric al teritoriului şi populației acestei republici. Teritoriul Republicii Macedonia din cadrul Iugoslaviei postbelice reprezintă aşa-zisa Macedonie Vardară, parte a fostului paşalâc turcesc, cu o istorie zbuciumată şi contestată de statele vecine mai puternice care au stăpânit-o de-a lungul timpului sau care o revendică. De aici decurge şi structura diversă a populației - macedoneni de origine slavă, albanezi, bulgari, sârbi, turci, romi, aromâni ş.a. - fiecare cu o pondere importantă. Ocupația străină cvasi-permanentă nu a permis consolidarea la populația din zonă a unei conştiințe naționale. Este adevărat că şi conştiința națională a altor grupuri etnice importante odinioară pe teritoriul Macedoniei a fost estompată cu timpul, inclusiv de politica de iugoslavizare, prin căsătorii mixte etc. Multe persoane tinere sau relativ tinere declară direct, aproape fără să-şi dea seama ce s-a întâmplat-ştiți, şi bunicii mei au fost aromâni !. Mai în glumă mai în serios, un cetățean macedonean afirma cu o anumită amărăciune că în Macedonia aproape fiecare familie deține în sertare trei rânduri de acte care pot proba identități diferite, în funcție de situație, de nevoi, de ex. Stefanov, Stefanovici sau Stefanopoulos. Kiro Gligorov, primul preşedinte al Macedoniei, mărturiseşte că, fiind născut în timpul bulgarilor, a fost botezat şi a purtat numele Kiril Grigorov, în familie i se spunea Kirce, iar la şcoală, în timpul sârbilor, a fost înscris cu numele Kiril Gligorovici, după cum era cunoscut bunicul său în mahala, find abandonate vechile nume purtate de familie - Apostolov, Filipov, Pancev, Boiadjiev.[24]

Pentru cetățenii Macedoniei existența Iugoslaviei însemna recunoaşterea juridică a statului macedonean, a națiunii şi a limbii macedonene, contestate de alții, sprijin economic important de la centru având în vedere că era o republică relativ slab dezvoltată. Trecerea la acțiuni hotărâte pe linia obținerii independenței după exemplul Sloveniei şi Croației ar fi însemnat riscuri majore ale unor confruntări cu Serbia, cu populația sârbă existentă în Macedonia şi incertitudine asupra însăşi existenței republicii. Toate acestea au condus

[24] Kiro Gligorov, Macedonia este tot ceea ce avem,pag.149, Ed.TRI, Skopje, 2001

la existența unor dileme privind opțiunile Macedoniei, iar mai târziu au determinat o anumită prudență în acțiunile concrete ale procesului declarării independenței.

Totuşi, încă din anul 1990, în cadrul Comitetului Central al Uniunii Comuniştilor din Macedonia a fost constituită o comisie de experți care a examinat o serie de aspecte politice şi sociale în funcție de care a fost abordată strategia națională macedoneană. Această comisie şi-a încheiat prematur activitatea, dar ideile lansate în acest cadru au fost preluate de partidele naționale nou create, în special de Partidul Social-Democrat din Macedonia apărut prin transformarea fostei Uniuni a Comuniştilor din Macedonia. De asemenea, un grup de intelectuali au constituit aşa-numitul Forum Macedonean, care a dezbătut evenimentele apărute în Iugoslavia şi perspectivele Macedoniei în situația dată. Aici au apărut diverse idei, printre care şi posibilitatea constituirii unui stat macedonean suveran şi independent, dar şi eventualitatea realizării unei confederații cu Grecia1).

Ideea statului independent Macedonia a fost inițiată şi susținută consecvent de Organizația Revoluționară Internă Macedoneană - Partidul Democrat al Unității Naționale Macedonene (VMRO - DPMNE), condus de tânărul militant Liupcio Georgievski.

Chiar dacă a reuşit să evite confruntările militare calea Macedoniei spre independență urma să fie una anevoioasă. Prezența în țară a trupelor armatei iugoslave şi insistențele Serbiei ca Macedonia să rămână în cadrul unei viitoare federații cu Muntenegru şi eventual alte zone din Iugoslavia au cerut o anumită prudență. Încă în anul 1991 Grecia ar fi inițiat organizarea unei conferințe balcanice la care să participe Grecia, Serbia, Bulgaria şi România. Ideea a fost respinsă de România şi Bulgaria, dar nu a fost abandonată şi a continuat să figureze pe agenda sârbo-greacă.[25]

Potrivit unor autori, "politicienii sârbi de orice culoare nu au renunțat niciodată la Macedonia ca parte integrantă a Serbiei, la "Serbia de sud". În anul 1993 preşedintele Serbiei, Slobodan Miloşevici şi primul ministru al Greciei, Andreas Papandreu ar fi negociat împărțirea Macedoniei[26]. De asemenea, Macedonia a resimțit puternic efectele planului „ Cleştele lui Samaras"[27] (după numele primului ministru grec Samaras), potrivit căruia Grecia şi Serbia trebuiau să exercite presiuni economice şi militare asupra Macedoniei pentru a fi destabilizată atât înainte cât şi după proclamarea independenței.

Cu toate că Bulgaria a recunoscut prima statul macedonean independent, Macedonia a resimțit unele presiuni şi din partea acesteia prin nerecunoaşterea națiunii şi limbii macedonene.

[25] Kiro Gligorov, op.cit.pag.402-404
[26] Sirin Tufan, in "Macedonia şi vecinii", în Balkan Forum, vol.5, nr.2 (19)1997, pag.290
[27] Tom Gallagher, Balcanii în noul mileniu, pa.g.31, Bucureşti,ed. Humanitas, pag.31

În aceste condiții, în mod hotărât, Macedonia nu putea să reziste presiunilor exercitate fără prezența în țară a factorului extern. Încă din anul 1992 în Macedonia erau prezente forțele ONU (UNPREDEP), cu „mandat preventiv de observare şi informare", amplasate pe înălțimile din sudul capitalei Skopje, la granița cu Serbia şi în vest, la granița cu Kosovo şi Albania. Aceasta a fost prima misiune cu mandat preventiv din istoria forțelor ONU. Aceste forțe şi-au încheiat misiunea după aventura inițiată de fostul membru al Preşedinției Iugoslaviei, Vasil Tupurkovski de stabilire de către Macedonia a relațiilor diplomatice cu Taivanul, situație în care China s-a opus prelungirii mandatului acestor forțe în Macedonia. Securitatea Macedoniei era într-o oarecare măsură asigurată şi de echilibrul de interese şi de forțe din zonă. Practic, orice pas revendicativ întreprins de un vecin în direcția Macedoniei era contracarat până la posibilitatea declanşării unui conflict de un alt vecin. Aşa a fost cazul ofertei de sprijin militar al Bulgariei, precum şi asigurările acordate de Turcia privind securitatea Macedoniei. De altfel, Turcia a fost primul stat care a încheiat cu Macedonia un Tratat de prietenie şi colaborare.

Cu prudența apreciată ca necesară procesele spre dobândirea independenței au continuat. În confruntările militare din Croația primul soldat mort a fost un macedonean şi a fost urmat de alte victime aproape zilnic. Aceasta a determinat organizarea unui amplu protest al femeilor din Macedonia, iar În noaptea de 21-22 august 1991 ministerul de interne macedonean a preluat toate evidențele comisariatelor militare, în special privind recruții, pentru a nu mai putea fi mobilizați. La 27 martie 1992 armata iugoslavă şi-a încheiat retragerea din Macedonia fără a fi înregistrate incidente majore.

Prudența liderilor macedoneni s-a manifestat chiar şi la organizarea, la 8 septembrie 1991, a referendumului privind independența Macedoniei, prin formularea atentă, care să lase deschisă varianta rămânerii în cadrul unei federații de state. Întrebarea adresată cetățenilor a fost "Sunteți pentru statul suveran Macedonia cu dreptul de a intra într-o uniune a statelor suverane ale Iugoslaviei?". Referendumul a fost urmat de aprobarea de către parlament, la 25 ianuarie 1991, a Declarației de independență a Macedoniei.

Un rol important în acest procesul dobândirii independenței l-a avut Kiro Gligorov, fost înalt funcționar federal pe linie de partid şi de stat, care, solicitat de lideri politici de la Skopje, s-a retras în Macedonia şi a preluat conducerea paşilor concreți spre realizarea statutului independent macedonean.

Rolul deosebit al lui Kiro Gligorov, considerat părinte al noului stat macedonean a intervenit, în special, în inițiativa retragerii paşnice a unităților armatei iugoslave din Macedonia, în calmarea presiunilor sistematice din partea Serbiei, în confruntările în ulterioare cu Grecia şi Bulgaria, în moderarea unor inițiative conflictuale între forțele politice locale nou apărute.

O problemă complexă pentru Macedonia a constituit-o minoritățile, în special cea albaneză, destul de numeroasă, masată din vestul Macedoniei, de la granița cu Kosovo şi cu Albania, până la periferia capitalei macedonene. Cu toate că unul dintre partidele albaneze a participat constant, alternativ, la coaliția de guvernare, cererile comunității albaneze nu au putut fi soluționate la nivelul care să o satisfacă. Drept urmare au fost înregistrate sistematic tensiuni interetnice seriose şi chiar confruntări armate care, în contextul evenimentelor din Kosovo vecin, puteau conduce la destabilizarea situației din întreaga zonă. Aceste tensiuni, monitorizate sistematic de organizațiile europene şi internaționale-OSCE, UE, NATO etc. au condus la realizarea Acordului de la Ohrid din 13 august 2001, urmat de modificări constituționale menite să satisfacă mai bine exigențele comunității albaneze din Macedonia.

CRIZA IUGOSLAVĂ ŞI CONDIŢIILE INTERNAŢIONALE

Destrămarea Iugoslaviei s-a desfăşurat în condiţiile prăbuşirii sistemului comunist mondial, care a favorizat trezirea şi dezvoltarea mai accentuată a sentimentului naţional, a naţionalismului, a conştientizării dreptului legitim şi a posibilităţii constituirii unor state suverane şi independente de către naţiuni recunoscute. A fost cazul fostei zone sovietice, al Cehoslovaciei şi al Iugoslaviei, foste state federale având în componenţă două sau mai multe naţiuni, dar fără un stat suveran propriu. Identificarea în cadrul unor grupuri etnice, naţionale şi religioase în Europa şi, în general în lume, a fost şi este adânc înrădăcinată în conştiinţa indivizilor. Identitatea naţională, apartenenţa la un stat, solidaritatea creată pe aceste baze sunt sentimente tot atât de puternice în Franţa, în Germania, în America şi în Balcani. Aceste sentimente se pot exprima însă diferit în funcţie de condiţiile istorice, de situaţia politică, economică, socială, culturală, de alte elemente specifice dintr-o zonă sau alta. Aşa ar putea fi explicate diferenţele înregistrate în procesul dezintegrării şi constituirii statelor naţionale în fosta Uniune Sovietică, în Iugoslavia şi în Cehoslovacia. În Federaţia Rusă procesul nu s-a încheiat, în Iugoslavia a degenerat într-un război crud, iar în Cehoslovacia a luat forma "revoluţiei de catifea".

Unii analişti apărători ai păstrării fostului sistemul federal sovietic, ori al reconstituirii unei noi comunităţi de state în jurul Rusiei, sau al fostului sistem federal iugoslav invocă exemplul sistemului federal american, ori a celui german, ignorând conştient sau nu elementele fundamentale specifice acestora. Pe de o parte, sistemul federal american nu este constituit din grupuri compacte de popoare, de naţiuni pe un anumit teritoriu, ci pe baze administrative care cuprind un conglomerat de indivizi de diverse naţionalităţi, stabiliţi în America de mai multe generaţii sau mai recent. Americanii, mai vechi sau mai noi, sunt solidari, urmăresc interesul comun şi personal de asigurare a prosperităţii, sunt patrioţi şi pot deveni naţionalişti înfocaţi dacă este necesar. Totuşi, şi în SUA anumite stări conflictuale ale negrilor şi altor comunităţi etnice au existat, pe motive ale discriminării rasiale ori economice, dar nu au evoluat şi nu puteau să reclame separarea.

Mulți analişti politici, alături de întrebarea cum a fost posibilă declanşarea unei crize de asemenea proporții în inima Europei, încearcă să elucideze şi faptul real că Europa, în plin proces de creare a unui sistem de securitate şi colaborare, de integrare, SUA şi Rusia, mari puteri cu influență în zonă, ONU, comunitatea internațională în ansamblu, nu au reuşit, dacă nu să prevină o asemenea criză, să o gestioneze eficient, sau cel puțin să-i limiteze proporțiile şi consecințele.

Răspunsul la aceste întrebări este diferit datorită, de cele mai multe ori, abordărilor subiective, de o parte sau de alta a părților în conflict, ori a unuia sau altui grup de interese. În funcție de aceste interese, concluziile converg fie spre acuzarea factorului internațional ca singurul vinovat de declanşarea şi prelungirea crizei iugoslave, fie spre disculparea totală a acestuia şi atribuirea tuturor cauzelor crizei şi războiului pe seama factorului intern-al Serbiei şi al liderilor ei ori al slovenilor şi croaților şi al liderilor acestora -, al situației concrete din fosta Iugoslavie, care a dat câmp liber de acțiune doctrinelor naționaliste şi extremiste.

Astfel, Veliko Kadievici, fostul ministru al apărării al Iugoslaviei în prima perioadă a crizei iugoslave, afirma tranşant că "toate deciziile importante luate de principalii actori ai noii ordini internaționale - politica SUA a administrației Bush şi Germania - au avut drept scop destrămarea Iugoslaviei"[28], prima în vederea stăpânirii Balcanilor, iar a doua în scopuri expansioniste şi ca revanşă pentru contribuția Iugoslaviei la înfrângerea în cel de al doilea război mondial. De asemenea, potrivit unor analişti iugoslavi, o importantă contribuție la destrămarea Iugoslaviei a avut-o Vaticanul anti-ortodox, unele state islamice, precum şi unii vecini, care au pretenții deschise sau ascunse asupra unor părți ale teritoriului Iugoslaviei.

Analiza succintă a situației concrete la declanşarea crizei şi pe parcursul acesteia ne va conduce la concluzia că, deşi nu a fost cauza principală, factorul internațional a avut o contribuție importantă la prelungirea şi acutizarea acesteia, mai ales prin ineficiența mijloacelor folosite, dar şi a contradicțiilor, intereselor şi, uneori, chiar a orgoliilor unor state.

Poate trebuie subliniate şi pierderea rolului politic şi strategic al Iugoslaviei şi interesului pentru ea după căderea comunismului, lipsa de disponibilitate pentru o implicare în forță pentru rezolvarea unor probleme interne ale unui anumit stat, ş.a.

Transformările rapide care aveau loc în Europa Centrală şi de Est găseau Iugoslavia, în pofida unor probleme interne reale de natură economică, politică, a relațiilor interepublicane, într-o situație privilegiată, care crea premize reale pentru o tranziție relativ facilă spre integrarea în procesele europene.

[28] Veliko Kadievici-Ib.

În ansamblu, poziția Uniunii Europene, a statelor membre ale acesteia a fost de încurajare a Iugoslaviei pentru integrarea în cadrul acestor procese, pentru care era cel mai bine pregătită dintre fostele state socialiste din Europa. Această încurajare, ori chiar sprijin deschis, de natură economică, financiară şi chiar politică s-au accentuat pe măsură ce percepția apariției unor dificultăți interne devenea mai evidentă. Cel puțin aşa cum erau percepute de majoritatea observatorilor politici, demersurile Uniunii Europene, ale statelor membre ale acesteia, ale SUA, erau îndreptate spre sprijinirea curentelor politice iugoslave care preconizau păstrarea, într-o structură de stat care va fi convenită, de comun acord, de republicile constitutive, a unității Iugoslaviei, a transformării acesteia pe baze democratice, pluraliste. Acest sprijin a fost evident, în special, pentru fostul prim ministru al Iugoslaviei, Ante Markovici, care era convins că reformele antamate, prosperitatea economică vor învinge interesele particulare, tendințele naționaliste şi a încercat să pună în practică o serie de măsuri care, la un moment dat, au avut o destul de largă adeziune la nivelul întregii Iugoslavii.

Speranța pentru o soluționare politică a crizei s-a păstrat încă în cursul anului 199o şi chiar al primei părți a anului 1991, în timpul întâlnirilor şi convorbirilor liderilor republicilor iugoslave asupra viitorului raporturilor reciproce, sprijinite şi încurajate de comunitatea internațională, de Uniunea Europeană, de statele membre, de SUA.

La începutul anului 1990, când contradicțiile inter-republicane amenințau tot mai evident sistemul federal iugoslav a sosit la Belgrad o delegație la cel mai înalt nivel a Comunității (Uniunii) Europene. În cadrul unei întâlniri cu conducerea federală, cu participarea preşedinților republicilor componente, delegația Comunității Europene a insistat pentru găsirea soluțiilor necesare pentru păstrarea integrității Iugoslaviei. În sprijinul acestei opțiuni, conducerea Comunității Europene a oferit un credit favorabil imediat de 5,5 miliarde dolari, calitatea de membru asociat al Iugoslaviei la Comunitatea Europeană, precum şi alte avantaje, care, automat, puteau face din Iugoslavia, într-un timp relativ scurt, primul membru al Comunității Europene din rândul statelor Europei Centrale şi de Est. Ulterior, la 9 aprilie 1991, delegația troicii Uniunii Europene, a transmis autorităților centrale federale şi republicane că Uniunea Europeană poate colabora cu Iugoslavia şi nu separat cu fiecare din cele şase republici, Iugoslavia nu poate să conteze în integrarea în Europa dacă nu îşi păstrează unitatea şi integritatea sa teritorială.

Uniunea Europeană, prin troica ministerială din acea perioadă, a exprimat dorința păstrării Iugoslaviei unite şi rezolvarea problemelor apărute în interior prin mijloace paşnice. În acest sens, Uniunea Europeană a adoptat şi o Declarație privind Iugoslavia în mai 1991, susținută şi de OSCE, la întâlnirea de la Berlin, la 19 iunie 1991.Lipsa unor rezultate concrete a creat concluzia generală că „şi dacă doreşte Europa nu poate să stea deoparte de

criza iugoslavă" a determinat lansarea în luna august 1991 inițiativa pentru organizarea unei Conferinței de pace privind Iugoslavia, care şi-a început lucrările la Haga, la 7 septembrie 1991.

Sprijinul pentru păstrarea unității şi integrității teritoriale a Iugoslaviei a fost exprimat şi de SUA, printre altele, cu ocazia vizitei secretarului Departamentului de stat James Baker în iunie 1991. Acesta a declarat liderilor iugoslavi că SUA nu doresc despărțirea republicilor iugoslave şi ca Iugoslavia să se mențină. Potrivit fostului preşedinte al Macedoniei Kiro Gligorov, ministrul afacerilor externe german Gensher a insistat pentru păstrarea Iugoslaviei până la 23 februarie 1992, după o lună de la concluziile Comisiei Badinter - care a constatat disoluția Iugoslaviei - când a declarat că pentru țările care şi-au declarat independența se deschide drumul pentru intrarea în Uniunea Europeană[29].

Desigur, expunerea acestor poziții ale principalilor actori ai scenei internaționale față de evoluțiile din Iugoslavia, nu înseamnă nici pe departe ignorarea existenței unor interese specifice în zonă ale acestora şi, în consecință, a unor acțiuni, mai mult sau mai puțin perceptibile, care să influențeze în sensul dorit de ele evoluția evenimentelor. De asemenea, este greu să fie negate persistența luptei pentru menținerea sau modificarea sferelor de influență, interesele SUA şi Rusiei în Europa şi în Balcani, asperitățile în raporturile americano - europene, afinitatea Franței, Marii Britanii şi, îndeosebi, a Rusiei pentru Serbia, a Germaniei pentru Croația şi Slovenia ş.a. Problema este dacă şi în ce măsură aceste elemente reale au inspirat, au influențat sau au determinat declanşarea şi, în special, evoluția tragică a crizei iugoslave.

Un răspuns tranşant la aceste întrebări nu este simplu şi, probabil, nu va putea fi dat în curând. Câteva elemente, totuşi, invocate în special de Serbia, care ar fi contribuit la declanşarea crizei şi destrămarea Iugoslaviei pot fi amintite. Ele se referă la încurajarea politică, în special a Croației şi Sloveniei, pentru desprinderea de Iugoslavia, sprijinirea acestora pentru întărirea capacității de luptă, recunoaşterea independenței şi primirea lor în ONU, deci a secesiunii, nerespectarea Actului Final de la Helsinki privind respectarea integrității teritoriale a statelor semnatare ş.a.

În primul rând autoritățile sârbe apreciază, printre altele, rolul nefast al Germaniei, care a dorit să-şi ia revanşa pentru rolul Iugoslaviei în cel de al doilea război mondial, al Ungariei, care a livrat prima armament Croației şi chiar al SUA. Mulți îşi reamintesc faptul că fostul preşedinte Nixon, ar fi exclamat, cu ocazia unei vizite în Iugoslavia, la un miting la Kumroveț, locul de naştere al lui Tito, "trăiască Croația liberă", încurajând naționalismul croat încă în acea perioadă, iar în momentul declanşării crizei nu au luat imediat o poziție fermă împotriva dezmembrării Iugoslaviei şi pentru împiedicarea secesiunii.

[29] Kiro Gligorov, Macedonia este tot ceea ce avem, Skopje, TRI, 2001, pag..141

Este real faptul că statele europene, SUA, deşi au încurajat constant, o anumită perioadă după declanşarea crizei, prin diferite forme, păstrarea unității şi integrității teritoriale a Iugoslaviei, într-o structură de stat care să fie convenită de republicile componente, nu au acționat, ori nu au putut să acționeze cu fermitate pentru stoparea proceselor de dezintegrare. Tot atât de adevărat este că o bună perioadă, când liderii iugoslavi căutau ei înşişi soluții, inițiativele de rezolvare politică a crizei au fost încurajate, inclusiv prin stimulente politice şi economice considerabile Toate acestea, inclusiv proiectul propus pentru organizarea viitoare a Iugoslaviei nu au întrunit consensul liderilor politici iugoslavi. Ulterior, după declanşarea războiului acțiunea factorului internațional a continuat, reuşind încheierea războiului din Slovenia, pacificarea zonei Kraina, trimiterea unor misiuni în Bosnia-Herțegovina, Macedonia ş.a. O intervenție militară masivă şi impunerea reconstituiri Iugoslaviei nu era posibilă în condițiile concrete din fostul spațiu iugoslav şi nici nu putea întruni consensul la ONU. Intervențiile militare în Bosnia şi Herțegovina şi în legătură cu Kosovo, în condițiile existenței unor dezastre umanitare au fost, după cum se cunoaşte, intens controversate şi puse sub semnul îndoielii din punct de vedere al dreptului internațional.

Una dintre problemele cele mai controversate în legătură cu dezmembrarea Iugoslaviei a fost recunoaşterea fostelor republici componente de către statele europene, de către Uniunea Europeană, ca state independente, suverane şi primirea lor în ONU şi în alte organizații internaționale şi europene. Aceste acte au fost interpretate, în special de autoritățile de la Belgrad, drept o încurajare a secesiunii. Acuzațiile au fost adresate, îndeosebi Germaniei, care s-a manifestat mai activ în această direcție, al cărei gest a fost interpretat ca o dorință de recâştigare a influenței în vestul fostei Iugoslavii, respectiv în Slovenia şi Croația. Este interesant faptul că această teză s-a încercat să fie susținută, mai târziu, chiar şi de oficialități ale altor state care, chipurile, şi-ar fi dat acordul în cadrul Uniunii Europene şi ar fi recunoscut noile state sub presiune germană.

Fără a putea nega afirmațiile privind presiunile Germaniei trebuie, credem, menționat faptul că aceste demersuri au intervenit după publicarea concluziilor Comisiei Banditer care stabileau criteriile şi condițiile recunoaşterii noilor state care şi-au declarat independența.

Potrivit observatorilor politici, în acea perioadă dilema recunoaşterii sau nu a fostelor republici ca state independente îmbrăca, în principal două aspecte. În primul rând, chiar în interiorul Iugoslaviei, nimeni nu punea la îndoială dreptul acestora de a ieşi din federație, care, după cum s-a arătat, era prevăzut de Constituție. Pozițiile republicilor privind viitorul Iugoslaviei erau net diferite, iar Constituția iugoslavă din 1974 prevedea dreptul acestora la desprindere din cadrul federației, dar nu şi mecanismele concrete de disociere. În acelaşi timp, era clar că liderii politici iugoslavi nu puteau găsi calea de compromis,

republicile îşi declaraseră independența după organizarea unor referendum-uri, iar armata federală, după atacarea Sloveniei, divizată pe criterii etnice, transformată practic în armată a R.F. Iugoslavia (Serbia şi Muntenegru), îşi declara în continuare dreptul, de altfel prevăzut de Constituție, de a apăra granițele, integritatea teritorială a fostei Iugoslavii, respectiv hotărârea de a readuce, prin forță, în cadrul federației republicile denumite "secesioniste". Pericolul de generalizare a războiului era mare şi, aşa cum s-a dovedit mai târziu, extinderea conflictelor nu a putut fi evitată. Actul recunoaşterii noilor state apărute şi primirea lor în ONU avea, la timpul respectiv, explicația ei, respectiv consolidarea statutului acestor țări, plasarea lor în sistemul de securitate european şi mondial, descurajarea armatei iugoslave de a întreprinde acțiuni de intervenție care, după operația improvizată, nereuşită în Slovenia, se declara hotărâtă să întreprindă acțiuni de amploare. Ori, voința noilor entități statale create era fermă în ceea ce priveşte apărarea lor şi, cu toate că nu se putea pune în discuție reuşita armatei federale, urmările erau dezastruoase. În consecință, problema influenței factorului internațional în evoluția crizei iugoslave, daca recunoaşterea ca state independente a republicilor deja desprinse de Iugoslavia a fost sau nu şi în ce măsură un act premeditat, intenționat care să conducă la destrămarea Iugoslaviei şi la evenimentele tragice care au urmat merită să fie, în continuare aprofundate.

Un respectat om de ştiință iugoslav apreciază că poziția comunității internaționale față de criza iugoslavă a evoluat în mai multe faze :

În prima etapă, până în anul 1991, CSCE (devenită OSCE), Comunitatea Europeană (devenită Uniunea Europeană), SUA, ONU, NATO s-au pronunțat pentru păstrarea integrității Iugoslaviei si transformarea ei, ca şi alte state din Europa centrală şi de est, intr-o țară democratică.

A doua etapă a fost marcată, în condițiile evoluțiilor concrete din Iugoslavia, de încercările de încurajare pentru păstrarea Iugoslaviei într-un sistem federal, cu o largă autonomie pentru republicile componente, ori într-un sistem confederal. Aceste opțiuni au fost cuprinse în Declarația privind Iugoslavia a Uniunii Europene din 3 septembrie 1991, precum şi a Conferinței de la Haga privind Iugoslavia.

În a treia etapă, în special SUA au accentuat necesitatea organizării de alegeri libere, care, în condițiile date, au fost posibile numai la nivel republican, ceea ce a pus în valoare şi a dat câştig de cauză opțiunilor, partidelor naționale şi liderilor locali. Rezultatele alegerilor republicane au condus la înlocuirea cadrului de negociere existent până atunci (Preşedinția R.F. Iugoslavia, controlată de Serbia), prin recunoaşterea legitimității noilor lideri republicani în negocierile ulterioare.[30]

[30] Vojin Dimitrievici, Comunitatea internațională şi criza iugoslavă, în Balcan Forum vol.4, nr.2 (15), 1996, pag.55-5

Autorul cronologiei menționate considera că "această atmosferă în favoarea recunoaşterii "republicilor secesioniste" a fost accelerată de comportarea Armatei Populare Iugoslave şi a unităților paramilitare sârbe, sub supravegherea şi cu sprijinul neoficial al acesteia, în timpul războiului din Croația"[31]

Prin recunoaşterea Croației ca stat independent, armata federală iugoslavă pierdea orice legitimitate pentru intervenție în alte republici, respectiv în Croația şi putea fi calificată ca agresor.

Dacă în ceea ce priveşte problema favorizării sau nu de către factorul extern a proceselor care au creat condiții pentru declanşarea crizei iugoslave trebuie, probabil, aşteptat încă o perioadă bună de timp pentru apariția unor elemente care în prezent rămân bine păstrate în cancelarii, în legătură cu lipsa de eficiență a acțiunilor organizațiilor europene şi mondiale în vederea rezolvării crizei nu credem că există dubii. Pe tot parcursul crizei iugoslave a fost mai mult decât evident că în cadrul ONU, al organizațiilor europene, al Conferinței pentru Iugoslavia şi chiar al Grupului de Contact format din reprezentanți ai SUA, Rusiei, Franței, Marii Britanii şi Uniunii Europene s-au evidențiat interese deosebite, poziții deseori diferite al căror rezultat a fost lipsa unei unități de acțiune, care a încurajat o parte sau alta în conflict, prelungirea şi agravarea crizei. Cele mai evidente au fost contradicțiile, s-ar putea spune de natură strategică, dintre statele occidentale şi Rusia, dintre Rusia şi SUA, precum şi cele dintre SUA şi Europa, dintre Franța şi Germania ş.a. Nu au lipsit nici manifestările de orgoliu, care şi ele au avut, la momentul respectiv, efecte pentru procesul de soluționare a crizei.

Nu dorim aici să abordăm rațiunile inițiativei americane soldate cu semnarea la Washington a acordului privind crearea Federației croato-musulmane şi a Confederației dintre Republica Bosnia-Herțegovina şi Republica Croația. Se putea presupune că inițiativa avea în vedere cel puțin un început de pacificare şi posibila atragere ulterioară şi a sârbilor bosniaci în cadrul acestei uniuni.

O poziție specifică, cu o anumită influență asupra evoluției crizei iugoslave a avut Rusia.

Într-o aproape continuă dispută cu Moscova după anul 1948, în perioada crizei iugoslave Serbia şi-a amintit de prietenia istorică ruso-sârbă, a stimulat amorul propriu al Rusiei prezentând evenimentele din Iugoslavia ca un scenariu care se pregăteşte pentru destrămarea Rusiei, pentru pierderea statutului ei de putere mondială.

Desigur, din o serie de considerente, îndeosebi a proceselor centrifuge care se desfăşurau pe plan intern în perioada respectivă, liderii ruşi erau interesați şi s-au pronunțat, ca dealtfel şi alte state, pentru păstrarea unității şi integrității teritoriale a Iugoslaviei. Chiar dacă existau unii factori de care

[31] Vojn Dimitrievici, op. cit. pag.61

liderii ruşi trebuiau să țină seama (comunitatea slavă cu aproape toate popoarele din fosta Iugoslavie, pe de o parte, existența în Rusia a unei puternice comunități musulmane, pe de alta parte, ş.a.), practic, pe toată perioada crizei iugoslave, Rusia a adoptat, cel puțin în măsura în care să nu ajungă la deteriorarea relațiilor cu SUA, o poziție pro-sârbă. În politica Rusiei față de criză a prevalat presiunea internă, care punea în prim plan tradițiile relațiilor ruso-sârbe, comunitatea religiei ortodoxe sau chiar faptul că destrămarea Iugoslaviei putea constitui un precedent periculos pentru Federația Rusă. Desigur, în abordarea acestei atitudini nu au lipsit aprecierile analiştilor politici legate de interesele strategice ale Rusiei de a câştiga, cu această ocazie, competiția cu SUA în privința influenței în zonă, de a realiza, ceea ce şi-a dorit întotdeauna, pătrunderea până la Marea Adriatică.

Criza iugoslavă şi situația din Rusia au relansat teza revigorării pan - slavismului sub diverse formule, precum "renaşterea națiunilor slave", "slavii - națiunea viitorului", "unificarea națiunilor slave", "epoca regeneratoare a națiunilor slave" ş.a., dificilă de imaginat în condițiile diversităților de natură politică, economică, lingvistică şi confesională caracteristice evoluției istorice a popoarelor slave şi tendințelor accentuate actuale de integrare europeană şi intercondiționare mondială.

Poziția în general pro-sârbă a Rusiei nu a putut fi influențată nici de orientarea contraproductivă a Serbiei spre forțele conservatoare ruse, exprimată prin declarațiile unor lideri ai partidului de guvernământ din Serbia în favoarea puciului din 19 august 1991 împotriva lui Mihail Gorbaciov, iar mai târziu prin încurajarea Parlamentului Rusiei, care se găsea într-o puternică dispută cu preşedintele Elțin. În Serbia erau invitate numeroase delegații ale opoziției ruse conservatoare, care făceau presiuni pentru a se acorda sprijin necondiționat Serbiei.

Se poate afirma că Serbia, deşi s-a opus aproape toată perioada postbelică sistemului totalitar rus, prefera, pentru a-şi atrage sprijinul total al Rusiei şi a-şi atinge interesele, o reîntoarcere a structurilor vechi, comunisto-conservatoare în Rusia. Unul din generalii armatei iugoslave, în timpul luptelor din Croația, a recomandat ziariştilor occidentali să plece acasă, deoarece în Slavonia armata iugoslavă apără granițele de sud ale Rusiei.[32]

Deşi aceste acțiuni au avut drept rezultat prezența, în special în Bosnia-Herțegovina, alături de sârbii bosniaci, a unor formațiuni de voluntari ruşi, şi, probabil, după cum au fost făcute unele speculații, prin livrarea, nedovedită, a unor cantități de armament, adevăratul sprijin al Rusiei pentru Serbia în criza iugoslavă a rămas de natură diplomatică. Acest sprijin, declarat deschis de liderii ruşi, dar şi speranța amplificării şi diversificării lui în caz de nevoie, sau a schimbărilor interne din Rusia ori a deteriorării raporturilor Rusiei cu

[32] Vojin Dimitrievici, op.cit.pag.52

SUA a constituit unul dintre factorii importanți care au stat mult timp la baza strategiei liderului sârb Slobodan Miloşevici pe parcursul crizei iugoslave. Se putea crea chiar impresia că, în concepția acestuia, cu cât situația internațională s-ar complica cu atât va fi mai bine, în final, pentru Serbia. Este greu de spus dacă această atitudine ține de o anumită strategie elaborată ori de unul din miturile tradiționale cultivate de intelectualitatea sârbă potrivit căruia, în final, Serbia a câştigat toate războaiele. S-a putut însă constata că din diferite considerente - situația internă, pierderea în mare măsură, cel puțin o perioadă, a influenței pe plan internațional, dorința menajării raporturilor cu SUA şi cu statele occidentale în general, a evitării reîntoarcerii la războiul rece sau, în anumite condiții, la o confruntare militară chiar şi indirectă - Rusia nu a fost pregătită să acorde un sprijin nelimitat şi necondiționat Serbiei.

O anumită răbufnire a orgoliilor ruse lezate a avut loc ceva mai târziu, în Kosovo, când, se pare la inițiativa factorului militar de la Moscova, trupe ruse au ocupat aeroportul din Priştina, fără consultare cu "aliații". Incidentul, care, potrivit dezvăluirilor de mai târziu, era gata să provoace o confruntare directă cu forțele NATO, a fost reparat ulterior prin retragerea, după o anumită perioadă a acestor trupe de pe aeroport.

Potrivit unui jurnal personal al preşedintelui Boris Eltin, publicat mai târziu, pentru conducerea rusă a apărut o situație mai dificilă în primăvara anului 1999, perioada declanşării bombardamentelor NATO împotriva Serbiei. Declanşarea bombardamentelor începuse să aibă influență asupra stabilității interne din Rusia, prin alianța comuniştilor cu naționaliştii şi alte forțe care generau o stare de isterie. Erau organizate demonstrații, inclusiv în fața ambasadei americane la Moscova sub lozinca "Astăzi Iugoslavia, mâine Rusia", poliția lua apărarea demonstranților, Duma de stat adopta diverse rezoluții în sprijinul Iugoslaviei, a dezbătut cererea Iugoslaviei de a se alătura uniunii Rusia - Belarus, comuniştii ruşi discutau cu Slobodan Miloşevici despre formarea unei alianțe militare ş.a. Elțin aprecia atunci că, dacă atacurile împotriva Iugoslaviei se prelungeau mai mult de două luni, probabil că Rusia era obligată să se implice, într-o formă sau alta, în acest conflict. El a înțeles, însă, că Miloşevici vrea să-l folosească, sau chiar să spere în escaladarea nemulțumirii ruşilor la adresa politicii sale, la divizarea societății ruse şi la un conflict major al Rusiei cu SUA şi NATO. În aceste condiții, partea rusă a trebuit să accentueze criticile la adresa acțiunilor NATO, a anunțat întreruperea colaborării cu NATO în cadrul Parteneriatului pentru Pace şi s-a implicat în demersurile pentru soluționarea politică a conflictului, inclusiv prin acțiuni de descurajare a lui Slobodan Miloşevici. Acesta încă mai spera într-un sprijin al Rusiei, în trecerea de către NATO la acțiuni de luptă terestre, care le-ar fi produs americanilor pierderi insuportabile menite să influențeze opinia publică din SUA şi politica americană. Victor Cernomârdin, fost prim ministru

al Rusiei, împuternicit al lui Boris Elțin pentru convorbirile de pace i-a clarificat lui Slobodan Miloşevici că Rusia nu se va implica în conflict.

În sfârşit, credem că, având în vedere poziția pe care o ocupă după încheierea războiului rece pe plan mondial, o atenție particulară trebuie acordată atitudinii şi rolului SUA în criza iugoslavă.

Trebuie subliniat de la început că evenimentele din Iugoslavia s-au desfăşurat în timpul a două administrații americane, sau mai exact, s-au agravat într-o perioadă de tranziție de la administrația Bush la administrația Clinton, ceea ce s-a reflectat în poziția SUA. Pe planul general al poziției de principiu, afirmată o perioadă relativ lungă, potrivit căreia criza din spațiul Iugoslaviei nu amenință direct interesele de securitate ale SUA şi că aceasta trebuie să constituie, cu preponderență, o problemă a statelor europene, administrația Bush, aflată la sfârşitul mandatului, a preferat să nu se angajeze hotărât şi să lase decizia în privința implicării americane în sarcina următoarei administrații. Este adevărat că, în cadrul campaniei electorale, unul dintre subiectele de critică ale viitorului preşedinte Clinton la adresa administrației Bush a fost tocmai lipsa de angajare în rezolvarea crizei iugoslave şi angajamentul unei participări active a SUA potrivit locului şi rolului lor în viața internațională.

Acest angajament a fost respectat numai în parte şi s-a concretizat în mod indirect, în cadrul ONU şi prin implicarea unor personalități americane (C. Vance, fostul preşedinte Carter ş.a.), cu titlu personal sau ca împuterniciți ai secretarului general al ONU.

În ansamblu, dincolo de reticențele decurgând din complexitatea crizei iugoslave şi rezervele de a se implica într-un conflict care ar fi putut conduce la consecințe de genul celor din Coreea sau Vietnam, în atitudinea americană analiştii politici au văzut şi o tactică prin care se dorea să se demonstreze incapacitatea Europei de a-şi rezolva cu propriile mijloace problemele majore de securitate şi necesitatea prezenței, în continuare, a SUA în Europa. Odată acest lucru demonstrat şi în condițiile prelungirii conflictului, a agravării şi posibilității extinderii acestuia, a unei anumite deprecieri a popularității administrației Clinton şi a apropierii alegerilor, SUA au trecut la ofensivă care a condus la parafarea Acordurilor de la Dayton, la 21 noiembrie 1995. Semnarea acestora, la Paris, la 14 decembrie 1995, conferințele de la Londra, cele ulterioare de la Bruxelles sau Bonn privind implementarea acordurilor realizate au fost, practic, mai mult sau mai puțin, simple formalități, menite şi să satisfacă orgoliile europene rănite. Ce trebuia făcut - pacificarea - se făcuse. Cum s-a realizat acest obiectiv, în ce măsură soluțiile stabilite sunt juste, legale şi durabile sau oferă numai o pauză, mai scurtă sau mai lungă, pentru declanşarea unor noi confruntări în zonă, aceasta este o altă problemă pe care o va rezolva viitorul.

Singura problemă în care ONU, comunitatea internațională au putut adopta o poziție comună, deşi nici în aceasta nu au lipsit puncte de vedere diferite, a fost introducerea, prin Rezoluția Consiliului de Securitate nr.713 (1991) a embargoului total asupra armamentelor pentru toate noile state în conflict şi, începând cu anul 1990 a sancțiunilor împotriva Republicii Federale Iugoslavia (Serbia şi Muntenegru). Sistemul de sancțiuni a fost gradual şi, în ansamblu, a cunoscut trei trepte:

- înghețarea ajutorului economic, respectiv a creditelor Uniunii Europene, Băncii Mondiale, Fondului Monetar Internațional, băncilor comerciale ş.a;
- anularea avantajelor vamale, preferențiale şi ulterior înghețarea de către Uniunea Europeană a comerțului;
- embargou total, introdus succesiv prin Rezoluția nr.757 (1992) şi prin alte opt rezoluții succesive ale Consiliului de Securitate al ONU, respectiv întreruperea relațiilor economice, comerciale, blocarea fondurilor financiare iugoslave în străinătate, blocada aprovizionării cu petrol, interzicerea traficului aerian, excluderea din organizațiile internaționale, retragerea şefilor misiunilor diplomatice etc.

Deşi structura economiei iugoslave, mijloacele financiare importante deținute de stat şi de particulari, inclusiv cele provenite de la emigrație, au contribuit o bună perioadă la susținerea eforturilor de război şi la menținerea unui anumit standard de viață, sancțiunile împotriva Iugoslaviei, calificate de mulți observatori ca cele mai dure cunoscute până în prezent, au devenit în a doua parte a anului 1995 din ce în ce mai insuportabile pentru economie şi pentru populație, iar ridicarea lor a constituit condiție, respectiv stimulent pentru contribuția Iugoslaviei la procesul de pace. Potrivit unui politolog croat sancțiunile "s-au dovedit eficace în cazul Iugoslaviei, ceea ce a confirmat că, atunci când sunt create împrejurările, pot constitui un instrument puternic de presiune. Dar, s-a dovedit şi faptul că ele afectează cel mai mult poporul, introducând noțiunea de vină colectivă, care este în contradicție cu principiile fundamentale etice, cu întregul corp al principiilor drepturilor omului"[33]. Indiferent de punctele de vedere în legătură cu ponderea factorului intern sau extern în declanşarea şi acutizarea crizei iugoslave, unele concluzii nu pot fi evitate: sistemele de securitate european şi mondial s-au dovedit deficitare, nu au putut preveni şi soluționa o criză care, la un moment se putea extinde şi genera un război în care puteau fi implicate alte state, chiar şi marile puteri; pericolul principal pentru statele europene, pentru Europa, în ansamblu pe plan mondial, nu îl mai constituie războaiele de mai mică sau mai mare amploare dintre țări, ci destabilizarea internă, determinată de cauze interne, reale sau artificiale, ignorate sau stimulate; evenimentele din fosta Iugoslavie

[33] Ranko Petkovici- Revista de politică internațională nr.1038/1995,.

pun, pe bună dreptate, probleme noi statelor mici şi mijlocii, în special din centrul şi sud-estul Europei în ceea ce priveşte asigurarea includerii lor în în asemenea structuri care să le ofere perspectiva dezvoltării, stabilității şi securității; cu toată contribuția la reglementarea crizei iugoslave, credibilitatea ONU a fost serios zdruncinată, fiind folosită, în final, potrivit aprecierilor unor analişti politici drept "umbrelă" pentru intervenția decisivă a NATO, a SUA în cadrul intervenției "Efort concertat" în Iugoslavia; ONU, sistemul de securitate mondial nu pot înlocuite, ci perfecționate, în continuare, prin îmbunătățirea sau crearea unor mecanisme democratice, eficiente.

Negocieri Arthur Clark - Mladic

Negocieri Rugova - Milosevic

INTERVENȚIA NATO ÎN IUGOSLAVIA

După "pacificarea" intervenită în spațiul iugoslav şi crearea noilor state independente - Bosnia-Herțegovina, Croația, Macedonia şi Slovenia, situația din Kosovo rămânea neclară şi încordată. Intr-o anumită măsură urmau să fie verificate aprecierile unor oameni politici potrivit cărora, început în Kosovo, criza iugoslav trebuia să se încheie tot în această provincie.

După mai mult de 10 ani de rezistență pasivă promovată de Ibrahim Rugova, numit şi Ghandi din Kosovo, în cadrul căreia, practic, Serbia era prezentă în zonă prin armată, poliție şi administrație, dar de fapt factorul albanez îşi crease structuri proprii care controlau viața economică, culturală şi socială a albanezilor, în martie 1998 îşi face simțită prezența o formațiune politico-militară militantă - Armata de Eliberare din Kosovo (AEK). Formată în special din albanezi emigranți, foşti condamnați de autoritățile sârbe, ofițeri de origine albaneză din fosta armată iugoslavă şi tineri nemulțumiți de politica promovată de Ibrahim Rugova, dotată cu suficient armament din cazărmile şi depozitele armatei albaneze după crahul politic şi social din Albania, această organizație declanşează acțiuni de luptă şi după cca. două luni reuşeşte să controleze aproape 2/3 din teritoriul provinciei. Succesul militar, deplasarea populației locale în favoarea acestei organizații încurajează AEK să formuleze obiective maximaliste, extremiste-eliberarea totală a provinciei Kosovo, a "teritoriilor albaneze" din Macedonia şi Muntenegru şi unirea tuturor albanezilor într-un singur stat. Adică exact ceea ce a preconizat programul național sârb după anul 1990. Aceste obiective, care prezentau noi pericole pentru întreaga zonă, dar şi structura, modul de acțiune ale AEK, caracterizată ca organizației teroristă, nu întruneau simpatia SUA şi a Europei. Opțiunea marilor puteri, precum şi speranța conducerii sârbe rămânea Ibrahim Rugova, liderul albanez moderat, cu care se spera o soluție paşnică în Kosovo. Această acțiune a fost, în mare măsură, compromisă mai târziu, prin întâlnirea mediatizată, chiar în timpul intervenției NATO în Iugoslavia, între Slobodan Miloşevici şi Ibrahim Rugova, la Belgrad. A fost vorba de o acțiune tactică eronată, surprinzătoare şi inexplicabilă, ca multe altele în timpul crizei iugoslave. Ibrahim Rugova a fost calificat ca trădător al cauzei albanezilor din Kosovo, şi-a diminuat credibilitatea acestora şi a creat spațiu de influență AEK şi liderilor militanți ai acestei organizații.

Atitudinea marilor puteri față de obiectivele propuse şi acțiunile întreprinse de AEK în anul 1998, încrederea în posibilitatea unei soluții politice cu Ibrahim Rugova au permis conducerii sârbe să deplaseze noi forțe militare şi de poliție în Kosovo şi, în scurt timp, să izgonească forțele AEK

din aproape toate zonele din Kosovo. Se creau, astfel, condiții pentru trecerea la convorbiri cu liderii albanezi moderați , eventual cu participarea unor reprezentanți ai AEK, care, lichidată militar, nu mai putea avea o influență politică semnificativă. S-a întâmplat, însă, o nouă eroare. Conducerea sârbă, determinată de provocările, probabil intenționate, conştiente ale resturilor forțelor AEK împotriva forțelor armate şi de poliție sârbe din zonă, au trecut la lichidarea acestora. A rămas încă neclarificat faptul dacă aceste acțiuni au avut ca obiectiv numai eliminarea totală a AEK, ori s-a intenționat o complicare, o extindere a conflictelor în zonă cu divizarea şi implicarea marilor puteri, obiectiv urmărit în permanență în timpul crizei iugoslave. La aceste operațiuni au participat şi formațiuni paramilitare, de tipul celor care au acționat în timpul conflictelor din Croația şi Bosnia, dirijate de forțe politice extremiste din Serbia. Rezultatul a fost cel probabil prevăzut de AEK, de forțele extremiste albaneze din zonă - victime în rândurile populației civile, refugiați în interiorul Kosovo, în Macedonia, în alte state, inclusiv în România. Era vorba nu numai de o catastrofă umanitară care să determine o reacție în rândul opiniei publice şi comunității internaționale, ci şi de un pericol de destabilizare a Macedoniei, în care, pe lângă numeroasa comunitate albaneză sau mai adăugat mai multe sute de mii de albanezi kosovari, la rude sau în tabere improvizate.

Încercările unor misiuni ad-hoc ale organizațiilor internaționale pentru găsirea unui compromis nu au reuşit până la vizita la Belgrad, în octombrie 1998, a emisarului american Richard Holbrooke, care, sub amenințarea intervenției militare, a obținut consimțământul autorităților sârbe pentru retragerea armatei iugoslave în cazărmi, începerea convorbirilor cu Ibrahim Rugova şi acceptarea unei misiuni a OSCE în Kosovo.

Continuarea acțiunilor AEK, reocuparea localităților părăsite de armata şi poliția sârbă anunțau pentru primăvara anului 1999 un conflict de proporții cu urmări imprevizibile. În aceste condiții, potrivit informațiilor publicate ulterior, într-o şedință la Casa Albă, Madeleine Albright, secretarul Departamentului de Stat, a avansat propunerea unei intervenții militare în Kosovo, care nu a fost acceptată de preşedintele Clinton. Ca şi în stadiul anterior al crizei iugoslave, pozițiile membrilor administrației privind o intervenție în Iugoslavia era controversată. Evenimentele trebuiau, însă, întâmplător sau nu, să îşi urmeze cursul. În aceeaşi zi, în Kosovo, în localitatea Raceak, în urma unei ciocniri între forțe ale AEK şi armata iugoslavă au fost găsite cadavrele a 45 de albanezi. Deşi controversat, cu destule elemente de scenariu, evenimentul pare să fi fost hotărâtor în luarea deciziei, în cadrul NATO, la 19 ianuarie 1999, pentru intervenția militară. Această hotărâre a devenit definitivă la sfârşitul lunii ianuarie iar atacul împotriva Iugoslaviei s-a declanşat la 24 martie 1999.

La 28 mai 1999, partea iugoslavă a comunicat mediatorului rus Victor Cernomârdin că este gata să accepte principiile stabilite de Grupul G.8 pentru rezolvarea situației din Kosovo, ceea ce a condus la elaborarea planului de pace în Kosovo la întâlnirea de la Bon din 1-2 iunie a reprezentanților SUA (Strobe Talbott), UE (Martti Ahtisaari) şi Rusiei (Victor Cernomârdin).

Acordul de la Kumanovo care a încheiat, la 3 iunie 1999, atacul NATO împotriva Iugoslaviei, cuprindea 10 puncte, printre care întoarcerea tuturor refugiaților, retragerea unităților militare şi de poliție sârbe, staționarea trupelor străine în Kosovo, reglementarea statutului Kosovo potrivit acordului de la Rambouillet. Aceste prevederi, recomandate şi de Grupul de contact, au fost cuprinse ulterior în rezoluția nr.1244/1999 a Consiliului de Securitate al ONU.

Intervenția NATO în Iugoslavia din primăvara anului 1999 a ridicat, la timpul respectiv şi persistă să mențină actuale o serie de întrebări care nu au primit încă un răspuns absolut satisfăcător pentru mulți observatori. Cele mai mari dileme sunt de natură juridică, respectiv dacă atacul împotriva Iugoslaviei a avut o bază legală, potrivit dreptului internațional contemporan.

Argumentele de ordin politic şi moral au o anumită bază reală. Situația din Kosovo în acea perioadă reprezenta o amenințare la adresa păcii şi stabilității în regiune prin prezența şi acțiunile represive ale armatei şi poliției sârbe. Prin aceasta Iugoslavia aducea atingere în special Rezoluției Consiliului de Securitate nr.1118/1998 care exprima îngrijorarea în legătură cu "folosirii exagerate a forței" de către poliția sârbă. Pe de altă parte, urmare folosirii forței şi acțiunilor represive, în Kosovo s-a invocat existența unor încălcări flagrante ale drepturilor omului, care puteau avea drept urmare o catastrofă umanitară. Potrivit datelor organizațiilor internaționale umanitare în perioada respectivă erau deja înregistrați mai mult de 4oo mii de refugiați din zonă, ceea ce indica existența unui program de "purificare etnică" Ori, asemenea situații aduc atingere Declarației Universale a Drepturilor Omului, care cere o reacție adecvată a comunității internaționale pentru evitarea unei "catastrofe umanitare".

Oricât de reale ar fi fost argumentele politice şi morale invocate ca bază a intervenției NATO în Kosovo unele dileme rămân. Intr-adevăr, Carta ONU prevede că orice intervenție militară împotriva unui stat suveran trebuie să aibă la baza o hotărâre expresă a Consiliului de Securitate al ONU. Ori, ca bază juridică pentru intervenția în Kosovo au fost invocate argumente indirecte, respectiv alte rezoluții ale Consiliului de Securitate, care avertizau asupra înrăutățirii situației din zonă.

Intervenția în Kosovo a survenit într-un moment în care marile puteri ale lumii erau într-un proces de revedere a strategiilor de securitate, erau preocupate de perfecționarea activității ONU şi a sistemului internațional de securitate.

Intr-un articol publicat după intervenția NATO în Kosovo secretarul general al ONU Kofi Anan menționa că „încet, dar sigur, se naşte o normă internațională împotriva reprimării violente a minorităților care va avea şi va trebui să aibă întâietate asupra considerentelor de suveranitate de stat”[34]

Este, desigur, greu să se descifreze care ar fi fost urmările neintervenției NATO în Kosovo, însă unele stări de fapt au putut fi constatate fără dubii. Situația din zonă era alarmantă, Kosovo reprezenta un focar periculos, cu posibile consecințe grave în zonă, pentru stabilitatea în Balcani şi în Europa. Experiența ultimilor 10 ani de când începuse criza iugoslavă demonstra că Slobodan Miloşevici nu a reacționat pozitiv la acțiunile comunității internaționale (OSCE, UE, SUA, ONU) pentru aplanarea conflictelor, ci, dimpotrivă, căuta şi, de cele mai multe ori reuşea, să folosească în favoarea sa slăbiciunile existente în cadrul comunității internaționale, interesele specifice ale marilor puteri.

Războiul din Iugoslavia s-a încheiat, dar consecințele acestuia, procesele declanşate de criza iugoslavă continuă să-şi facă efectele.

[34] Kofi Anan, Era drepturilor omului, Roamânia liberă, 16 octombrie 2000, în traducerea lui Bazil Ştefan

DECLARAREA INDEPENDENȚEI MUNTENEGRULUI

Procesul destrămării fostei Iugoslavii a fost însoțit şi de renaşterea idealurilor naționale muntenegrene concretizate cândva în fostul regat al Muntenegrului, de reactivarea năzuințelor pentru crearea unui nou stat muntenegrean independent. Aceste tendințe s-au manifestat, în general în rândul tineretului şi oamenilor politici încadrați în noile partide politice apărute în Muntenegru.

Noul curent politic pentru independență s-a exprimat încă de la începutul crizei iugoslave paralel cu opoziția față de strategia promovată de liderul sârb Slobodan Miloşevici în soluționarea crizei iugoslave şi în abordarea acesteia cu factorii internaționali implicați. Semnale de opoziție față de unele acțiuni întreprinse de regimul lui Slobodan Miloşevici a manifestat în timpul crizei iugoslave chiar şi liderul de partid Momir Bulatovici, dar acesta nu şi-a putut depăşi condiția şi fidelitatea față de Serbia şi a dispărut ulterior din viața politică.

Această abordare diferită a crizei iugoslave şi a problemei naționale muntenegrene a condus şi la ruptura dintre cei doi tineri lideri muntenegreni, Momir Bulatovici, rămas constant pe pe poziții pro-sârbe şi Milo Giukanovici, unul dintre cei mai fermi exponenți ai noului curs spre independența Muntenegrului.

Cu toate acestea, în perioada dată, în Muntenegru nu a existat masa critică necesară pentru o desprindere hotărâtă de politica sârbă, având în vedere şi faptul că Republica Muntenegru era interesată, în special din punct de vedere economic, de menținerea existenței Iugoslaviei în componența ei postbelică.

Republica Muntenegru a avut în raporturile cu Serbia o situație specifică. Cele două popoare au conviețuit perioade mai lungi în cadrul aceluiaşi stat, timp în care a avut loc un proces mai accentuat de amestec al populației. În general, elita muntenegreană era formată la Belgrad şi mulți dintre componenții acesteia se stabileau, din diferite motive, în Serbia. De asemenea, în Muntenegru s-au stabilit, de-lungul timpului, numeroşi sârbi. Din aceste motive a avut loc un proces de apropiere între cele două popoare şi republici încât, în special în Serbia, a fost lansată şi formula potrivit căreia cele două republici constituiau "doi ochi ai aceluiaşi cap". În consecință, Serbia a exercitat tradițional o mai mare influență în Muntenegru care a determinat, în pofida unor încercări timide de reținere, să meargă alături de Serbia şi politica lui Slobodan Miloşevici în cadrul crizei iugoslave, până aproape de finalizarea

acesteia şi să continue uniunea cu Serbia în cadrul Iugoslaviei restrânse. Mai mult, această situaţie a determinat şi dificultăţile întâmpinate de forţele politice muntenegrene în procesul declarării independenţei Republicii Muntenegru.

Constituirea Iugoslaviei restrânse împreună cu Serbia, sub presiunea condiţiilor interne concrete încă nefavorabile şi a unei anumite presiuni internaţionale, a fost o soluţie tranzitorie pentru o perioadă de trei ani, după care Muntenegru urma să organizeze un referendum prin care cetăţenii să hotărască în privinţa viitorului republicii.

Ofensiva unei politici independente, a retragerii din cadrul Iugoslaviei restrânse, a căpătat contur şi s-a amplificat în condiţiile colapsului regimului lui Slobodan Miloşevci, a slăbirii Serbiei şi a formării masei critice pentru constituirea unui stat independent. Acest ultim proces nu a fost simplu având în vedere riscurile unui insucces al referendumului preconizat pentru declararea independenţei şi al unei posibile reacţii a Serbiei. Obiectivului proclamării independenţei republicii se opunea populaţia şi partidele politice ale sârbilor din Muntenegru, o parte a muntenegrenilor filo-sârbi, partidele politice muntenegrene adepte ale continuării statului comun şi unele minorităţi din Muntenegru. În sfârşit, deşi declarau oficial că declararea independenţei constituie o problemă internă a Muntenegrului, în practică Serbia a efectuat presiunile posibile în condiţiile interne şi internaţionale existente pentru descurajarea acestei iniţiative percepute în Muntenegru şi pe plan internaţional ca posibilitate a unei noi destabilizări în zonă. În aceste condiţii, liderii muntenegreni au manifestat multă prudenţă şi răbdare în paşii concreţi pentru realizarea obiectivului propus, iar Uniunea Europeană s-a implicat direct în acest proces. În acest sens, în prima etapă, a încurajat menţinerea uniunii, a lansat mesajul că programul aderării la Uniunea Europeană a fost elaborat pentru statul comun, a fost desemnat un reprezentant al UE să medieze între organizaţiile adepte şi opozante ale organizării referendumului.

Intre timp, până şi după constituirea Iugoslaviei restrânse - în Muntenegru a avut loc un proces intern complex - economic, cultural, monetar - care a consolidat bazele programului politic declanşat pentru obţinerea independenţei. La 25 noiembrie 2005, preşedintele Republicii Muntenegru a inaugurat, la Cetinje, capitala fostului regat muntenegrean, în prezenţa corpului diplomatic, o nouă reşedinţă prezidenţială, unde şi-a îndeplinit o parte a atribuţiunilor ce îi incumbă din această calitate. Aici a fost primit şi Filip Vujanovici, preşedintele Republicii Serbia, la 25 iunie 2006, cu ocazia primei vizite oficiale efectuate în Muntenegru după proclamarea independenţei.

Organizarea referendumului nu a fost simplă, având în vedere riscurile unui insucces şi al urmărilor acestuia.

Fără a se pronunţa împotriva referendumului, programat pentru primăvara anului 2006 şi a dreptului Muntenegrului de a organiza referendumul reprezentanţi

ai Uniunii Europeane au încercat să tempereze desfăşurarea evenimentelor şi, indirect, eventual, să descurajeze desfiinţarea statului comun Serbia-Muntenegru. De această dată s-au invocat, printre altele, necesitatea respectării riguroase a standardelor europene privind organizarea referendumului, respectiv obţinerea avizului Comisiei europene pentru democraţie prin drept (Comisia de la Veneţia), riscul pierderii de către Muntenegru a rezultatelor realizate de uniunea Serbia-Muntenegru în procesul negocierilor pentru integrarea europeană, eventuale influenţe negative pe care proclamarea independenţei Muntenegrului le-ar avea asupra negocierilor privind statutul Kosovo şi Metohia etc. La întâlnirea Consiliului miniştrilor statelor membre ale UE din 30 ianuarie 2006, a fost adresată o chemare către autorităţile muntenegrene să se abţină de la mişcări unilaterale şi să colaboreze, inclusiv cu reprezentantul UE în cadrul negocierilor putere-opoziţie din Muntenegru pentru pregătirea referendumului, preconizat iniţial pentru a doua parte a lunii aprilie 2006. UE a cerut ca referendumul programat să fie considerat valabil cu condiţia participării la vot a cel puţin 50% a cetăţenilor cu drept de vot şi votului favorabil proclamării independenţei a 55% dintre cetăţenii care se prezintă la vot.

În ansamblu, noii lideri muntenegreni, conştienţi de dificultăţile existente în atingerea obiectivului propus. au abordat cu prudenţă şi răbdare fiecare demers în această direcţie, făcând chiar pasul înapoi pentru a evita orice riscuri care să compromită, potrivit aprecierii lor, şansa istorică existentă. Aşa se explică amânarea temporară a organizării referendum-ului asupra viitorului statut al Muntenegrului, disponibilitatea pentru amânarea proclamării independenţei după referendum, dacă va fi cazul, pentru a nu influenţa negocierile începute privind viitorul statut al regiunii Kosovo şi Metohia, ori pentru a nu împiedica realizarea uneori obiective concrete stabilite de Uniunea Europeană în zona balcanică.

Unul dintre riscurile posibile a fost acela al nerealizării majorităţii cerute de 55% sau a apariţiei unor probleme reale sau artificiale care puteau genera tulburări ale sârbilor din Muntenegru şi a muntenegrenilor sârbofili, adepţi ai menţinerii federaţiei restrânse, pe de o parte şi muntenegrenii care doresc constituirea statului independent. Pentru orice eventualitate, conducerea politică muntenegreană şi-a asumat comanda forţelor armate dislocate pe teritoriul Muntenegrului, măsură contestată de ministerul federal (sârb) al apărării.

La referendumul din 21 mai 2006 participarea populaţiei la vot a depăşit cu mult procentul minim de 50%, iar voturile în favoarea independenţei ţării au fost de 55,5%. „Blocul pentru un stat comun" format din Partidul socialist popular, Partidul popular sârb, Partidul popular şi Partidul democrat sârb nu a recunoscut valabilitatea referendumului, iar deputaţii acestuia nu au participat la şedinţa parlamentului muntenegrean din 3 iunie 2006 în care a

fost proclamată oficial independența Republicii Muntenegru. Cu aceasta Republica Muntenegru redevenea stat independent după 88 de ani.

La proclamarea independenței Muntenegrului nu a dat curs invitației nici un oficial din Serbia. În mesajul transmis de Vuk Draşkovici, ministrul afacerilor externe al Serbiei, se menționează că „nici Constituția şi nici referendumul nu pot să hotărască asupra a ceea ce constituie trecut şi mai important: sentimentele comune ale popoarelor sârb şi muntenegrean, în Serbia, în Muntenegru şi oriunde în lume".

De comun acord, Serbia a fost declarată şi recunoscută ca succesor al fostei Iugoslavii restrânse.

Desprinderea Muntenegrului din cadrul uniunii existente a reprezentat, practic, o continuare a procesului de dezintegrare a fostei Iugoslavii. Aceasta a avut şi o anumită influență, dacă mai era necesară, asupra negocierilor privind statutul Kosovo şi Metohia. Întâmplător sau nu, în aceeaşi perioadă lideri din Voivodina insistau pentru consacrarea în noua Constituție a Republicii Serbia a unei largi autonomii pentru această provincie. Este de aşteptat ca cel puțin pretenții similare să fie solicitate şi de regiunea Sandjak din sudul Serbiei, populată majoritar de populație musulmană, precum şi în zona Preşevo, Medvedja şi Bujanovac, situată la granița cu Kosovo, populată majoritar de albanezi. La rândul lor, sârbii din Republica Sârbă din Bosnia – Herțegovina, invocând referendumul muntnegrean, dar şi eventualitatea obținerii independenței de către Kosovo au reclamat deja dreptul de a organiza un referendum având acelaşi obiectiv. Autoritățile internaționale din Bosnia-Herțegovina au reacționat prompt şi hotărât negând dreptul acestei entități de a recurge la o asemenea acțiune, care ar contraveni Acordurilor de la Dayton.

La 2 iunie 2006, Javier Solana, comisarul european pentru politica externă şi de securitate, a vizitat Belgradul cu care ocazie, în convorbirile cu liderii sârbi, a reamintit că Uniunea europeană s-a implicat pentru păstrarea uniunii, dar după referendum „a optat pentru o despărțire constructivă a Serbiei şi Muntenegrului". La rândul său, primul ministru sârb Voislav Koştunica a menționat că Belgradul şi Podgorica pot să-şi rezolve singure problemele şi nu este necesar ajutorul Bruxelles-ului.

RĂSPUNDERE JURIDICĂ POLITICĂ ŞI MORALĂ

După încetarea războiului în fosta Iugoslavie se poate pune, pe bună dreptate, întrebarea cine şi cât a pierdut şi cine şi cât a câştigat în urma acestuia dintre fostele republici, respectiv noile state ? Un prim răspuns ar fi că aproape nici o republică nu era mulțumită de funcționarea federației şi toate, care au dorit aceasta, ori care erau satisfăcute în fosta federație au devenit state independente. În acelaşi timp, se poate afirma, fără echivoc, că bilanțul final al crizei şi al războiului a constituit un dezastru uman şi material pentru toate statele nou apărute din zonă. Potrivit unui analist politic "toate regimurile reieşite din fost Iugoslavie au câştigat războiul, toate popoarele l-au pierdut"[35]

Iugoslavia, un stat relativ prosper, important pe arena europeană şi internațională a dispărut deşi, probabil, putea fi găsit un compromis reciproc pentru păstrarea, într-o anumită formă, a uniunii în baza proiectelor avansate în timpul crizei. Chiar şi în condițiile în care singura soluție posibilă era despărțirea şi constituirea unor noi state independente era de preferat ca aceasta să fie realizată pe cale paşnică.

Pentru Serbia războiul a însemnat aplicarea de către comunitatea internațională a embargoului o perioadă îndelungată, la care s-a adăugat suportul de război pe care a trebuit să îl asigure sârbilor din Bosnia-Herțegovina şi din Croația. În loc de unirea într-un singur stat sârbii sunt şi mai dispersați în aproape toate noile state independente. La pierderile materiale enorme, suportate de către toate noile state, s-au adăugat milioanele de refugiați, dintre care mulți nu se vor mai întoarce la locurile lor de baştină, miile de răniți în urma conflictelor, fără să mai vorbim de sacrificiile umane, traumele psihice şi morale care vor lăsa urme adânci în dezvoltarea socială, în raporturile dintre popoarele fostei Iugoslavii.

Potrivit unor calcule, în timpul conflictelor din Iugoslavia s-au înregistrat 160 mii de morți, 100 mii de răniți, cca. 5 milioane de refugiați, în special din Bosnia-Herțegovina, Kosovo şi Croația, iar pierderile materiale sunt enorme.[36]

[35] Vidosav Stevanovici, op.cit.
[36] Boşko Petkovici, Croația şi destrămarea Iugoslaviei, Zagreb, 2006

Hitler - Pavelic, iun 1941

Seselj la Knin

Ratko Mladici

Ante Gotovina

Franjo Tudjman

Radovan Karadjic

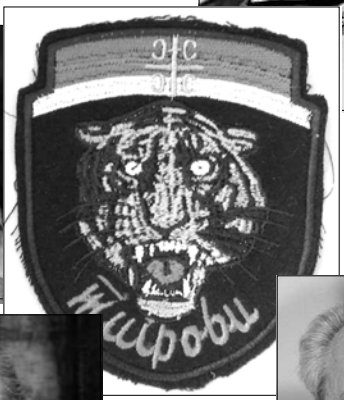

Ante Markov

Sloboda Milosevic

Mulți observatori au apreciat că în conflictul din Iugoslavia "purificarea etnică" a fost ridicată la rangul de politică şi că aceasta este, "în mare măsură, genocid sub alt nume"[37].

Rezumând capitolul pierderi, să vedem, prin prisma prevederilor esențiale ale Acordului de pace, a posibilelor evoluții în zonă, ce a obținut fiecare dintre părțile în conflict.

În condițiile în care nu putea asigura păstrarea unității Iugoslaviei**, Serbia,** în numele protejării sârbilor din alte republici, şi-a propus realizarea reunirii, pe cât posibil, a tuturor sârbilor în cadrul unui singur stat. Acest obiectiv strategic a fost completat de o tactică aparent foarte bine calculată. Evitând riscurile unor confruntări multiple pe plan intern, examinând conjunctura internă şi internațională, au fost folosite toate slăbiciunile sistemului european de securitate, nehotărârea americană, contradicțiile din Uniunea Europeană, evoluția situației din Rusia. Mai mult, se poate spune că, pentru a-si atrage sprijinul, Serbia a stimulat chiar unele dintre aceste contradicții şi slăbiciuni prin invocarea tradițiilor relațiilor cu Franța şi Rusia, cu SUA şi Marea Britanie, pericolul revenirii la dominația Germaniei în Europa, a Turciei în Balcani, a pătrunderii islamismului şi chiar a fundamentalismului în zonă, a invocat necesitatea solidarității pan-slave şi a ortodoxismului. Astfel că, în linii generale, tactica preconizată a fost materializată prin acțiunile sârbilor din aceste republici şi ale armatei. Formal, Republica Federală Iugoslavia (Serbia şi Muntenegru) nu s-a aflat în stare de război în Slovenia, Croația şi Bosnia-Herțegovina. Academicianul Mihailo Markovici, unul dintre ideologii Partidului Socialist de guvernământ din Serbia afirma, la un moment dat că " toți ştiu că Croația a pierdut războiul, iar Serbia l-a câştigat, respectiv Serbia nu a fost în război, ci poporul sârb şi Armata Populară Iugoslavă, care au învins în toate luptele"[38]

În final s-a dovedit că în realizarea obiectivelor strategice conducerea sârbă nu a luat în calcul toate elementele raportului de forțe interne şi internaționale, în special faptul că evenimentele s-au petrecut într-o perioadă de trecere de la confruntare la colaborare pe plan mondial, de căutări spre înțelegerea ruso - americană, de slăbire a rolului Rusiei şi de reevaluare a intereselor ei majore în conjunctura internațională respectivă.

Rezultatele inițiale obținute în timpul conflictelor au fost anulate de evoluția ulterioară a evenimentelor în Croația şi sunt puse sub semnul întrebării în Bosnia-Herțegovina deşi, în funcție de modul concret de aplicare a Acordurilor de pace semnate la Dayton, în rândurile sârbilor persistă încă unele speranțe. Dacă aceste speranțe se materializează, chiar dacă obiectivul general al Serbiei nu s-a realizat, o unire în perspectivă cu "entitatea" sârbă

[37] Ranko Petkovici, op.cit.
[38] Revista “Vreme”, Belgrad, 4 ianuarie 1993

din Bosnia-Herțegovina ar reprezenta o victorie parțială a strategiei sârbe. Perspectivele existenței Republicii Sârbe din Bosnia-Herțegovina ca "entitate" distinctă sunt însă, potrivit evoluțiilor actuale, incerte şi, cu atât mai mult, tendințele de autonomizare şi de eventuale tentative de alipire la Serbia sunt considerate, ca şi alte probleme care au rămas să fie soluționate în zonă, factori de risc.

Desfăşurarea evenimentelor şi eşecul înregistrat în realizarea obiectivelor strategice propuse la începutul crizei a constituit una din problemele centrale în Serbia. Oricum, liderii sârbi din Serbia, din Croația şi din Bosnia-Herțegovina vor rămâne în istoria Serbiei ca cei ce au încercat să realizeze un obiectiv strategic stabilit cu secole în urmă. Convingerea multor sârbi este că unirea sârbilor şi constituirea lor într-un stat național a fost împiedicată de comunitatea internațională, "în numele civilizației occidentale". În aceste condiții, obiectivul minim actual a devenit construirea unei "Serbii Mici", dar unită, puternică din punct de vedere economic, militar, cultural etc.

Principalul obiectiv al **Croației** a fost redobândirea independenței, suveranității, integrității teritoriale şi, dacă este posibil, în condițiile eventualei destrămări a Bosniei-Herțegovina, unirea cu croații din această republică, respectiv obținerea teritoriului populat în majoritate de croați în Bosnia-Herțegovina, a aşa numitei Herțeg-Bosna. Unii analişti croați preconizează, de altfel, ca una din soluțiile pentru Bosnia-Herțegovina "conectarea, în continuare, a sârbilor şi croaților bosniaci la Serbia, respectiv Croația, iar a treia națiune (musulmanii), să folosească ocazia favorabilă pentru crearea propriului stat"[39].

Practic, în Croația, nu a existat forță politică, cu excepția, desigur, a celei reprezentate de sârbii din această republică, care să conteste liniile generale ale strategiei croate în cadrul crizei iugoslave. Rezervele partidelor de opoziție s-au referit la unele aspecte ale tacticii adoptate, la unele sacrificii considerate inutile, la unele obiective încă nerealizate şi, normal, în cadrul unui sistem pluralist, la maniera autoritară adoptată, în condițiile date, de partidul de guvernământ - Uniunea Democratică Croată şi de fostul preşedintele Franjo Tudjman.

Aceste obiective, sau cel puțin cele fundamentale, au fost, practic realizate. Rămâne, în continuare, de soluționat, viitorul Federației croato-musulmane din Bosnia-Herțegovina. În condițiile recuperării teritoriilor controlate temporar de comunitățile sârbe, Croația, alături de Slovenia cu puternicul lor potențial economic, financiar, cultural şi strategic relativ cu dimensiunea teritoriilor şi numărul populației, pot fi considerate câştigătoare ale crizei iugoslave.

În ceea ce le priveşte, **Slovenia şi Macedonia** au căutat şi au reuşit să fie cât mai puțin implicate direct în confruntările armate, au devenit state

[39] Radovan Vukadinovici, Politica externă croată: de la crearea statului - la putere regională, în Balcan Forum, vol.5, nr.2 (19)/1997, pag.263-266

independente în granițele anterioare şi sunt interesate, în cadrul unei evoluții normale în zonă, pentru rezolvarea politică a unor probleme relativ minore de graniță cu Croația (în principal la Marea Adriatică), respectiv cu Serbia (granița cu Kosovo şi, eventual zona Prohor Pcinski). La 26 septembrie 2006, preşedintele macedonean Stevo Țrvenkovski a cerut administrației internaționale demarcarea urgentă a graniței cu Kosovo, fiind conştient că o asemenea operațiune după definitivarea statutului Kosovo va fi mult mai dificilă.

Încă de pe acum se poate afirma că, în cadrul opțiunii inițiale de constituire a unui stat independent în granițele anterioare, cea mai dezavantajată, dar şi resemnată, este Bosnia-Herțegovina. La pierderile enorme umane şi materiale, dispersarea nemaiîntâlnită a populației, indiferent de origine etnică, la traumele adânci lăsate de război, se adaugă faptul că această fostă republică, populația ei, au fost divizate, iar perspectivele sunt incerte, inclusiv în urma Acordurilor de pace de la Dayton.

Este evident că, după aproape patru ani de război, care a lăsat urme adânci în aproape toate noile state apărute în spațiul fostei Iugoslavii, în întreaga zonă persistă traume psihologice si frustrări profunde determinate de pierderile umane şi materiale considerabile, de insatisfacția pentru colapsul atingerii aspirațiilor naționale, de pierderea pozițiilor anterioare care asigurau resurse materiale şi intelectuale considerabil mai mari, de existența unor numeroase, puternice şi militante minorități (sârbi în Bosnia-Herțegovina, Croația, Kosovo, Macedonia şi Muntenegru, croați în Bosnia-Herțegovina şi Serbia, albanezi în Macedonia, Serbia şi Muntenegru) etc. Nu sunt puțini cetățeni în toate statele nou apărute care manifestă sentimente de regret, ori chiar resimt o anumită frustrare pentru dispariția fostei Iugoslavii („iugo-nostalgici").

Un scriitor sârb declara că după încheierea conflictelor "în Serbia, în momentul de fată, domneşte amnezia colectivă. Fiecare încearcă să uite, nimeni nu îşi aminteşte cum a apărut naționalismul, cum s-a ajuns la război şi nici ce s-a întâmplat în acest război. Intelectualitatea nu este suficient de puternică să îşi regleze conturile cu sine, să scoată la lumină toate visurile care au prevăzut răzbunarea şi războiul. Aceste visuri sunt istovite, dar ele numai vor dormita în străfundul conştiinței, ca ulterior să apară din nou. Aş dori să nu am dreptate. În ceea ce ne priveşte pe noi, sârbii, întotdeauna ne trebuie crearea unui nou stat mare, a unei mari națiuni. Dar Balcanii sunt prea mici pentru asemenea mari națiuni"[40]

[40] Vidosav Stevanovici, fost director al Editurii Prosveta din Belgrad, autor al cărții "Preludii ale războiului", în interviul acordat ziarului Le Monde, în februarie 1997, citat de ziarul Nova Makedonia, Skopie, nr.17980/1997

Demonstrație pro-Milosevici

Lupte de stradă

Scriitorul Dobrița Ciosici, supranumit şi "părintele națiunii" nu a abandonat, ci continuă să amâne pentru mai târziu realizarea ideilor Memorandum-ului Academiei de Ştiințe şi Arte a Serbiei. Intr-un interviu acordat la 29 decembrie 1999 ziarului Dnevni Telegraf din Belgrad a declarat că "nici o victorie şi nici o înfrângere nu sunt finale pentru existența istorică a popoarelor". El afirma că înfrângerile naționale se vor transforma în secolul următor "în victorii sârbe şi în avantaj asupra actualilor învingători".

La rândul său, alt intelectual sârb, referindu-se cu regret la evenimentele care au avut loc în zonă afirma că "Iugoslavia reprezenta posibilitatea formării unui nucleu al cooperării în Balcani, reducerea riscurilor "balcanizării".[41]

O întrebare care a apărut încă în procesul destrămării Iugoslaviei şi care persistă să fie pusă a fost aceea privind răspunderea pentru declanşarea războiului, pentru pierderile de vieți omeneşti şi distrugerile materiale înregistrate. Nostalgicii după Iugoslavia se întrebă cine poartă vina pentru dispariția federației, iar mulți sârbi se întrebă, pe bună dreptate, cine este vinovat pentru suferințele îndurate de poporul sârb, pentru pierderile teritoriale suferite de Serbia.

Petar Stambolici, fost activist de frunte al Uniunii Comuniştilor din Iugoslavia, protector al lui Slobodan Miloşevici în perioada ascensiunii acestuia în ierarhia politică, răpit ulterior şi ucis în condiții de care acesta din urmă nu ar fi fost străin, declara ziarului "Le Monde" la 2 iunie 2000 următoarele: Pe Slobodan Miloşevici "sârbii l-au divinizat ca pe Dumnezeu şi, identificându-se cu el, au crezut că vor deveni popor ceresc… Poporul sârb şi Slobodan Miloşevici au fost o identitate…Slobodan Miloşevici este expresia desăvârşită a trăsăturii celei mai rele a personalității noastre. De aceea a găsit limbaj comun cu poporul, accesibil pentru toți. Aceasta este expresia conştiinței noastre despotice. Sârbii nu iubesc omul care să guverneze, ci doresc stăpân, conducător. Acest popor jumătate din istoria sa a căutat stăpân, iar cealaltă jumătate a încercat să se elibereze de acesta" şi continuă: "poporul sârb l-a urmat, în consecință, nu poate purta răspunderea pentru dramă numai Slobodan Miloşevici". Intr-un anumit sens Petar Stambolici exprimă o realitate. Marea majoritate a poporului sârb a fost de acord şi l-a urmat pe Slobodan Miloşevici pentru îndeplinirea programului național formulat de elita politică sârbă. Pe de altă parte, este greu de dovedit şi de crezut că majoritatea poporului sârb a împărtăşit modalitățile, căile şi metodele realizării în practică a obiectivelor acestui program. În consecință, dacă din punct de vedere politic şi moral s-ar putea pune problema unei anumite responsabilități a liderilor politici iugoslavi pentru conflictele declanşate şi urmările acestora din punct de vedere juridic nu poate exista o răspundere colectivă. Pentru aceasta există oameni concreți şi fapte concrete, judecate

[41] Vojin Dimitrievici, op.cit.pag.45.

de Tribunalul Internațional de la Haga. Este evident că şi în prinderea şi predarea criminalilor de război, în Serbia, dar nu numai aici, s-a manifestat o anumită solidaritate cu cei urmăriți, ceea ce a dus la amânarea predării unora dintre ei mai mulți ani după încheierea războiului. Aceasta a fost una dintre cauzele dificultăților întâmpinate de Serbia şi Croația în procesul integrării europene.

Autoritățile de la Belgrad au reacționat tranşant, inclusiv printr-o Declarație a Parlamentului Republicii Serbia, în legătură cu o apreciere a mediatorului ONU, Maarti Ahtisaari, în procesul negocierilor privind statutul viitor al Kosovo, care ar fi afirmat că ”sârbii sunt vinovați ca popor”.

În legătură cu precizarea răspunderii pentru războiul din Iugoslavia o importanță deosebită îl vor avea hotărârile Tribunalului Internațional de la Haga de condamnare a criminalilor de război şi în special sentința ce va fi dată în urma acțiunii intentate de statul Bosnia şi Herțegovina împotriva Republicii Serbia pentru acte de genocid săvârşite în timpul războiului.

Evident că, după epilogul tragic şi profund defavorabil al conflictelor însăşi Serbia, poporul sârb doresc să rememoreze evenimentele petrecute, să clarifice cum a fost posibil un asemenea dezastru pentru o țară prosperă şi cu perspective dintre cele mai bune pentru a-şi asigura prosperitatea şi de a se situa în avangarda proceselor actuale europene, să precizeze vinovații şi să stabilească răspunderile. Aceste încercări au fost declanşate, dar ele s-au desfăşurat confuz, nehotărât şi prezentau riscuri pentru stabilitatea politică a țării. Evident, forțele politice aflate la putere consideră că principalii vinovați pentru dezastrul înregistrat de Serbia în urma războaielor sunt Slobodan Miloşevici şi regimul acestuia, împreună cu o parte a intelectualității. Intr-un interviu acordat postului de radio B-52 la 18 martie 2006, ziua înmormântării lui Slobodam Miloşevici, fostul său oponent, scriitorul Vuk Draşkovici declara: „Aceasta nu este o înmormântare populară, cum s-a spus, ci un miting al înmormântării poporului. Toate platourile şi piețele au fost prea strâmte să primească victimele lui Miloşevici şi ale regimului său, ucise**,** descreştinate, strămutate şi risipite în toată lumea”. Pe de altă parte, se manifestă o serie de elemente care atestă că o mare parte a populației Serbiei îl consideră responsabil şi îl condamnă pe Slobodan Miloşevici pentru faptul că a eşuat, că nu a reuşit să pună în aplicare şi să realizeze programul național sârb.

WAR CRIMINALS INDICTED BY THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA

WARRANTS FOR THEIR ARREST ARE HELD BY THEIR RESPECTIVE CAPITALS

ZLATKO ALEKSOVSKI
DOB: 06/01/60
NATIONALITY: CROATIAN
DESCRIPTION: NOT AVAILABLE
ADDRESS: MOSTAR, BiH

TIHOFOL BLASKIĆ
DOB: 02/11/60
NATIONALITY: CROATIAN
DESCRIPTION: NOT AVAILABLE
ADDRESS: MOSTAR, BiH

RANKO CESIĆ
DOB: 01/01/64
NATIONALITY: BOSNIAN SERB
DESCRIPTION: MEDIUM HEIGHT AND BUILD, BROWN HAIR AND EYES
ADDRESS: BIJELJINA, POSSIBLY BRČKO, BiH

RADOVAN KARADŽIĆ
DOB: 19/06/45
NATIONALITY: BOSNIAN SERB
DESCRIPTION: 185 CM; BROWNISH-GRAY HAIR; FLAMBOYANT
ADDRESS: PALE, BiH

DARIO KORDIĆ
DOB: 14/12/60
NATIONALITY: CROATIAN
DESCRIPTION: 175 CM; DARK, CROPPED HAIR; GLASSES
ADDRESS: PRESIDENT OF CROATIAN COMMUNITY OF HERCEG-BOSNA

MILAN MARTIĆ
DOB: 18/11/54
NATIONALITY: SERBIAN
DESCRIPTION: 172-180 CM; 85-90 KG; DARK BROWN HAIR; GREEN BROWN EYES
ADDRESS: UNKNOWN

ŽELJKO MEAKIĆ
DOB: 02/08/64
NATIONALITY: BOSNIAN SERB
DESCRIPTION: 175 CM; 65 KG; BROWN HAIR; BLUE EYES
ADDRESS: PETROV GAJ

SLOBODAN MILJKOVIĆ
DOB: 01/01/55
NATIONALITY: SERBIAN
DESCRIPTION: 180 CM; DARK BROWN HAIR; SCAR ON SIDE OF NOSE; TATOOS ON BOTH ARMS
ADDRESS: UNKNOWN

RATKO MLADIĆ
DOB: 12/03/43
NATIONALITY: BOSNIAN SERB
DESCRIPTION: SHORT, STOCKY, RED-FACED
ADDRESS: BELGRADE, SERBIA

MILAN MRKŠIĆ
DOB: 26/09/47
NATIONALITY: SERBIAN
DESCRIPTION: 180 CM; GRAY, WAVY HAIR
ADDRESS: CDR, RSKA ARMY

DRAGAN NIKOLIĆ
DOB: 01/01/57
NATIONALITY: BOSNIAN SERB
DESCRIPTION: 190-200 CM; BLOND HAIR
ADDRESS: UNKNOWN

DRAŽENKO PREDOJIVIĆ
DOB: 02/04/70
NATIONALITY: BOSNIAN SERB
DESCRIPTION: 175 CM; BLACK HAIR; MISSING FRONT TOOTH
ADDRESS: GRADINA, BiH

MIRSOLAV RADIĆ
DOB: 01/01/61
NATIONALITY: SERBIAN
DESCRIPTION: 180 CM; DARK, STRAIGHT HAIR; PROPORTIONAL BUILD
ADDRESS: UNKNOWN

MLADEN RADIĆ
DOB: 15/05/52
NATIONALITY: BOSNIAN SERB
DESCRIPTION: 170 CM; 100 KG; LIGHT BROWN HAIR; FAT BUILD
ADDRESS: OMARSKA, BiH

VESELIN ŠLJIVANČANIN
DOB: 01/01/53
NATIONALITY: SERBIAN
DESCRIPTION: 190 CM; DARK EYES; DARK, GRAYING, SHORT, THINNING HAIR
ADDRESS: UNKNOWN

STEVAN TODOROVIĆ
DOB: 01/01/57
NATIONALITY: UNKNOWN
DESCRIPTION: 180-183 CM; 100 KG; BROWN HAIR, BALDING
ADDRESS: BOSANSKI SAMAC, BiH

ZORAN ŽIGIĆ
DOB: 20/09/58
NATIONALITY: BOSNIAN SERB
DESCRIPTION: 175 CM; 80 KG; DARK BROWN HAIR
ADDRESS: FORMER TAXI DRIVER IN PRIJEDOR, BiH

Viitorul va stabili, desigur, locul lui Slobodan Miloşevici şi al generației sale în istoria Serbiei. În orice caz, dacă miturile şi legendele sârbe vor funcționa cu aceeaşi tărie, istoria sârbă va consemna că el a încercat, a sacrificat pe alții şi a făcut propriile sacrificii, personale şi ale poporului său, pentru realizarea unui obiectiv măreț, pentru asigurarea unui loc şi a unui rol de frunte Serbiei în spațiul slav şi balcanic. Prin această prismă Slobodan Miloşevici va fi considerat un erou, poate tragic, va deveni o legendă care, să sperăm, nu va mai putea constitui o inspirație în condițiile viitoarei Europe Unite.

EVOLUȚII POSIBILE

Pornind de la litera şi spiritul Acordului de Pace, al documentelor adoptate de conferințele de la Londra, Bruxelles, Bonn, al rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU şi a politicii europene față de statele din Balcanii de Vest, în mod normal, implementarea acestora ar trebui să conducă, treptat, la asigurarea unui echilibru militar în noile state din zonă, la reconstrucția economică, la conviețuirea paşnică, la restabilirea dialogului şi a încrederii, la reconciliere, bună vecinătate, colaborare reciprocă şi în cadru regional, la integrarea noilor state apărute în procesele europene. Acestea au fost, de altfel şi obiectivele stabilite în Declarația de la Paris, adoptată la Reuniunea ministerială privind stabilitatea şi buna vecinătate în sud-estul Europei din 13 decembrie 1995 de statele participante la Conferința de Pace. Aceste obiective urmau să fie realizate în cadrul Organizației pentru Securitate şi Colaborare Europeană, respectiv al Pactului de Stabilitate, adoptat la Conferința finală din 20 - 21 martie 1995.

Aceste obiective presupuneau recunoaşterea reciprocă între toate statele nou apărute în spațiul fostei Iugoslavii în granițele recunoscute internațional, rezolvarea prin tratative a problemelor succesiunii şi reluarea, treptată, în baza interesului reciproc, a colaborării bilaterale, ceea ce, în cea mai mare parte, s-a realizat. În condițiile proceselor actuale de integrare pe plan european în care aceste state doresc să se includă, o asemenea evoluție paşnică, a reconstrucției şi reconcilierii este reală şi are cele mai mari şanse de succes.

Toate noile state se află deja, deşi în stadii diferite, în procesul integrării în Uniunea Europeană, în sistemul de securitate euro-atlantic, au devenit membre ale ONU şi ale altor organizații internaționale ceea ce reprezintă premise serioase pentru procesul de stabilitate şi pace în regiune. Cu toate acestea, numeroşi observatori politici, buni cunoscători ai situației reale şi ai istoriei balcanilor, ai problemelor concrete, apreciază că în Balcani mai persistă anumite riscuri, care, mai devreme sau mai târziu, pot genera noi fenomene de destabilizare şi conflicte, care pot complica procesele de reconciliere şi integrare şi pot provoca reluarea, mai devreme sau mai târziu, a conflictelor, dacă scapă de sub controlul factorilor politici şi ai comunității internaționale.

Prima şi cea mai serioasă este **situaţia din Kosovo şi Metohia,** locuită în proporţie de cca. 9o% de populaţie de naţionalitate albaneză, de unde a pornit, practic, criza iugoslavă.

În urma intervenţiei militare Kosovo a trecut, începând din anul 1999, sub un control internaţional de durată, situaţie avantajoasă pentru populaţia albaneză dominantă şi pentru organizaţiile politice şi militare ale acesteia. De facto, orice legătură între Belgrad şi Priştina a fost întreruptă, permiţând majorităţii albaneze să iniţieze şi să consolideze structuri ale puterii, administraţiei şi justiţiei de tip statal.

După adoptarea Rezoluţiei Consiliului se Securitate al ONU nr.1244 din 10 iunie 1999 în provincie au fost înregistrate progrese în legătură cu desfiinţarea formaţiunilor de luptă şi predarea armamentului, pacificarea şi stabilizarea zonei, reîntoarcerea refugiaţilor, refacerea obiectelor civile şi cultural-religioase, lupta împotriva forţelor extremiste existente în zonă. Desigur, aceste rezultate nu puteau fi obţinute fără instituirea în Kosovo a sistemului de supraveghere al ONU, respectiv prin prezenţa în provinciei a unei misiuni internaţionale (UNMIK) şi a forţelor ONU (KOSFOR).

Ulterior, pe măsura consolidării poziţiei populaţiei albaneze şi a structurilor ei politice şi administrative, a îndepărtării practic a oricărei influenţe din partea Serbiei în zonă, politicienii albanezi au intensificat cererile pentru trecerea la o nouă etapă, respectiv definitivarea statutului provinciei, câştigarea independenţei şi crearea unui nou stat în Balcani. Răspunsul comunităţii internaţionale a fost hotărârea Consiliului de Securitate al ONU în şedinţa 27 mai 2005 în care s-a stabilit lansarea unui procesul de "supraveghere completă" pentru implementarea în provincie a Planului realizării standardelor în Kosovo aprobat la 31 martie 2004 (stabilitatea zonei, consolidarea securităţii, funcţionarea instituţiilor democratice, situaţia minorităţilor, refacerea obiectelor cultural-religioase, lupta împotriva extremismului) ş.a.

Totuşi, incidentele dintre albanezi şi sârbi în zonele de contact direct au existat în permanenţă, iar standardele cerute prin rezoluţiile pertinente ale Consiliului de Securitate şi de comunitatea internaţională au fost relativ departe de a fi îndeplinite în termenele preconizate.

La insistenţele albanezilor din Kosovo pentru independenţă, iniţial, răspunsul comunităţii internaţionale a fost sintetizat în formula "mai întâi standarde şi apoi statut", dar curând s-a ajuns la concluzia că îndeplinirea standardelor cerute va fi de durată, iar prelungirea situaţiei actuale generează incertitudine şi riscuri.

În consecinţă, în baza rapoartelor împuterniciţilor speciali ai ONU în zonă, a consensului în cadrul Grupei de Contact, secretarul general al ONU a lansat la 26 octombrie 2005 iniţiativa începerii procesului de negocieri pentru stabilirea şi definitivarea viitorului statut al fostei Provincii Autonome Kosovo şi

Metohia, parte componentă a Serbiei în cadrul fostei R.S.F. Iugoslavia. Pentru sprijinirea procesului de negocieri între Belgrad şi Priştina în vederea definitivării statutului provinciei, secretarul general al ONU l-a însărcinat pe fostul preşedinte finlandez Martti Ahtisaari.

Deşi după adoptarea Revoluției ONU 1244 / 1999 situația din Kosovo şi Metohia a fost, practic, "înghețată", ținută sub control, aceasta va deveni, fără îndoială, actuală în condițiile trecerii la definitivarea de jure a statutului provinciei. Exigențele liderilor politici albanezi din această provincie, ale populației albaneze din Kosovo au variat în funcție de evoluția de ansamblu a crizei iugoslave, de la obținerea unui statut egal cu cel al republicilor componente ale federației iugoslave până la obținerea autonomiei şi crearea unui stat independent, cu posibilitatea unirii, probabil, în perspectivă cu Albania. Excluderea oricărei prezențe sârbe, în special militare şi polițieneşti în Kosovo, structurile constituite de populația de naționalitate albaneză majoritară, controlul acesteia asupra pârghiilor economice, condițiile puse Iugoslaviei în cadrul procesului de pace pentru soluționarea situației din această parte constitutivă a Serbiei par să fi creat o situație ireversibilă. În consecință, cererile populației albaneze şi ale liderilor acesteia au devenit intransigente, respectiv obținerea cât mai curând a independenței. La rândul ei, Republica Serbia continuă să considere Kosovo ca parte integrantă a teritoriului ei, fapt recunoscut, de altfel şi de Rezoluția 1244/1999 a Consiliului de Securitate al ONU. Această situație tensionată, soldată sistematic cu incidente de natură inter-etnică, potențial periculoasă a trebuit să fie ținută în continuare sub control prin continuarea sistemului de supraveghere al ONU, respectiv prin administrarea provinciei de către misiunea internațională (UNMIK) şi de menținere a ordinii prin forțele ONU (KOSFOR),cu un efectiv de 16.000 de soldați, cărora se preconizează să le fie prelungit mandatul şi după definitivarea viitorului statut.

O recrudescență a crizei în Kosovo şi Metohia ar genera o nouă criză de proporții în regiune. Ea ar putea antrena, probabil, Albania, s-ar extinde, fără îndoială, în Macedonia, în care trăieşte, de asemenea, o importantă minoritate albaneză, fapt ce nu ar lăsa indiferente Grecia şi Bulgaria şi chiar Turcia. Într-o asemenea eventualitate, criza iugoslavă s-ar deplasa din vestul în sudul Iugoslaviei, la o scară mai largă, cu antrenarea unor state balcanice, cu consecințe şi mai grave pentru pacea în Europa. În consecință, procesul lansat de stabilire a viitorului statut al Kosovo şi Metohia este abordat cu prudență şi cu mobilizarea unui larg spectru de de forțe politice, de instrumente economice şi mecanisme instituționale care să faciliteze soluționarea de către cele două părți acestei probleme deosebit de sensibile, complexe şi riscante a spațiului balcanic. Este implicată în mod direct ONU, unele din statele cele mai influente din lume în cadrul Grupului de contact pentru Kosovo,

Uniunea Europeană sub forma mecanismelor declanşate deja pentru procesul extinderii în această zonă ş.a.

Grupul de Contact, un instrument ad-hoc al comunităţii internaţionale creat în anul 1993 pentru eficientizarea rezolvării problemelor în Balcani după destrămarea federaţiei iugoslave, a elaborat la începutul anului 2005 un document cuprinzând zece principii de bază care ar urma să fie avute în vedere în procesul negocierilor pentru stabilirea viitorului statut al provinciei. Printre acestea sunt: imposibilitatea reîntoarcerii provinciei la statutul anterior anului 1989, a divizării interne a Kosovo, interdicţia alipirii la altă ţară, inacceptabilitatea oricărei soluţii unilaterale sau cu folosirea forţei. Din Grupul de Contact fac parte SUA, Rusia, Marea Britanie, Germania, Franţa şi Italia. Având în vedere componenţa grupului este evident că principiile elaborate vor cântări greu în desfăşurarea negocierilor şi pentru soluţia finală.

Platformele părţilor în prejma începerii negocierilor privind statutul zonei sunt fundamental diferite, după cum şi poziţiile principalilor actori cu influenţă pe plan internaţional variază de la posibilitatea rămânerii Kosovo, cu un statut de largă autonomie, în componenţa Serbiei, până la acordarea independenţei Kosovo şi crearea unui nou stat în Balcani.

Pentru liderii albanezi din Kosovo perspectiva reîntoarcerii la trecut, respectiv reîncadrarea provinciei Kosovo şi Metohia în componenţa Serbiei este exclusă . Pentru aceştia singura opţiune este constituirea Kosovo ca stat independent. Evenimentele care s-au desfăşurat în Balcani şi în special în Kosovo în ultimii 10-15 ani, situaţia actuală din Kosovo-ponderea foarte mare a persoanelor de etnie albaneză în structura populaţiei din zonă, controlul factorului albanez asupra economiei locale, consolidarea structurilor politice, sociale, culturale nou create ş.a. sunt fapte concrete , reale, care determină dificultăţi în a imagina o reîntoarcere viguroasă a prezenţei sârbe în regiune. Prezenţa în special în zona de nord a provinciei a etnicilor sârbi, a bisericii ortodoxe, deosebit de active în prezent, dar care au fost subiecte tot atât de militante în timpul perioadei de criză, sunt pentru Belgrad pârghii relativ modeste pentru reluarea unei prezenţe efective în zonă. În plus, cu toate că Serbia actuală se plasează ferm pe calea transformărilor democratice, se pare că nu a trecut suficient timp pentru a-şi reface influenţa pe plan internaţional şi a-şi asigura sprijinul chiar şi al noilor state rezultate după destrămarea Iugoslaviei. Este posibil ca dificultăţile întâmpinate să fie accentuate şi de condiţiile procesului dificil al colaborării autorităţilor sârbe cu Tribunalul internaţional de la Haga.

În preajma negocierilor oficiale privind statutul Kosovo, Serbia şi-a îndreptat din nou atenţia către Moscova. Intre Moscova şi Belgrad a avut loc un dialog intens, cu care ocazie liderii sârbi au exprimat satisfacţie pentru poziţia Rusiei în cadrul Grupului de contact. În perspectiva întâlnirii

Grupului de contact la Londra, la nivelul miniştrilor afacerilor externe, în ajunul negocierilor dintre delegațiile sârbă şi a albanezilor kosovari, preşedintele rus Vladimir Putin a atras atenția ministrului afacerilor externe Serghei Lavrov să insiste ca în rezolvarea problemei Kosovo să fie găsită o soluție care să presupună o "abordare universală", care ar avea importanță nu numai din punctul de vedere al principiilor dreptului internațional, ci şi al intereselor practice în spațiul ex-sovietic. Conducătorul rus a declarat că în Rusia nu toate conflictele au fost rezolvate şi nu se poate merge pe calea ca într-un loc să se aplice un principiu iar în alt loc alt principiu[42]. Conducerea rusă are în vedere, desigur, posibilitatea creării unui precedent care să fie invocat de subiecți ai Federației Ruse-republici, regiuni autonome etc. în procesul destrămării imperiului sovietic care nu s-a încheiat. Fără îndoială că, în condițiile în care Rusia este nu numai membră a Grupului de Contact, dar şi membru permanent al Consiliului de Securitate poziția acesteia va trebui luată în considerație. Soluția finală privind statutul Kosovo va trebui să facă obiectul unei rezoluții a Consiliului de Securitate şi, în consecință, trebuie să întrunească acordul Federației Ruse. Totuşi, faptul că oficialii ruşi vorbesc în această etapă când se referă la Kosovo de „minoritatea sârbă" existentă acolo indică faptul că Rusia s-ar putea adapta curentului existent în Grupul de Contact şi în cadrul Consiliului de Securitate.

Politica Rusiei este destul de sofisticată şi nu este exclus ca, în final, să îşi dea acordul pentru independența (condiționată) a Kosovo, care să constituie precedent pentru o serie de regiuni separatiste aflate în componența URSS, sprijinite de Moscova (Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia, Nagorno-Karabah), ori chiar şi pentru Republica Sârbă din Bosnia-Herțegovina, ca o posibilă compensație pentru Serbia.

La 14 aprilie 2005, „Comisia internațională pentru Balcani" a prezentat în cadrul unei întâlniri la Belgrad un proiect intitulat „Balcanii în Europa viitoare" în care, printre altele, propune acordarea independenței provinciei Kosovo în patru etape, în care, în cea de a patra să primească "independența deplină" şi calitatea de membră a Uniunii Europene. Proiectul preconiza finalizarea, până în anul 2006, a statutului tuturor statelor din Balcanii de Vest, organizarea summit-ului UE - Balcani şi pregătirea pentru fiecare stat în parte a unei „foi de parcurs", până în anul 2014, când acestea ar fi primite ca membre cu drepturi depline ale UE. Această variantă ar putea avea o legătură cu proiectul aşa-zisei „independențe condiționate", acceptabilă pentru început comunității majoritare albaneze, legată de îndeplinirea completă a obiectivelor stabilite, în special în problemele umanitare şi ale condiției

[42] Vladimir Putin la şedința guvernului Federației Ruse , Moscova, Kremlin, 30 ianuarie 2006, în Buletinul Informativ al MAE al Federației Ruse din 30 ianuarie 2006.

sârbilor din Kosovo şi Metohia. Situaţia concretă din zonă şi poziţia diferitelor centre de putere fac din această variantă o soluţie posibilă.

Negocierile dintre delegaţiile sârbă şi a albanezilor kosovari au fost antamate la sfârşitul anului 2005 cu recomandarea de a fi finalizate prin realizarea unui compromis reciproc acceptabil până la finele anului 2006.

Cu ocazia turneului întreprins de mediatorul Martti Ahtissari înaintea începerii tratativelor pentru definitivarea viitorului statut al Kosovo, liderii albanezi au predat acestuia un document conţinând platforma privind principiile de bază pentru viitoarele tratative potrivit cărora Kosovo să devină un „stat independent şi suveran", cu asumarea obligaţiei de a asigura integrarea şi apărarea minorităţilor din zonă.

Platforma pentru convorbiri a delegaţiei sârbe a fost fundamentată pe principiile generale ale dreptului internaţional privind respectarea integrităţii teritoriale a statelor, pe rezoluţiile Consiliului de Securitate privind Kosovo, fiind invocate şi consecinţele posibile pentru Serbia şi pentru regiune a independenţei Kosovo.

Este real că, până în prezent, în toate documentele internaţionale, inclusiv în Rezoluţia Consiliului de Securitate nr.1244/1999, Kosovo şi Metohia este declarată expres ca parte componentă a Serbiei. Astfel, încă în Preambul se „reafirmă ataşamentul tuturor statelor membre la suveranitatea şi integritatea teritorială a R.S.F. Iugoslavia şi a tuturor celorlalte state din regiune în sensul Actului Final de la Helsinki" Este preluată, parţial, o declaraţie a miniştrilor afacerilor externe ai statelor membre ale G8 din 6 mai 1999, anexă la rezoluţie, privind „Procesul politic pentru punerea în aplicare a unui acord cadru politic interimar prevăzând pentru Kosovo o autonomie substanţială care ţine pe deplin seama de Acordurile de la Rambouillet şi de principiile suveranităţii şi integrităţii teritoriale a R.S.F. Iugoslavia şi celorlalte state din regiune".

Platforma delegaţiei sârbe a fost aprobată de parlament cu o majoritate de 205 voturi ale deputaţilor socialişti şi radicali ai coaliţiei de guvernământ. S-au abţinut 29 de deputaţi ai partidelor democrat şi social-democrat, de opoziţie. Platforma sârbă cuprinde, printre altele, următoarele principii:

- orice soluţie privind statutul viitor al Kosovo nu trebuie să aducă atingere suveranităţii şi integrităţii teritoriale a Republicii Serbia;
- soluţia la care s-ar ajunge nu trebuie să fie una impusă celor două părţi; orice soluţie impusă va fi considerată nelegitimă, ilegală şi lipsită de efecte;
- legalizarea divizării Serbiei este inacceptabilă;
- rezolvarea problemei Kosovo în cadrul Serbiei trebuie să constituie un pas spre integrarea europeană a Serbiei şi a altor state din zonă;
- îndeplinirea standardelor, în special privind drepturile omului şi ale grupurilor etnice trebuie să fie realizată paralel cu evoluţia convorbirilor privind viitorul statut al provinciei;

- organizarea în Serbia a unui referendum privind soluția finală;
- prezență internațională în provincie pentru asigurarea păcii şi stabilității.

Aceste principii enunțate, în special posibilitatea respingerii unei soluții inacceptabile ori organizarea unui referendum care să decidă poziția Serbiei reflectă prudența oamenilor politici sârbi în condițiile nefavorabile actuale în care prevalează varianta acordării unei independențe, eventual condiționate, pentru Kosovo.

Poziția factorului internațional, intransigența albanezilor din Kosovo, situația concretă din această provincie şi procesul negocierilor dintre delegațiile sârbă şi a albanezilor kosovari nu pare favorabilă Serbiei. Este posibil ca asigurările privind "suveranitatea şi integritatea teritorială" cuprinsă în Rezoluția 1244/1999 să fie interpretate ca fiind date R.S.F. Iugoslavia, ori această federație nu mai există, deşi Serbia a declarat şi a fost recunoscută ca succesor unic al acesteia. De asemenea, s-ar putea invoca faptul că în anexele la rezoluție se vorbeşte de "un acord cadru politic interimar", care a funcționat până la stabilirea unui statut definitiv al provinciei.

În acest context, în acordul pregătirii platformei negocierilor în Serbia, care ulterior a cunoscut mai multe versiuni, au apărut puncte de vedere sensibil diferite între varianta inițială propusă de guvern parlamentului şi cea prezentată de preşedintele Boris Tadici. Documentul "Formarea entității sârbe în Kosovo şi Metohia" al preşedintelui părea să sugereze modelul din Bosnia-Herțegovina (Republica Sârbă), dar cu legături instituționale ale entității sârbe cu Belgradul. Acest proiect ar putea fi realizat printr-un acord între Serbia şi reprezentanții comunității albaneze si ar fi fost garantat de ONU, UE, SUA şi Rusia. De asemenea, a revenit în actualitate varianta împărțirii provinciei, circulată destul de frecvent încă de la declanşarea crizei kosovare, în special în cursul anilor 1992-1993 de membri ai Academiei de Ştiințe din Belgrad. Ideea ar fi fost avansată şi de Slobodan Miloşevici în cursul Conferinței de la Rambouillet care propunea împărțirea provinciei în formula 70/30 în favoarea albanezilor, dar cu alipirea la Serbia a teritoriilor din nordul provinciei, bogate în resurse energetice şi zăcăminte de lignit. Proupunerea a fost respinsă sistematic de liderii albanezi ai provinciei. Spre deosebire de perioada inițială, când era abordată mai mult ca soluție extremă, în prezent divizarea provinciei constituie varianta cea mai optimistă pentru Serbia, fiind respinsă categoric de albanezii kosovari, dar şi de Grupul de contact. În sprijinul acestei opțiuni s-a pronunțat şi Biserica Ortodoxă Sârbă care a declarat că cca. 36 la sută din teritoriul provinciei Kosovo aparține acesteia, respectiv lăcaşurilor sfinte existente în provincie.

O platformă în vederea negocierilor privind viitorul statut al Kosovo şi Metohia a fost pregătită şi de comunitatea sârbă din această provincie, care

a fost însuşită de Belgrad şi a devenit platformă unică referitoare la problemele descentralizării. Potrivit acestei platforme:

- Sârbilor din Kosovo şi Metohia trebuie să li se asigure garanţii constituţionale:
  - pentru a nu se permite să li se impună măsuri şi soluţii împotriva voinţei lor;
  - să le asigure drepturi şi libertăţi la nivelul celor care sunt asigurate cetăţenilor din statele membre ale UE şi de Serbia;
  - să le asigure o existenţă normală şi continuitatea, supravieţuirea în zonă.
- Aceste garanţii pot fi asigurate prin descentralizare, respectiv prin crearea unei entităţi sârbe în Kosovo şi Metohia ca expresie a autonomiei sârbilor şi nu ca bază pentru divizarea teritorială.
- Teritoriul entităţii sârbe: raioanele multietnice, dar cu o clară majoritate sârbă, precum şi centrele importante de credinţă ortodoxă din afara entităţii sârbe (mănăstiri şi lăcaşuri de cult) , împreună cu „zonele de apărare" din jurul acestora şi cu averile ce ar urma să le fie restituite.
- Competenţa autorităţilor locale:
  - autonomia culturală deplină (folosirea limbii materne, educaţie, mass-media şi instituţiile culturale, dreptul la legături instituţionale speciale cu Belgradul în aceste domenii);
  - autonomia în domeniul sănătăţii şi politicii sociale, inclusiv dreptul la ajutor material şi specialişti din partea Belgradului;
  - autonomia economică şi financiară;
  - competenţă corespunzătoare a poliţiei locale, componenţă etnică a poliţiei şi a organelor corespunzător structurii etnice a populaţiei locale;
  - sistem de legături instituţionale pe linie orizontală între instituţiile entităţii, inclusiv cu Belgradul.
- Raporturile cu organele centrale:
  - hotărârile parlamentului care se referă la comunitatea sârbă nu pot fi adoptate fără consimţământul acesteia rezultat prin votul majorităţii deputaţilor sârbi din parlament;
  - posibilitatea funcţionării unor judecători străini la instanţele superioare.
- Garanţii - aceste prevederi să fie prevăzute expres în documentul care va fi negociat privind viitorul statut al Kosovo şi Metohia.

La 14 aprilie 2005, Vuk Draşkovici, ministrul afacerilor externe al Republicii Serbia, a declarat la Atena că formula "mai mult decât autonomie, mai puţin decât independenţă" ar fi optimă, constructivă pentru viitorul statut al regiunii Kosovo şi Metohia. Analişti politici, potrivit acestei formule, fac o paralelă cu statutul actual al Taiwanului în raport cu comunitatea internaţională şi cu China continentală. De asemenea, "Grupul pentru Kosovo", o organizaţie din Serbia, în proiectul "Teritoriul liber Kosovo" preconizează ca provincia să aibă un statut, în cadrul Serbiei, similar cu cel avut de Bavaria

în cadrul Republicii Federale Germane. Proiectul ar fi fondat pe conceptul viitoarei Europe a regiunilor.

Politicieni sârbi declară ferm că acordarea independenței Kosovo contravine dreptului internațional contemporan, principiului nemodificării granițelor şi reţin atenția că aceasta nu constituie o problemă dureroasă nu numai a statului Serbia, ci una care priveşte întreaga regiune balcanică şi continentul european Intr-o anumită formă, conducerea sârbă atrage, de fapt, atenția că încercările de desprindere de Serbia şi de acordare a independenței provinciei Kosovo ar putea determina noi conflicte în zonă şi instabilitate în Balcani şi pe continentul european. Cu ocazia unei vizite la Budapesta, la 3 iulie 2006, ministrul sârb al afacerilor externe a declarat că în Balcani nu au fost schimbare niciodată granițele cu forța, fără război. Aceleaşi "argumente" de avertizare sunt invocate şi de unii politicieni albanezi din această provincie în cazul în care nu este acordată independența Kosovo. Mai mult, primul ministru albanez Sali Berişa a declarat într-o conferință de presă, la Salzburg, la 1 august 2006, cu ocazia participării la un seminar pe tema „Stabilitatea în sud-estul Europei în secolul al XXI-lea că „independența Kosmet (Kosovo şi Metohia n.n.) este condiție a stabilității şi păcii".

La 14 februarie 2006, în cadrul unei şedințe a Consiliului de securitate al ONU, Boris Tadici, preşedintele Serbiei a lansat un nou avertisment privind riscurile de destabilizare a situației din Balcani în cazul în care soluția acordării independenței pentru Kosovo şi Metohia ar fi impusă. El a salutat prezența la această şedință a "reprezentantului populației albaneze" din Kosovo şi Metohia, dar a exprimat speranța că aceasta nu reprezintă un gest care să anticipeze statutul Kosovo şi Metohia. El a reluat, practic, argumentele ruse conținute în instrucțiunile date de preşedintele Vladimir Putin la 30 ianuarie 2006 ministrului afacerilor externe în preajma întâlnirii Grupului de contact, potrivit cărora soluția pentru Kosovo va constitui un precedent pentru alte zone ale lumii şi în special pentru zonele de conflict din Federația Rusă. Preşedintele Boris Tadici a reiterat şi dezvoltat în şedința Consiliului de Securitate unele elemente ale platformei Serbiei pentru tratativele care urmau în privința viitorului statut al Kosovo şi Metohia. A precizat că viitoarea soluție nu trebuie să aducă modificări granițelor existente, ci acordarea unei largi autonomii pentru provincie care să-i asigure, practic, o anumită independență față de Belgrad, cu condiția unui statut similar pentru entitatea sârbă din Kosovo. Acest statut ar urma să fie garantat internațional şi reconfirmat după o anumită perioadă, eventual 29 de ani. Asocierea la UE va trebui să fie realizată prin mecanisme specifice pentru cele trei componente - Serbia, Muntenegru şi Kosovo şi Metohia.

Deşi comunitatea internațională este divizată în legătură cu necesitatea definitivării statului provinciei Kosovo şi Metohia până la finele anului 2006, tratativele de fond privind statutul Kosovo purtate la Viena nu au înregistrat

progrese. Față de situația concretă şi de pozițiile celor două părți, diametral opuse, practic nu va fi posibilă ajungerea la o soluție negociată până la sfârşitul anului 2006 şi nici ulterior, pe termen scurt. în această situație, evident, va fi nevoie de o nouă rezoluție a Consiliului de Securitate, care, în mod cert va fi considerată cel puțin de una dintre părți ca o soluție impusă, un dictat al marilor puteri. Într-o cuvântare în parlament, la 12 septembrie 2006, primul ministru Vojslav Koştunica a propus introducerea în noua constituție a unei prevederi potrivit căreia Kosovo este parte componentă a Republicii Serbia, ceea ce, practic, ar echivala cu imposibilitatea angajării oricărui reprezentant al Serbiei pentru acordarea independenței Kosovo.

Noua Constituție a Republicii Serbia a fost aprobată de parlament la 30 septembrie, a fost validată prin referendumul din 28 - 29 august şi a fost proclamată în Parlament la 8 noiembrie 2006.

În condițiile pozițiilor intrasigente, contradictorii ale celor două părți - sârbă şi albaneză - a posibilității unui veto al Rusiei în Consiliul de Securitate, a diferențelor de opinii în cadrul Grupului de contact, nu este exclusă trecerea la recunoaşterea internațională, separată de către alte state a independenței (condiționate) a Kosovo.

O poziție interesantă a exprimat Dragan Djilas, la mijlocul lunii iulie 2006, şeful cabinetului preşedintelui Republicii Serbia care a cerut să fie evitate cuvintele mari festiviste, s-a pronunțat pentru acceptarea strămutării în Serbia a sârbilor din Kosovo şi a amintit dificultățile avute de Serbia în Kosovo. Subliniind că astfel cetățenii sârbi "nu vor mai fi bătuți în Kosovo", demnitarul sârb a vrut să amintească începutul campaniei declanşate de Slobodan Miloşevici la marele miting de la Gazimestan[43].

Un al doilea punct sensibil în cadrul Serbiei poate deveni zona Sandjak, în cadrul căreia trăieşte o populație majoritară musulmană. Încă în ultima decadă a lunii octombrie 1991 Consiliul Național Musulman şi Partidul Acțiunea Democratică au organizat un referendum privind autonomia politică şi teritorială a acestei zone, cu dreptul la aderare ulterioară la una din republicile fostei Iugoslavii.

Zona Sandjak, sau "sandjakul Novi Pazar", situat în sudul Serbiei şi nord - estul Muntenegrului, ocupă o suprafață de cca 7100 km2. În timpul stăpânirii otomane această regiune a fost parte componentă sau chiar centrul unuia dintre paşalâcurile din Bosnia-Herțegovina. Intre anii 1878 -1912 acest teritoriu, aflat sub dominație austro-ungară despărțea Serbia de Muntenegru.

În timpul crizei iugoslave Sandjakul a fost o sursă permanentă de migrație spre Bosnia-Herțegovina şi Turcia, ceea ce a avut unele consecințe în desfăşurarea crizei iugoslave, în special a războiului din Bosnia-Herțegovina.

[43] vezi înregistrare internet www.tanjug.co, 20 iulie 2006

Populația musulmană din Sandjak şi cea emigrată în Turcia a devenit o sursă umană importantă pentru forțele înarmate bosniace.

Deşi în timpul crizei din Bosnia-Herțegovina situația din zonă nu a scăpat de sub controlul autorităților, aici au fost create unele structuri organizatorice pe bază etnică. Este de aşteptat ca, în condițiile în care sârbii din Bosnia-Herțegovina au obținut statutul de "entitate" separată şi încearcă să organizeze un referendum pentru separare musulmanii din această zonă a Serbiei să pretindă un statut similar, ceea ce, desigur, autoritățile sârbe nu pot admite.

De asemenea, trebuie avute în vedere unele fenomene care se desfăşoară în **sudul Serbiei, în zonele Preşevo, Bujanovac şi Medvedja, la granița cu Kosovo**, locuite în majoritate de albanezi. Printre altele, la 14 ianuarie 2006, în preajma începerii negocierilor pentru viitorul statut al Kosovo, reprezentanții albanezilor din aceste raioane au adoptat o platformă - program prin care se solicită autonomia teritorială şi politică a zonei. Platforma ar constitui continuarea procesului început la 1 martie 1992 când albanezii din zonă au cerut prin referendum autonomia regiunii. Chiar dacă această platformă nu ar avea şanse de succes, ea poate fi menită să contracareze cererile similare de autonomie şi legături directe cu Serbia ale sârbilor concentrați în nordul provinciei Kosovo, la granița cu Serbia.

La 5 ianuarie 2006, preşedintele Serbiei Boris Tadici a vizitat, împreună cu şeful Marelui Stat Major al armatei baza jandarmeriei de la Uşi, situată la cca. 20 km. de oraşul Vranje, în sudul Serbiei şi a cerut urgentarea finalizării bazei militare de la Cepotine, situată la 15 km. de oraşul Bujanovac şi considerată foarte importantă pentru asigurarea securității la granița administrativă cu Kosovo.

În fine, deşi nu ar trebui să constituie factori de risc pentru o eventuală recrudescență a crizei iugoslave, nu pot fi neglijate unele tendințe, de altfel tradiționale de autonomizare în **Voivodina.** Aceste tendințe depăşesc în prezent statutul de autonomie existent în condițiile Constituției iugoslave din anul 1974 şi sunt manifestate îndeosebi de către minoritatea maghiară din unele zone ale Voivodinei. La începutul anului 1995, un număr de 16 partide politice şi organizații civile din Voivodina au adoptat aşa-numitul "Manifest pentru autonomia Voivodinei".

La 11 martie 2006 preşedintele parlamentului Voivodinei a declarat că este necesară introducerea unei conduceri polițieneşti speciale în provincie pentru menținerea păcii şi ordinii şi pentru împiedicarea incidentelor pe motive etnice.

În contextul pregătirii unei noi constituții, reprezentanți ai Voivodinei au cerut să se specifice expres în acest document autonomia pentru această regiune, iar ulterior au cerut populației boicotarea referendumului pentru noua constutuție.

ALȚI FACTORI DE RISC ÎN ZONĂ

Aşa cum se prezintă situația în prezent, în pofida opoziției politicienilor sârbi, a Rusiei şi a altor state care consideră că s-ar putea crea un precedent nedorit, majoritatea factorilor internaționali relevanți înclină spre acordarea pentru Kosovo a unui statut de independență, eventual "condiționată". Situația existentă şi mai ales perspectivele din zonă sunt însă mai complexe şi tot atât de incerte. Este clar că obținerea independenței de către Kosovo poate constitui numai o etapă până la unirea, mai devreme sau mai târziu, cu Albania. În pofida unor diferențe create de-a lungul timpului, este vorba, în fond, de aceeaşi națiune şi nu există în zonă nici un interes major şi nici o forță semnificativă care să poată împiedica această unire. Există însă posibilitatea ca după acordarea independenței şi înaintea unirii Kosovo cu Albania să aibă loc în jurul Kosovo alte procese care să bulverseze întreaga zonă şi să creeze o nouă situație de criză în Balcani şi Europa. În primul rând, se pune problema care va fi reacția Serbiei. De asemenea, procesele care au avut loc în cadrul comunității albaneze din Macedonia, majoritară în partea de vest a acestui stat, de la lacurile Ohrid, Prespa până aproape de Skopje şi granița cu Kosovo ridică semne de întrebare. Perseverența şi forța acesteia s-a văzut chiar şi în condițiile grele ale prezenței active a factorului internațional, inclusiv militar în zonă. Care vor fi intențiile albanezilor din Macedonia în condițiile existenței la graniță a unui Kosovo independent? La elementul principal al etniei comune se adaugă faptul că foarte mulți dintre albanezii din Macedonia, inclusiv lideri politici, sunt originari din Kosovo, ori au rude în Kosovo, sau şi-au făcut studiile la Priştina, unde exista în timpul fostei Iugoslavii o universitate. Şi în Macedonia s-a discutat, mai ales în perioadele de criză, posibilitatea unei delimitări teritoriale şi politice a teritoriului locuit în majoritate de etnici albanezi, ori chiar de un schimb de teritorii între Macedonia şi Albania. Intr-o asemenea perspectivă care va fi situația restului teritoriului Macedoniei? Va rămâne un minuscul stat independent, va fi împărțit între Serbia, Bulgaria şi Grecia, pe cale paşnică sau va genera un conflict? Probleme similare se ridică în legătură cu albanezii din sudul Serbiei, din valea Preşevo, precum şi din Muntenegru, care în timpul crizei iugoslave au constituit un element de presiune pentru autoritățile

iugoslave. Pe de altă parte, în această ecuație complexă trebuie inclus şi factorul sârb din Kosovo, din Macedonia (sârbi şi filo-sârbi), precum şi Republica Sârbă, care reclamă separarea de Bosnia-Herțegovina pentru a avea tabloul mai larg al unor posibile noi complicații care pot apărea în spațiul balcanic.

Aplicarea practică **a Acordului de Pace în Bosnia-Herțegovina** a întâmpinat şi se confruntă în continuare cu dificultăți serioase. Deşi documentul în cauză prevede respectarea integrității teritoriale a acestui stat şi calitatea unică de membru al ONU, Bosnia-Herțegovina a fost reformată după război şi a rămas, practic şi în prezent un stat divizat. Documentele internaționale consacră, ceea ce s-a şi realizat, formarea "entității" Republica Sârbă din Bosnia-Herțegovina, a Republicii Herteg-Bosna şi a Federației croato-musulmane din Bosnia-Herțegovina.

Stipe Mesici, preşedinte al Republicii Croația, ultimul preşedinte în exercițiu al Preşedinției R.F. Iugoslavia din partea Croației, colaborator apropiat, apoi adversar al preşedintelui Franjo Tudjman, a confirmat la Haga ca preşedinții sârb şi croat s-au înțeles în martie 1991, la Karageorgevo, cu privire la împărțirea Bosniei-Herțegovinei, la deportarea populației pe baze etnice şi formarea Republicii Sârbe, sub influență sârbă şi a Herțeg-Bosnei, sub influență croată.

La Dayton, fostul preşedinte al Republicii Bosnia-Herțegovina, Alia Izetbegovici, declara că "poporul şi parlamentul nostru au semnat, dar au făcut-o ca şi când ai lua o doctorie amară. Scopul nostru este o Bosnie unitară. Dacă planul este valabil sau nu, aceasta depinde de noi. Bătălia nu a fost câştigată, dar ea nu a fost nici pierdută încă. Ea va continua, dar nu prin forța armelor, ci a ideilor". La rândul lui, Slobodan Miloşevici, preşedintele Republicii Serbia, a declarat: "Astăzi a încetat definitiv războiul în Bosnia-Herțegovina şi aceasta nu numai datorită faptului că a fost realizat acest acord în toate elementele planului de pace, ci şi pentru că a fost fixată definitiv granița exactă dintre Republica Sârbă şi Federația croato-musulmană", iar Dragan Tomici, preşedinte al parlamentului Republicii Sârbe, a ținut să precizeze că, "prin acest acord a fost confirmată suveranitatea țării noastre şi recunoscută internațional existența Republicii Sârbe".

Populația sârbă din Republica Sârbă şi liderii acesteia s-au pronunțat clar pentru o entitate statală proprie sau unirea cu Serbia, au acceptat greu Acordul de pace, considerându-l "o înfrângere generală pentru sârbi" şi, fără îndoială, vor continua să insiste pentru menținerea şi consolidarea autonomiei obținute în vederea atingerii obiectivului urmărit. Şi dacă Serbia i-a sprijinit pe sârbii bosniaci în timpul războiului, nu sunt motive să fie pus la îndoială suportul pentru realizarea acestui obiectiv. În asemenea condiții nu este greu de anticipat că şi croații din Bosnia-Herțegovina vor opta şi acționa pentru unirea cu Croația, cu un potențial economic mult mai

puternic. S-ar confirma, astfel, aşa-zisa înţelegere Miloşevici - Tudjman ca "ambele părţi să câştige războiul prin divizarea Bosniei-Herţegovina"[44].

Simptomatic pentru o asemenea posibilă evoluţie a fost şi discursul preşedintelui SUA la semnarea Acordului de pace de la Paris care, după ce a apreciat documentul ca o premiză pentru convieţuirea paşnică a popoarelor din zonă, a ţinut să adauge că "numai de ele depinde dacă vor trăi sau nu în comun".

La 28 februarie 1997, a fost încheiat "Acordul privind relaţiile speciale paralele dintre Republica Federală Iugoslavia şi Republica Sârbă". Acesta reprezenta o încercare de transpunere pe plan juridic a influenţei pe care Iugoslavia o exercită asupra acestei "entităţi" din Bosnia-Herţegovina. Potrivit comunicatelor Agenţiei Taniug din 1 martie 1998, "anumite cercuri politice din Zagreb consideră că acordul constituie o bază pentru o mai largă cooperare politică, economică si în alte domenii", şi menţiona declaraţia agenţiei ruse ITAR-TASS, potrivit căreia, "Croaţia ar putea fi un potenţial partener al Federaţiei croato-musulmane pentru relaţii speciale paralele".

Această previziune nu a întârziat mult. La 22 noiembrie 1998, la Zagreb, a fost semnată "Înţelegerea privind relaţiile speciale dintre Republica Croaţia şi Federaţia Bosnia şi Herţegovina", precum şi "Înţelegerea dintre Republica Croaţia şi Federaţia Bosnia şi Herţegovina privind tranzitul liber prin teritoriul statului croat la portul Ploce de la Marea Adriatică şi trecerea liberă prin Neum". În vederea coordonării acţiunilor a fost format un Consiliu inter-statal, format din cei trei membri ai Preşedinţiei Bosniei şi Herţegovinei şi preşedintele Croaţiei, cu funcţia de preşedinte al Consiliului.

Aceste acorduri ale Serbiei şi Croaţiei cu entităţile din Bosnia-Herţegovina pot constitui în sine elemente pozitive, pot încuraja colaborarea necesară în zonă, dar ele, prin natura lor, fiind încheiate cu statul-mamă pot fi, în primul rând elemente pregătitoare pentru scenarii serioase în caz de posibila neviabilitate a sistemului creat de Conferinţa de la Paris şi Acordurile de la Dayton.

La 26 septembrie 2006, la Banja Luka a fost semnat, la cel mai înalt nivel, în pofida opoziţiei organelor centrale ale Bosniei-Herţegovina “Acordul privind relaţiile speciale paralele între Republica Serbia şi Republica Sârbă”.

De această dată, Stipe Mesici, preşedintele Croaţiei, a declarat la 27 septembrie 2006 că „semnarea Acordului privind relaţiile speciale şi paralele între Serbia şi Republica Sârbă poate avea urmări negative pe termen lung pentru stabilitatea nu numai în Bosnia şi Herţegovina şi mai larg în regiune, dar şi pentru procesul normalizării relaţiilor dintre Croaţia şi Serbia.

Situaţia complexă din Bosnia-Herţegovina, imperfecţiunile acordurilor de la Dayton erau cunoscute, iar dificultăţile implementării măsurilor stabilite erau previzibile. De aceea, în Bosnia-Herţegovina s-a apreciat necesară continuarea

[44] Zarko Puhovski, în revista “Uncaptive Minds, vol.8 nr.2 (29)/1995

prezenței forțelor ONU în zonă, precum şi a Înaltului Reprezentant al Secretarului general al ONU, investit cu autoritate discreționară. Aceste două instrumente ale ONU, ale comunității internaționale au jucat un rol important în asigurarea stabilității. Ulterior, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, inițiat de Uniunea Europeană la reuniunea de la Koln din 10 iunie 1999 şi reconfirmat la summit-ul de la Sarajevo din 30 iunie 1999, îşi propunea ca obiectiv sprijinirea țărilor din zonă în eforturile de întărire a păcii, democrației, respectarea drepturilor omului şi prosperitatea economică cu scopul realizării stabilității în Europa. Acest program, în pofida mijloacelor modeste de care a beneficiat şi, în special, a programelor stabilite ulterior pentru primirea Bosniei-Herțegovina şi a celorlalte state din zonă în NATO şi UE- Parteneriatul pentru Pace, acordurile de stabilizare şi asociere etc. - au constituit pârghii de control, instrumente eficiente pentru frânarea tendințelor extremiste din Bosnia-Herțegovina, a tentațiilor statelor adiacente de a instrumenta minoritățile existente în acest stat în interes propriu.

Consiliul de Securitate, prin rezoluția 1639/2005, a prelungit cu încă un an prezența forțelor UE, care au preluat sarcina fostelor misiuni militare din Bosnia-Herțegovina şi mai mult ca sigur va mai prelungi acest mandat. Totuşi, procesele de refacere economică, mecanismele sistemului politic şi consolidarea stabilității țării, reconcilierea dintre cele trei comunități existente au întâmpinat în continuare dificultăți serioase. Comportarea reprezentanților celor trei comunități la activitatea organelor centrale ale țării par a avea caracter provizoriu. Existența, statutul şi o anumită izolare a entității sârbe creează un sentiment de frustrare pentru comunitatea croată, care doreşte formarea unei entități similare. Toate acestea au menținut sentimentul de neîncredere şi ineficiența administrativă necesare .

Preşedintele Comitetului Helsinki pentru drepturile omului declara în septembrie 2006 că situația din Bosnia-Herțegovina aminteşte de cea din preajma războiului, de pregătire a conflictului: intoleranță, omogenizare etnică, crearea fricii de celălalt.

Situația din Bosnia-Herțegovina rămâne, în continuare complexă. A devenit din ce în ce mai evident că sistemul Dayton consacrat în Acordul de la Paris nu a fost unul ideal, a constituit un moment de tranziție şi că resursele acestuia au fost epuizate. În consecință, în evoluția a situației din Bosnia-Herțegovina s-a constatat o anumită stagnare, un blocaj care nu asigură o funcționare normală a organelor statului, poate genera instabilitate şi nu permite evoluții corespunzătoare aspirațiilor de integrare europeană a statelor din zonă şi a Bosniei Herțegovinei. În consecință, SUA şi Uniunea Europeană au luat inițiativa modificării construcției constituționale existente potrivit sistemului Dayton şi perfecționarea acesteia în direcția centralizării puterii centrale. În acest sens, în cursul lunii noiembrie 2005 au avut loc, la Bruxelles şi la Washington, cu asistență europeană, respectiv americană, două reuniuni ale unor lideri ai celor trei comunități etnice din Bosnia-Herțegovina

în vederea studierii domeniilor posibile de compromis în modificarea Constituției existente. În acelaşi timp, Institutul american pentru pace pregăteşte un proiect de constituție a Bosniei-Herțegovina potrivit căreia ar urma să fie adoptat sistemul democrației parlamentare.

Convorbirile de la Bruxelles şi Washington nu au condus la rezultate notabile. Potrivit aprecierilor unor participanți la aceste negocieri, într-o anumită măsură partea americană a procedat în mod similar sistemului convorbirilor de la baza militară Wright-Patterson de la Dayton din 1999: participanții au putut să îşi expună punctele de vedere asupra problemelor abordate, dar în lipsa unor rezultate concrete, ele ar fi fost supuse presiunilor pentru a marca cel puțin începutul unui proces a cărui finalitate, după toate probabilitățile, va fi cea dorită de comunitatea internațională dacă se are în vedere experiența din ultimii ani a acțiunilor conjugate ale acesteia. În consecință, în final, la aşa-numitul Dayton II participanții au trebuit să semneze un document prin care s-au angajat ca tratativele pentru modificarea constituției actuale să fie continuate (Acordul pentru promovarea modificărilor constituționale).

Contradicțiile dintre reprezentanții celor trei comunități au ieşit din nou în evidență şi corespund obiectivelor stabilite de comunitățile sârbă şi croată încă în perioada conflictelor, adică o anumită izolare şi şansa, alipirii, într-o conjunctură favorabilă cu statul-mamă. În consecință:

- comunitatea sârbă se opune categoric unei eventuale desființări a Republicii Sârbe din Bosnia-Herțegovina, „entitate" recunoscută prin Acordul de la Dayton, concentrării puterii la Sarajevo şi, la fel ca şi comunitatea croată, adoptării sistemului „un om un vot" invocând motivul că ar putea fi supuse voinței, dictatului bosniacilor musulmani majoritari; legat de aceste probleme fundamentale, reprezentanții minorităților sârbă şi croată se opun şi transformării unor instituții ale statului.
- comunitatea croată doreşte, în plus, desființarea Republicii Sârbe din Bosnia-Herțegovina, ori dreptul de a avea un statut identic cu cel al comunității sârbe;
- bosniacii musulmani doresc formarea unui stat unitar de tip european, eficient, cu sistem de instituții adaptate condițiilor specifice, dar compatibile aderării în perspectivă la Uniunea Europeană.

Fără îndoială că atât SUA cât şi UE vor acționa coordonat şi, dacă va fi necesar, vor fi folosite toate instrumentele pe care le oferă procesul aderării Bosniei-Herțegovina şi celorlalte state implicate din zonă la NATO şi UE pentru a se ajunge la soluții compatibile cu integrarea euro-atlantică şi europeană şi care să asigure pacificarea deplină şi succesul proceselor pentru atingerea obiectivelor fixate.

De altfel, după câte se afirmă, la Bruxelles ar fi fost deja elaborat un proiect sub denumirea de lucru "Bosnia şi Herțegovina cu cinci regiuni în Europa" pentru o Bosnie-Herțegovina a regiunilor, fără „entități", în care ar fi constituite

4-5 regiuni, trei nivele de organe ale puterii - comună, regiune, stat - sistem care ar urma să fie consacrat în viitoarea constituție. Realizarea Acordului de stabilizare şi asociere dintre UE şi Bosnia-Herțegovina ar urma să fie condiționate de modificările în direcția modernizării Constituției Bosniei-Herțegovina.

După o perioadă de rezistență, la 18 martie 2006 reprezentanții principalelor partide din Bosnia şi Herțegovina constituite pe baze etnice şi-au dat acordul şi au semnat, în prezența ambasadorului american la Sarajevo, documentul cu privire la modificările constituționale.

Potrivit unor autori, "politicienii sârbi de orice culoare nu au renunțat niciodată la **Macedonia** ca parte integrantă a Serbiei, la "Serbia de sud". În anul 1993 preşedintele Serbiei, Slobodan Miloşevici şi primul ministru al Greciei, Andreas Papandreu ar fi negociat împărțirea Macedoniei[45].

Deşi în Balcanii de Vest rămân încă multe probleme care îşi aşteaptă rezolvarea, se poate deja afirma că în ultimii 10 ani în zonă au intervenit schimbări fundamentale. Slovenia şi Croația şi-au consolidat independența şi au devenit sau sunt pe cale să devină membre ale NATO şi UE, Macedonia este pe cale să-şi clarifice problemele şi să pornească pe aceeaşi cale. În anul 2007 vor avea loc mai multe evenimente importante care vor constituie elemente care să poată configura mai clar consolidarea stabilității în zonă. Este vorba de modificarea Constituției Bosniei-Herțegovina în direcția modernizării țării şi definitivarea statutului provinciei Kosovo şi Metohia.

Prezentarea atât a cadrului politico - juridic existent de soluționare a crizei iugoslave, cât şi a factorilor de risc care mai persistă în desfăşurarea acestui proces, confirmă complexitatea situației, necesitatea concentrării, în continuare, a eforturilor liderilor noilor state apărute în spațiul fostei Iugoslavii, a statelor şi organizațiilor internaționale pentru găsirea unor soluții viabile, reciproc acceptabile, pe cale politică, pentru toate statele din zonă, pentru prevenirea izbucnirii unor noi conflicte.

Evenimentele din fosta Iugoslavie începând din anul 1990, războiul sângeros declanşat şi destrămarea federației iugoslave trebuie să îndemne la reflecție, prudență şi preocupare pentru clasa politică, îndeosebi a statelor multinaționale, ori care au în componență minorități cu o pondere importantă concentrată în zone clar definite. Realitățile existente demonstrează că, în pofida democratizării, a dezvoltării instituției drepturilor omului, a asigurării unor înalte standarde în aceste domenii, exigențele grupurilor minoritare, tendințele de autonomizare, de obicei instrumentalizate, pot îmbrăca, în diferite etape şi în anumite împrejurări, riscuri pentru stabilitatea statelor.

Apariția periodică a unor asemenea fenomene chiar şi în state europene dezvoltate demonstrează că nici apartenența la Uniunea Europeană, la

[45] Sirin Tufan, in "Macedonia şi vecinii", în Balkan Forum, vol.5, nr.2 (19)1997, pag.290.

NATO, nu garantează şi dispariția regrupărilor pe criterii etnice în jurul unor platforme care depăşesc standardele unanim acceptate şi înglobate în normale dreptului internațional.

Tragedia iugoslavă a arătat că factorul determinant al apariției tensiunilor, al declanşării războiului a fost factorul intern, în special politica dezastruoasă practicată de clasa politică şi liderii acesteia, care a frânat procesele democratizării şi a stimulat naționalismul şi extremismul.

În sfârşit, s-a putut constata că erorile politice, consecințele acestora, nu pot fi prevenite şi soluționate de comunitatea internațională, dominată încă de contradicții şi interese specifice şi că factorul internațional acționează hotărât numai când apreciază că trebuie să plătească un preț mai mare decât dacă rămâne pasivă, dar când este deja prea târziu.

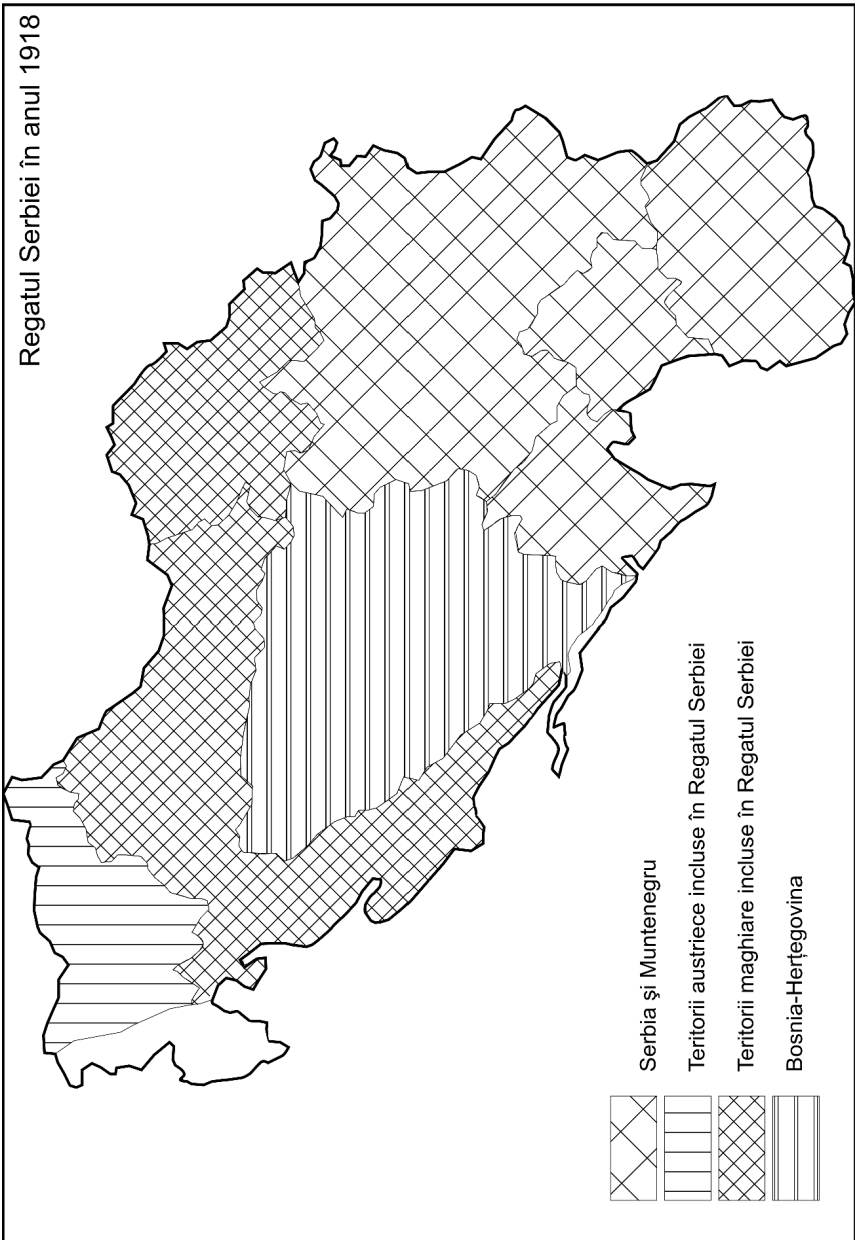
Regatul Serbiei în anul 1918
Serbia şi Muntenegru
Teritorii austriece incluse în Regatul Serbiei
Teritorii maghiare incluse în Regatul Serbiei
Bosnia-Herţegovina

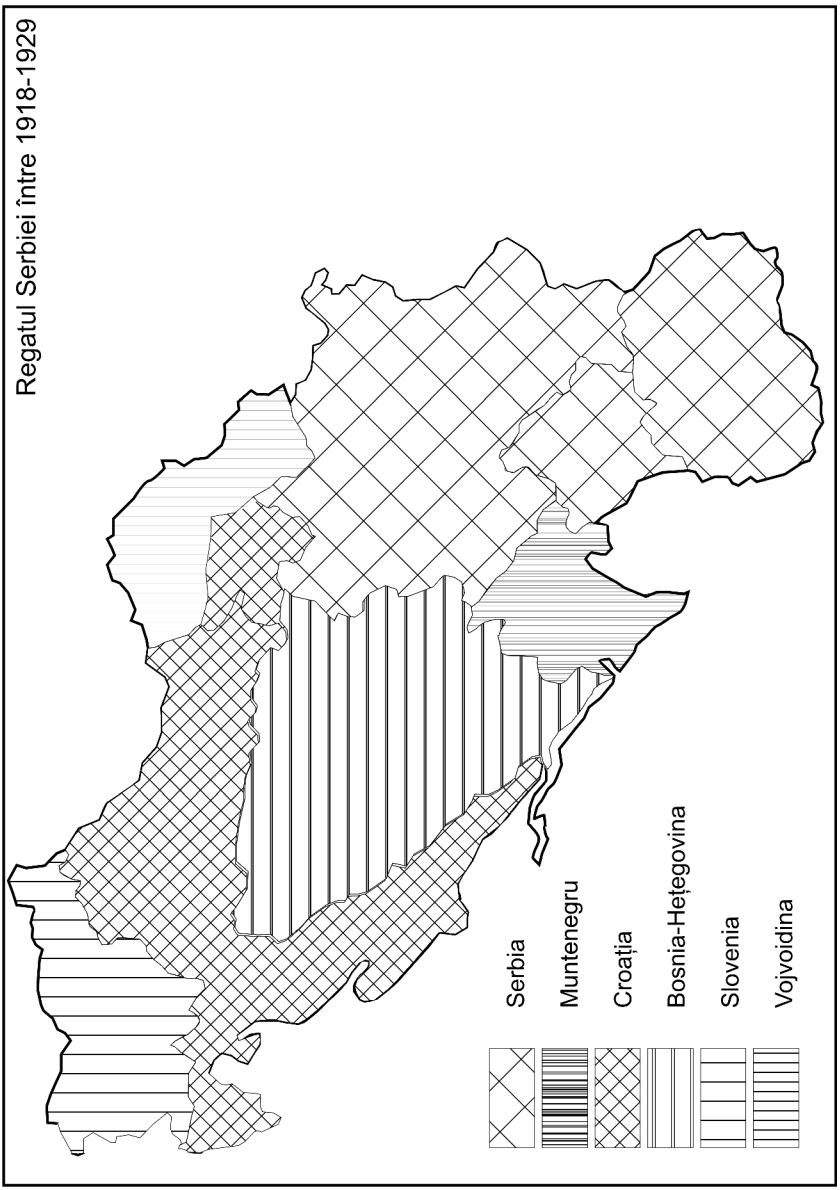
Regatul Serbiei între 1918-1929
Serbia
Muntenegru
Croația
Bosnia-Hețegovina
Slovenia
Vojvoidina

Fosta Iugoslavie în anul 2000
SLOVENIA
CROAȚIA
VOJVODINA
BOSNIA
și
HERȚEGOVINA
SERBIA
MUNTENEGRU
KOSOVO
MACEDONIA
Mica Iugoslavie
Kosovo (forțe NATO)
Fostele republici iugoslave
care și-au declarat independența în anul 1991

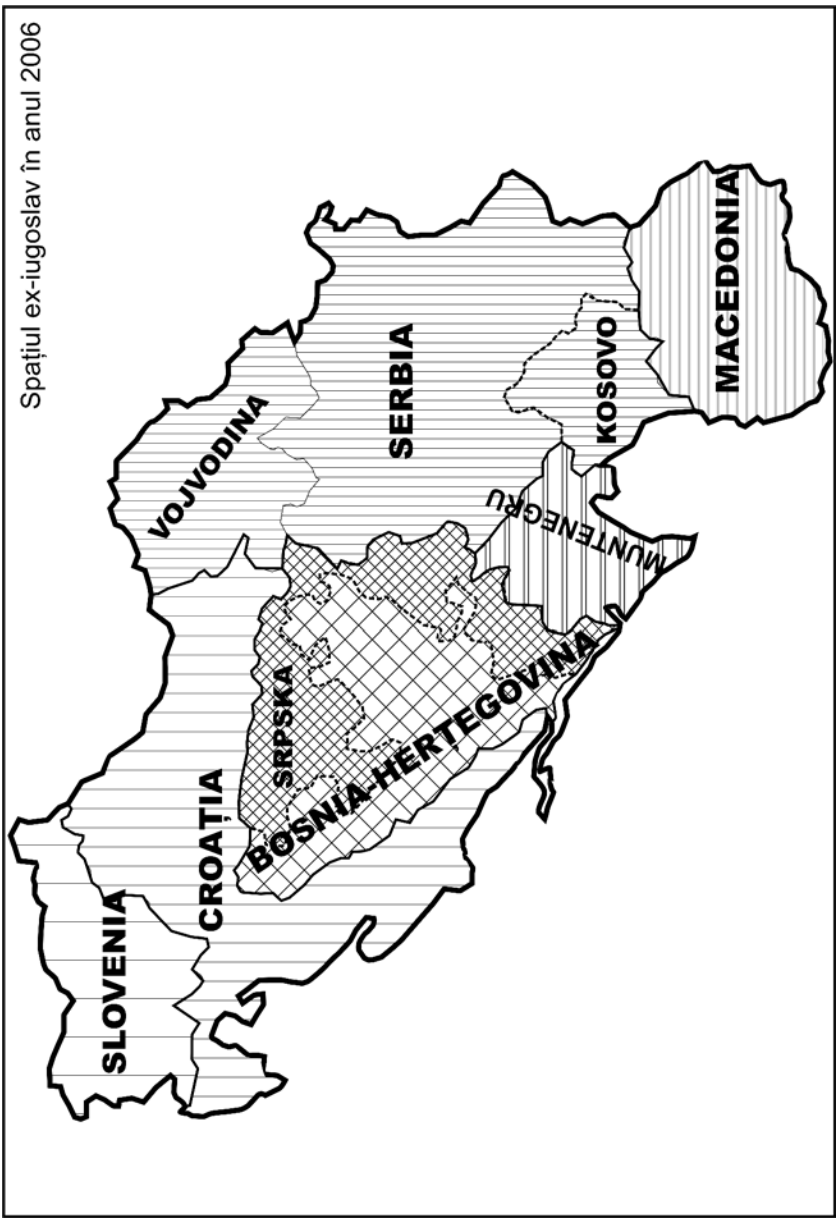
Spațiul ex-iugoslav în anul 2006
SLOVENIA
CROAȚIA
VOJVODINA
SERBIA
KOSOVO
MACEDONIA
MUNTENEGRU
SRPSKA
BOSNIA-HERȚEGOVINA

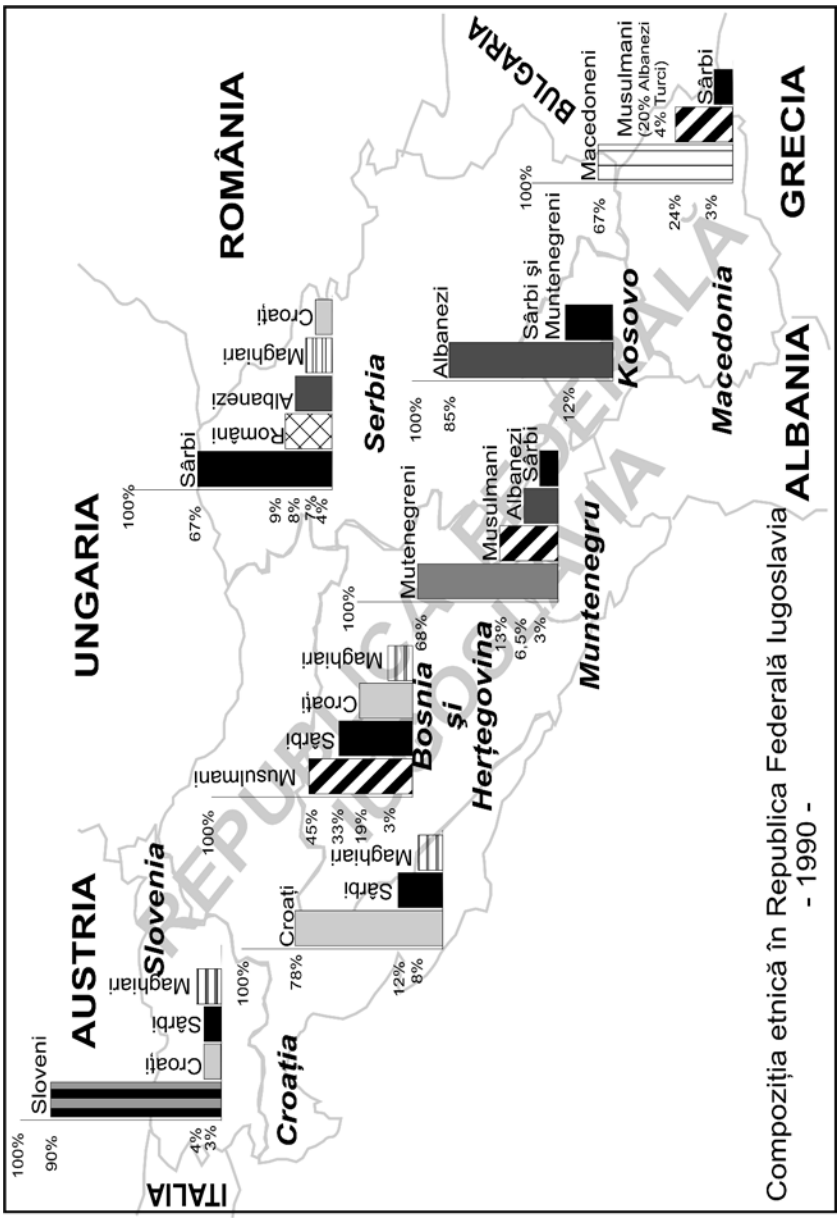

Compoziția etnică în Republica Federală Iugoslavia
- 1990 -

Minoritățile din spațiul ex-iugoslav
Sursă: Recensământul din 1991

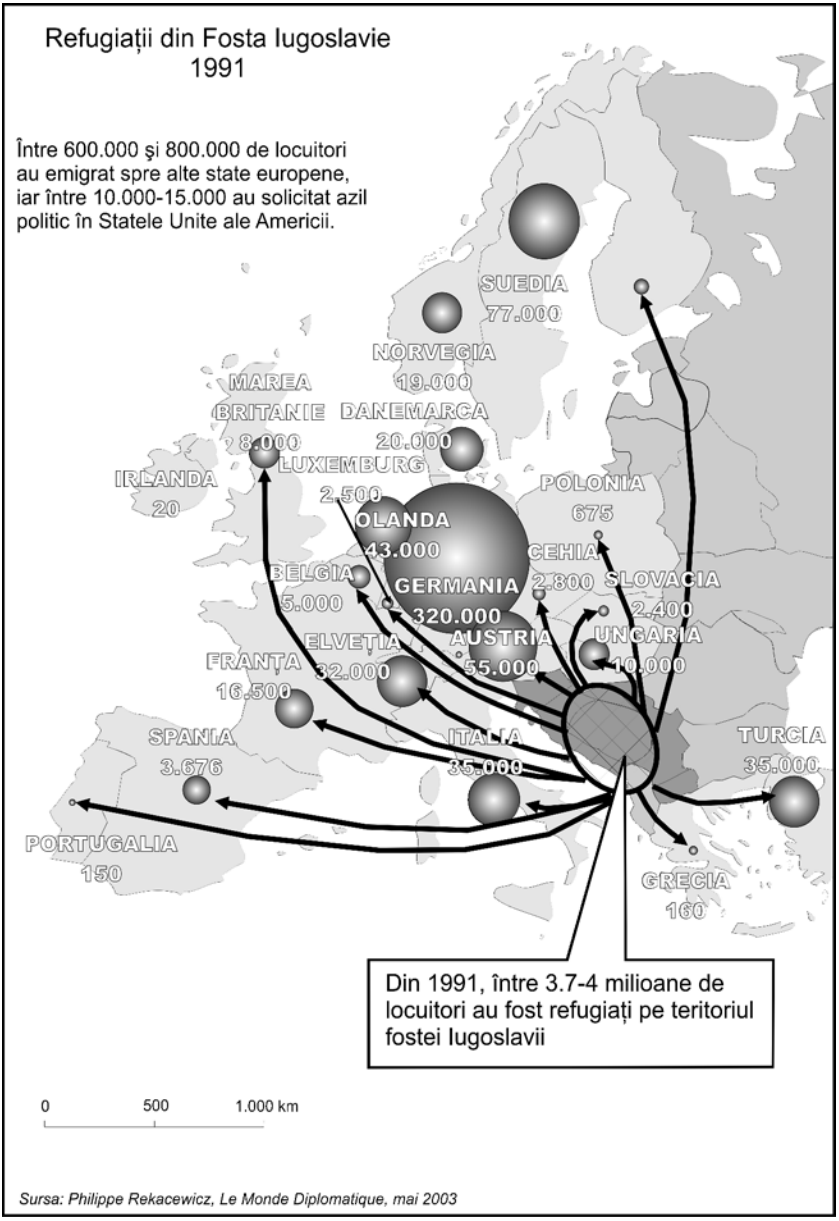
Refugiații din Fosta Iugoslavie
1991
Între 600.000 și 800.000 de locuitori au emigrat spre alte state europene, iar între 10.000-15.000 au solicitat azil politic în Statele Unite ale Americii.
SUEDIA
77.000
NORVEGIA
19.000
MAREA BRITANIE
8.000
DANEMARCA
20.000
LUXEMBURG
2.500
IRLANDA
20
OLANDA
43.000
POLONIA
675
CEHIA
2.800
SLOVACIA
2.400
BELGIA
5.000
GERMANIA
320.000
AUSTRIA
55.000
UNGARIA
10.000
ELVEȚIA
32.000
FRANȚA
16.500
SPANIA
3.676
ITALIA
35.000
TURCIA
35.000
PORTUGALIA
150
GRECIA
160
Din 1991, între 3.7-4 milioane de locuitori au fost refugiați pe teritoriul fostei Iugoslavii
0
500
1.000 km
Sursa: Philippe Rekacewicz, Le Monde Diplomatique, mai 2003

Compoziția etnică în spațiul ex-iugoslav

APARIȚII EDITORIALE:

Colecția GeoStrategie

Colectiv Terorismul - cauze şi implicaţii de ordin geopolitic

Colectiv Gestionarea crizelor politico - militare şi umanitare

Gheorghe Nicolaescu, Gestionarea crizelor politico - militare

Gheorghe Nicolaescu, Vasile Simileanu
Informații. Management. Putere
I Managementul sistemelor informaționale
II Războiul informațional

Gheorghe Iliescu Informații. Management. Putere
III. Conexiuni între procesele socializante şi securitatea naţiunii

Colecția GeoPolitică

Cristian Barna Terorismul, ultima soluție?

Maria Cristina Chiru, Irena Chiru
Femei kamikaze - terorism la genul feminin

Nicolae Nițu Destrămarea Iugoslaviei

Marcela Săgeată Lumea islamică: o rețea dinamică de sisteme

Vasile Simileanu Asimetria fenomenului terorist

Vasile Simileanu Radiografia terorismului

Vasile Simileanu România. Tensiuni geopolitice

Colecția Geografie Politică

Silviu Costachie Evreii din România. Aspecte geografice

Silviu Costachie Evreii din România. Aspecte etnogeografice

Dănuț-Radu Săgeată Modele de regionare politico-administrativă

Dănuț-Radu Săgeată Deciziile politico-administrative şi organizarea teritorială

Colecția Sociologie

Irena Chiru Imaginea României în lume

Ioana Veturia Ciupercă Nicolae Titulesco - L'européen avant l'heure

Colecția Artă Militară

Ion Bălăceanu, Daniel Dumitru, Ion Ioana
Potențialul de luptă al forțelor terestre în context NATO

Colecția Geografie

Loredana Tifiniuc Spectacolul din culise

Elena Matei Ecoturism

Colecția Juridică

Corina Andreea Baciu Rezerva proprietății în dreptul internațional privat

***

Ioana Veturia Ciupercă Le triptyque de l'amour

Sava Lițoiu Eu sunt cel condamnat la moarte

Sava Lițoiu Nu trageți, vă rog, în poet

Victor Lotreanu Confesiuni în alb

Colecția Academica
(cursuri editate în colaborare cu Editura Universității de Apărare)

Gheorghe Nicolaescu, Vasile Simileanu
Războiul informațional

Gheorghe Nicolaescu, Vasile Simileanu
Comunicarea în cadrul sistemelor informaționale

Gheorghe Nicolaescu, Vasile Simileanu
Sistemul informațional

Gheorghe Nicolaescu, Vasile Simileanu
Lupta informațională

Gheorghe Nicolaescu, Vasile Simileanu
Restructurarea sistemelor informaționale

Gheorghe Nicolaescu, Vasile Simileanu
Sisteme de management

Gheorghe Nicolaescu, Vasile Simileanu
Globalizarea informației

Gheorghe Nicolaescu Sisteme de management
Gheorghe Nicolaescu Globalizarea informației
Gheorghe Nicolaescu Informații şi rețele
Gheorghe Nicolaescu Aspecte metodologice ale războiului informațional

Revista GeoPolitica

nr. 1 *Integrarea României în NATO*
nr. 2 - 3 *Integrare Euro-atlantică*
nr. 4 - 5 *Geopolitica minorităților*
nr. 6 *Geopolitica spațiului ponto-danubian*
nr. 7 - 8 *Geopolitica conflictelor sfârşitului de mileniu*
nr. 9 - 10 *Incursiune în Islam*
nr. 11 *Tensiuni geopolitice induse de ținuturile istorice*
nr. 12 *Terorism şi mass-media*
nr. 13 *Uniunea Europeană..., încotro?*
nr. 14-15 *Marea Neagră - confluențe geopolitice*
nr. 16-17 *Spațiul ex-sovietic - provocări şi incertitudini*
nr. 18 *România - Terra Daciae*
nr. 19 *Falii şi axe geopolitice*

Editura **TOP FORM**
Bucureşti, str. Turda 104, sect. 1,
tel / fax 665 28 82; tel. 0722 207 617, 0722 704 176
simi@b.astral.ro, editura.topform@yahoo.com; geopolytyka@yahoo.com

Nicolae NIȚU, doctor în ştiinţe juridice, fost diplomat în Ministerul Afacerilor Externe, de la începutul anului 1990, când s-a declanşat criza iugoslavă, a lucrat succesiv la Zagreb, la Belgrad şi ulterior la Skopje, în calitate de ambasador al României în Macedonia.

Iulian NIȚU, diplomat în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, a făcut studii la Belgrad, timp în care a fost martor al frământărilor din Serbia după anul 1990 şi al desfăşurării evenimentelor din Iugoslavia din acea perioadă. A fost corespondent la Belgrad al ziarului România Liberă.

Destrămarea Iugoslaviei este un subiect pe cât de dureros pe atât de prezent în agenda internațională, de aceea este de salutat când publicațiile pe această temă apar pentru a relansa dezbaterea şi a readuce noi puncte de vedere interesante şi inedite, sau măcar o readucere la zi a stadiului chestiunii iugoslave. Este şi meritul esențial al acestui volum al domnilor Nicolae şi Iulian Nițu, „Destrămarea Iugoslaviei", demers pe care îl apreciem ca o contribuție semnificativă la dezbaterile pe această temă.

Preocuparea cea mai mare astăzi este modul în care poate să mai fie oprită spirala fragmentării şi divizării, această cursă a separatismului pe toate dimensiunile, pe motivul „separării de imaginea omului bolnav" din Balcanii de Vest. După „Iugoslavia mică" a venit ruptura paşnică a Muntenegrului, iar fragmentarea Serbiei este imprevizibilă. Toată lumea se întreabă nu atât „de ce" şi „cui foloseşte" cât „până unde?".

Teodor MELEŞCANU
6 noiembrie 2006

Editura TOP FORM
ISBN (10): 973-7626-12-5
ISBN (13): 978-973-7626-12-7